NELA MIRCICĂ

ETICĂ ȘI POLITICI SOCIALE

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

NELA MIRCICĂ

ETICĂ ȘI POLITICI SOCIALE

NELA MIRCICĂ

ETICĂ ȘI POLITICI SOCIALE

Ediție revizuită și adăugită

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2019

Referenţi ştiinţifici:

Prof. univ. dr. Sofia Bratu

Conf. univ. dr. George Lăzăroiu

ISBN 978-606-37-0704-9

© 2019 Autoarea volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parţială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarei, este interzisă şi se pedepseşte conform legii.

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Cuprins

Introducere 7

1. Politici sociale: configurare conceptuală 13

2. Scurt istoric al preocupărilor de securitate socială 31
2.1. Acte de protecţie socială înainte de Hristos..... 31
2.2. Acte de protecţie socială după Hristos 32
2.3. Repere axiale de protecţie socială în perioadele medievală şi modernă..... 34
2.4. Etatizarea protecţiei sociale la români 51

3. Fundamentul economic şi etic al politicilor sociale 77
3.1. Componente economice și etice în politici sociale 77
3.2. Baze etice ale intervenţiei statului în economiea de piaţă 85
3.3. Economia solidară – formă etică de protecţie socială activă..... 90
3.4. Structurile politice ca agenţi ai politicilor sociale . 94
3.5. Justiţie socială şi redistribuire economică 99

4. Nevoi sociale, sărăcie şi excluziune socială 107
4.1. Consideraţii asupra sărăciei şi nevoii umane 107
4.1.1. *Efecte psihologice ale sărăciei* 137
4.1.2. *O tipologie a sărăciei* 139
4.2. Excluziune socială şi marginalizare 143

5. Bunăstare socială şi stat al bunăstării generale 151
5.1. Premise etice și economice
ale statului bunăstării generale 153
5.2. Configurarea statului bunăstării
în ţările nordice,
Germania, Marea Britanie şi SUA..... 156
5.3. Aspecte etice și economice
ale dezvoltării progresive
a statului bunăstării generale..... 163

6. Componente morfofuncționale
ale politicilor sociale 171
6.1. Prefaceri în principii de repartiţie (echitabilă)
a veniturilor..... 171
6.1.1. *O politică a veniturilor*..... 185
6.2. Politici convergente
în domeniul ocupării forței de muncă..... 187
6.3. Salariul ca venit fundamental..... 190
6.4. Forme actuale ale protecţiei socială 193
6.4.1. *Asigurările sociale –*
subsisteme ale sistemului protecţiei sociale . 198
6.4.2. *Asistenţa socială ca dominantă etică*
în sistemul protecţiei sociale 206

Bibliografie 217

Introducere

Această lucrare reprezintă o paradigmă analitică deschisă asupra politicilor sociale; ea se adresează, în primul rând, specialiştilor din domeniile circumscrise ştiinţelor socio-umane.

Problematica politicilor sociale dobândeşte astăzi o semnificaţie deosebită, în societăți aflată într-o dinamică rapidă. Ea necesită un grad ridicat de receptivitate la dezvoltările progresive, întrucît de modul în care sunt soluţionate problemele sociale actuale depinde evoluția socială ulterioară.

Protecţia socială constituie o parte utilă, **cu valențe multiple,** pentru societatea gândită și înțeleasă ca sistem funcțional, ea fiind: un ansamblu unitar de componente, acţiuni, strategii de a căror bună funcţionare depind eforturile societăţii de combatere a sărăciei, de creştere a bunăstării, de reducere a inegalităţilor sociale. **Nimeni nu poate să nege că** protecţia socială are un caracter umanitar, prin excelenţă, indiferent de forma de guvernământ sau de regimul politic al unui stat; ea, protecția socială, este acea parte a aparatului social care se ocupă de distribuirea şi mai ales de redistribuirea veniturilor, astfel încât toţi membrii unei societăţi să beneficieze de condiţii de viaţă normale, de acele condiţii care să le

permită să se dezvolte, să îşi pună în valoare capacităţile**, aptitudinile, deprinderile și/sau priceperile.**

Societatea democratică a adus cu sine o societate civilă şi o mass-media extrem de sensibile la aspectele delicate ale existenţei individuale**, de grup și colective,** cum ar fi dreptul la educaţie, dreptul la sănătate, dreptul la muncă, accesul la informaţie de ultimă oră, dreptul neîngrădit la ascensiune profesională şi socială. Toate aceste drepturi reclamă specialişti care să supravegheze şi să surprindă dinamica devenirii şi respectării lor. Din totdeauna societatea s-a preocupat de categorii sociale defavorizate, însă societatea modernă are în vedere toate categoriile de cetăţeni. Orice cetăţean, într-un moment sau altul al vieţii sale, are nevoie de sprijinul comunităţii, iar acest sprijin trebuie să vină la timp, cu multă grijă şi înţelegere pentru ca succesul reintegrării să fie garantat.

Deciziile politicilor sociale au efecte imediate la nivelul situaţiei cetăţeanului, a omului de rând. De aceea, decidenţii din domeniul protecţiei sociale (primarii de localităţi, practicieni din serviciile sociale de stat sau neguvernamentale, parlamentari, experţi, miniştri etc.) trebuie să manifeste responsabilitate şi să privească cu seriozitate rolul pe care îl ocupă în buna desfăşurare a vieţii cetăţenilor. În caz contrar, consecinţele sunt grave şi se întind pe perioade lungi de timp.

Deşi pare un domeniu accesibil tuturor (asistenţă socială, şomaj, pensii, sărăcie etc. sunt termeni familiari), *domeniul politicilor sociale nu este unul pentru amatori*, ci

este pentru un grup relativ restrâns de profesionişti care cunosc temeinic ştiinţa nevoilor umane stringente.

Integrarea în Uniunea Europeană a adus cu sine noi reguli şi situaţii la care trebuie să ne adaptăm relativ repede. Priorităţile care decurg din integrarea europeană, este benefic să se armonizeze cu priorităţile ce decurg din problematica internă, specifică. De asemenea, nu trebuie neglijate problemele soluţionate anterior în mod neeficient. Tocmai de aceea, această lucrare urmăreşte, printre altele, însuşirea şi utilizarea unui limbaj consensual în domeniul politicilor sociale, care să reprezinte un cadru unitar de abordare a problemelor specifice de către toţi studenţii în ştiinţele sociale, cât şi de viitorii specialişti în acest domeniu. Totodată, lucrarea îşi propune să ofere posibilitatea formării unei perspective asupra evoluţiei societăţii româneşti în contextul integrării europene. Ea oferă chiar instrumente de lucru **specifice** pentru dezvoltarea abilităţilor de cercetare, a capacităţii **de a căuta și** de a găsi soluţiile cele mai potrivite cu situaţiile concrete întâlnite.

Lucrarea conţine, în mod necesar, un minimal istoric al preocupărilor de protecţie socială. Este evident faptul că nu am putea să înţelegem nevoile umane actuale fără să le studiem în devenirea lor, în dinamica apariției, dezvoltării și dispariției lor. Momentele istorice importante conţin o filosofie umanistă demnă de apreciere, în măsura în care ele marchează începuturi ale unor veritabile evenimente istorice care se repercutează puternic pozitiv asupra evoluției societăților progresive.

Istoria există și se manifestă în multiple ipostaze; dar, istoria este și activitatea profesorului talentat, care ne dă posibilitatea (în urma unei analize profunde) să desprindem concluziile general valabile. Observăm cum valorile economice se împletesc pe tot parcursul istoriei protecţiei sociale. Aceste valori sunt compatibile în condiţiile respectării dreptului de afirmare a oricărui cetăţean.

Astăzi, mai mult ca oricând, avem nevoie de spiritul de solidaritate, de gesturi de solidaritate comunitară şi social-economică, pentru o normală funcţionare a societăţii. **Emile Durkheim**,[1] în lucrarea sa „Diviziunea muncii" (tradusă şi la noi) face deosebirea între *solidaritatea organică* (specifică societăţilor civilizate, contemporane) şi *solidaritatea mecanică* (specifică societăţilor arhaice). Într-un dicţionar francez de economie şi ştiinţe sociale (1998) se afirmă că viitorul tip de economie trebuie să ţină cont de problemele sociale, indiferent de legile

[1] Filosof și sociolog francez, Emile Durkheim (1858-1917) a contribuit la recunoașterea sociologiei ca stiință socială și umanistă. Teza sa de doctorat intitulată *Despre diviziunea muncii sociale*, devine lucrare de referință în domeniul sociologiei; el ridică problema diferențierii funcțiilor sociale, originii ordinii sociale și propune o teorie bazată pe normă și sancțiune. Alte lucrări importante care au contribuit la dezvoltarea sociologiei sunt: *Regulile metodei sociologice* (1895) – conchide că faptul social trebuie să fie baza oricărei analize sociologice; *Sinuciderea* (1897) – analizează sinuciderea ca fenomen social general; *Formele elementare ale vieții religioase* (1912) – prin intermediul căreia definește esența religiosului prin sacru. https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim

stricte ale producţiei bazate pe profit. Avem credinţa că eficacitatea sistemului economic depinde de eficacitatea sistemului social, de „starea populaţiei", de nivelul de trai, de ponderea „populaţiilor defavorizate".

O economie performantă nu se poate dezvolta într-o societate aflată în „criză umană", în lipsă de valori şi de coeziune socială. O economie solidară poate oferi locuri de muncă de lungă durată pentru reinserţia socială a şomerilor, a excluşilor. Astfel, ea devine un mecanism de protecţie activă a populaţiei cu efecte calitativ superioare soluţiilor de protecţie pasivă: redistribuire de venituri materiale şi financiare, care creează dependenţă.

Lucrarea noastră continuă cu explicitarea cuasitotalității aparatului conceptual al acestei discipline socio-umane: nevoi umane, sărăcie, excluziune şi marginalizare socială, protecţie socială (asigurări sociale şi asistenţă socială), deprivare materială şi nu numai, bunăstare individuală şi colectivă, venituri, etică socială etc. Sunt aduse în analiză instituţiile, legislaţia şi persoanele implicate în activitatea de protecţie socială. Nu în ultimul rând, sunt relevate metodologia de abordare a acestor situaţii, precum şi modalităţi de acţiune, posibile soluţii de ieşire din criză.

Aşadar, vă invităm să consultaţi cu atenţie această problematică, pentru a vă întregi imaginea de ansamblu asupra dinamicii societăţilor progresive, a societăţii româneşti în special, şi pentru a vă asigura succesul în activitatea dumneavoastră de diagnoză şi intervenţie socială.

1. Politici sociale: configurare conceptuală

Devenirea politicilor sociale este strâns legată de evoluţia statului, de formarea și consolidarea statului naţional, de evoluția drepturilor sociale de-a lungul timpului. Politicile sociale au apărut din necesitatea de a satisface o serie de nevoi sociale. Termenul „politici sociale" este folosit pentru a desemna acele activităţi sau acţiuni (e vorba de strategii, programe, legislaţie, decizii ş.a.), întreprinse de stat sau prin intermediul statului, care au ca scop principal creşterea bunăstării individuale şi colective, asigurarea unei vieţi sociale normale pentru toţi membrii societăţii.

Este binecunoscut faptul că sistemele economice, oricât ar fi ele de îmbunătățite, nu pot asigura satisfacerea deplină a tuturor nevoilor sociale. De aceea, este nevoie de intervenţia statului, prin politicile sale sociale, pentru satisfacerea unor nevoi umane de protecţie socială, de securitate socială prin oferirea unor servicii sociale cum ar fi accesul la educaţie, la servicii de sănătate, asistenţa persoanelor cu nevoi speciale, a copiilor abandonaţi, a bătrânilor ş.a.m.d.

Cu alte cuvinte, statul intervine şi reglementează relaţiile dintre indivizi, grupuri, comunităţi, instituţii

sociale în vederea creşterii bunăstării sociale, prin intermediul redistribuirii unor resurse, cum ar fi resursele materiale, de servicii, timp, financiare. Astfel, statul elaborează programe care să combată sărăcia, şomajul, excluziunea socială. Redistribuirea resurselor se face către cetăţeni, sub formă de pensii, ajutor de şomaj, asigurări de sănătate, protecţie adresată copiilor abandonaţi sau proveniţi din familii numeroase, familiilor sărace (fără venituri, sau cu venituri insuficiente asigurării subzistenţei), persoanelor aflate în incapacitate temporară de muncă, persoanelor cu handicap ş.a.

Politicile sociale cuprind politici de stat, dar şi politici colective sau private, în măsura în care formele non-statale de politică socială se înscriu în sistemul legal, formal şi instituţional al statului respectiv. Politicile sociale pot să aibă ca efect servicii gratuite pentru toţi cetăţenii (de exemplu, accesul la educaţie până la un anumit nivel), protecţia indivizilor în cazul pierderilor de venit (şomerii, pensionarii, victimele accidentelor de muncă), suport de asistenţă socială.

Aşa cum se exprima G. Poede (*Politici sociale*, 2002), politica socială este privită în general ca set de principii ce guvernează acţiunea orientată spre scopuri stabilite, altfel spus, mijloace şi scopuri ce trebuie să producă o schimbare în comportamente, situaţii, sisteme, practici sociale.[1] Prin politicile sale sociale, statul urmăreşte să asigure fiecărui membru al societăţii un minimum de

[1] George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp 5-8.

standarde şi anumite oportunităţi. Politica socială are impact asupra bunăstării cetăţenilor, prin servicii şi venituri. **Richard Titmuss**[2] arăta că politicile sociale urmăresc trei obiective:

- dorinţa de a asigura bunăstare pentru indivizi;
- includerea unor obiective economice şi non-economice, cum ar fi salariul minim sau standardele minime de conservare a venitului;
- aproape toate politicile cuprind măsuri de redistribuire resurselor de la cei bogaţi la cei săraci.[3]

Actualmente, mecanismele de reglare, specifice economiei de piaţă, nu pot fi atât de eficiente încât să asigure bunăstarea socială, şi de aceea este nevoie de intervenţia statului. Prin intermediul politicii sociale,

---

[2] Richard Morris Titmuss (1907–1973) a fost un cercetător britanic care a fondat disciplina academică a Administrației Sociale, acum cunoscută în universități sub denumirea de Politică socială. Cărțile și articolele sale din anii '50 au ajutat la definirea evoluției și caracteristicilor statului bunăstării postbelic. De asemenea, a fost preocupat și a scris despre societatea bunăstării universale. Și-a exprimat propria filosofie de altruism în politica socială. Printre lucrările sale se numără: *Problems of Social Policy* (1950), *Essays on the Welfare State* (1958), *Income Distribution and Social Change* (1962), *Commitment to Welfare* (1968), *The Gift Relationship: From Human Blood to Social Policy* (1970). Relevanța contemporană a acestor lucrări au determinat raportarea cercetătorilor la ele, în secolul al XXI-lea. https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Titmuss

[3] Richart Titmuss, *Social Policy: An Introduction*, edited by Brian Abel-Smith and Kay Ttmuss, London, George Allen and Unwin, 1974, p. 30.

statul poate interveni în rezolvarea unor disfuncţii sau chiar conflicte, contribuind la menţinerea şi întărirea ordinii sociale.

Politicile sociale pot fi privite ca funcţii compensatorii ale societăţii, atunci când un sistem economico-social nu utilizează întreaga forţă de muncă disponibilă şi nu poate ameliora adâncirea inegalităţii sociale. Prin intermediul politicilor sociale se protejează populaţia supusă unor situaţii de risc, care au devenit din ce în ce mai numeroase în societăţile contemporane. Aici se înscriu asigurările de bătrâneţe, boală, incapacitate de muncă. În situaţie de risc se află şi grupurile sociale defavorizate, cum ar fi persoanele cu dizabilităţi, familiile numeroase, adolescenţii şi tinerii.

Politicile sociale nu au în vedere numai satisfacerea unor nevoi individuale, ci şi satisfacerea unor nevoi colective (nevoi care nu sunt satisfăcute eficient de mecanismele de funcţionare specifice pieţei). Este vorba de programe care au ca obiectiv asigurarea accesului la servicii educaţionale, medicale, servicii culturale, rezultatele dezvoltării ştiinţifice şi tehnologice (computere – Internet).

Dezvoltarea politicilor sociale a fost determinată, pe plan mondial, şi de elaborarea unor documente internaţionale care stipulau respectarea unor drepturi economice şi sociale ale indivizilor. Astfel, Declaraţia Universală a Drepturilor Omului adoptată de Organizaţia Naţiunilor Unite la 10 decembrie 1948 a proclamat drepturile economice, politice, sociale şi culturale ale

oricărui individ, şi a recomandat statelor membre să le transpună în practică.

Declaraţia Universală a Drepturilor Omului arată că orice persoană are dreptul la securitate socială, are dreptul la muncă, la protecţie împotriva şomajului, la condiţii de muncă echitabile şi satisfăcătoare, la salariu care să asigure fiecărui individ şi familiei sale o existenţă corespunzătoare demnităţii umane. În cazul absenţei resurselor, individul şi familia sa trebuie protejate prin intermediul serviciilor sociale. Astfel, statul este obligat să prevină consecinţele negative rezultate din funcţionarea nesatisfăcătoare a pieţei muncii şi a altor politici ale statului (politicile publice). Aceste drepturi se regăsesc în constituţiile statelor contemporane şi se înscriu în drepturile omului.

Obiectivul principal al politicilor sociale îl constituie creşterea bunăstării individuale şi colective, precum şi reducerea inegalităţii sociale. Trebuie precizat faptul că statul nu este singurul furnizor al bunăstării într-o societate. Deşi protecţia socială şi bunăstarea sunt rezultat al politicilor sociale, ele se pot realiza pe mai multe căi. Creşterea bunăstării şi protecţia socială „reprezintă o consecinţă a efortului conjugat al mai multor factori: piaţa muncii, economia, sectorul neguvernamental, comunitatea" (L.M. Pop, 2005)[4] şi, am adăuga noi, familia.

[4] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză şi evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, Bucureşti, 2005, p 8.

Politicile sociale fac parte din ansamblul politicilor publice ale unui stat. Ele, politicile sociale, se constituie în subsisteme care funcționează în condițiile sistemului politicilor publice ale unui stat. Politicile publice cuprind, pe lângă politicile sociale, politicile economice, fiscale, salariale, politici de protecţie a mediului, politici demografice, de locuire, politici de urbanizare etc. Toate aceste politici sunt constituite din activităţi, proiecte, măsuri, management, strategii, metode prin care autorităţile centrale şi locale intervin în domeniile de mai sus pentru a asigura o bună desfăşurare a activităţii în cadrul lor şi pentru a asigura o dezvoltare socială normală pe ansamblu.

Prin urmare, politicile publice constituie ansamblul politicilor statului. Politicile sociale interferează cu politicile publice: au obiective comune, politicile sociale fiind mai preocupate de securitatea socială a anumitor categorii de persoane, ceea ce înseamnă că între ele nu există bariere, graniţe rigide. Ele se întrepătrund, se influenţează reciproc.

Politicile sociale, în conţinutul şi în desfăşurarea lor, sunt influenţate îndeosebi de politicile economice. Putem spune că politicile sociale sunt o parte a politicilor publice, iar politicile publice sunt incluse în politicile sociale. *Politicile sociale sunt elaborate şi promovate, la nivel central şi local, şi cu sprijinul comunităţii:fără contribuția efectivă a comunității, politicile sociale rămân în stadiul de proiect neoperațional și/sau nefuncțional.* De altfel, veniturile pentru acoperirea cheltuielilor pentru protecţie

socială provin din fonduri ale statului, în cea mai mare parte a lor, cum sunt:

- bugetul de stat;
- bugetele locale ale comunităților locale statale și /sau nestatale;
- bugetul de asigurări sociale;
- fonduri speciale.

Protecţia socială poate fi definită ca ansamblul de acţiuni, decizii, măsuri întreprinse de societate pentru prevenirea, diminuarea sau înlăturarea consecinţelor unor evenimente considerate ca fiind riscuri sociale care ameninţă condiţiile normale de viaţă ale populaţiei.

Sistemul de protecţie socială este diferit de la o ţară la alta, atât prin prestaţiile acordate, al numărului şi categoriilor de beneficii, cât şi al structurii şi eficacităţii măsurilor întreprinse. Aici intervine nu atât specificul etnic al țărilor, cât tipul de regim politic sau forma de guvernământ a țării respective. Politicile sociale trebuie să asigure cetăţenilor condiţii rezonabile de viaţă, respectiv un nivel de trai decent. La baza protecţiei sociale stă principiul solidarităţii umane, care este reglementat de Constituţia României.

Factori care influenţează politica socială a unui stat sunt:

- factori ideologici şi politici;
- factori culturali;
- factori structurali;
- factori economici;
- factori transnaţionali;
- instituţiile interne implicate în politicile sociale.

Politicile sociale se bazează pe transferuri băneşti (ajutor social, transferuri universale, asistenţă socială), şi transferuri în natură (prestări de servicii). Atunci când vorbim de transferuri, avem în vedere cele două mari domenii ale protecţiei sociale:

- asigurările sociale, bazate pe beneficii contributorii;
- asistenţa socială, bazată pe beneficii noncontributorii.

Activitatea economică este una din trăsăturile fundamentale ale omului, deoarece în acest fel, omul îşi poate exprima potenţialul creativ şi capacitatea de construire a realităţii sociale. Pe fondul realităţii economice (şi nu numai) se accentuează o serie de probleme sociale, dintre care unele pozitive (coeziune socială, dezvoltare culturală, dezvoltarea ştiinţei), iar altele negative (sărăcie, marginalizare, excludere socială, delincvenţă, violenţă etc.).

În acest context s-au dezvoltat politicile sociale, având în vedere atitudinile, programele, acţiunile îndreptate spre rezolvarea diferitelor probleme sociale. Cătălin Zamfir afirmă că politicile sociale sunt ansamblul mijloacelor folosite de stat şi de colectivităţile locale pentru a corecta disparităţile sociale, considerate inacceptabile din punct de vedere social şi pentru a asigura tuturor accesul la bunurile apreciate a fi indispensabile desfăşurării unei vieţi sociale normale.

Trebuie precizat că statul este cel care elaborează politicile sociale (cu sprijinul comunităţilor), iar evaluarea

şi analiza acestora se realizează la nivel de ţară. Obiectivele politicilor sociale sunt, conform analizei întreprinse de M. Preda:

- eficienţă în folosirea resurselor, în utilizarea rentabilă a tuturor formelor de resurse atrase în circuitul economic național;
- distribuirea acestora în acord cu echitatea sau justiţia;
- păstrarea libertăţii individuale[5] între limite nongeneratoare de situații conflictuale, între grade de libertate care nu lezează interese legitime ale semenilor.

Despre „eficiența în folosirea resurselor" putem vorbi cu sens dacă utilizăm conceptul generic de eficiență. Astfel, eficiența semnifică raportul dintre rezultatele eforturilor și volumul eforturilor făcute în cadrul unei activități determinate. Aici precizăm conceptul care este exprimat de eficiența economică sau de eficiența activității economice. Oricum, eficiența are sens și semnificație în limitele circumscrise de o activitate esențialmente economică; adică, este un nonsens să gândim o eficiență economică (de exemplu) în un univers de discurs centrat pe acte de antieconomie sau de antieconomicitate.

Există și cazuri particulare de eficiență economică, cel mai cunoscut și mai folosit fiind productivitatea muncii. Astfel, productivitatea muncii este un caz particular al eficienței activității economice constând în

[5] Marian Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, ed. Polirom, Iași, 2007, pp. 23-38.

raportul dintre volumul produselor muncii și volumul muncii efectuate pentru realizarea produselor muncii respective.

Aici există cel puțin două formule de calcul, asupra cărăra nu vom insista. În ambele formule există doi parametri, aceștia fiind volumul produselor finite și timpul de muncă: timpul de muncă se notează cu „t" sau cu „T", în funcție de plasarea la numărător sau la numitor a variabilei timp, iar volumul produselor finite fiind simbolizat prin litera „q" sau prin litera „Q", în funcție de locul ocupat deasupra sau sub linia de fracție. Linia de fracție este înmulțită cu 100 și așa obținem procentele în fiecare din cele două formule de calcul pentru rata productivității muncii.

Mai precizăm că simbolul „T" arată unitatea de timp în care este produsă cantitatea de produse „Q", iar „t" este simbolul care arată durata muncii de realizare a unei unități de produs „q".

Trebuie precizat că politicile sociale nu se limitează la o finalitate constând în protecţie şi securitate socială. Este adevărat că politica socială, privită la nivel restrâns, vizează aspectele care ţin de starea materială a cetăţeanului (veniturile sau securitatea socială) şi aspectele ce ţin de îngrijirea personală (serviciile de asistenţă socială).

În sens larg, însă, politica socială vizează aspectele educaţiei, sănătăţii, locuirii, ocupării (forţei de muncă) şi chiar probleme legate de mediu, cultură, ordine publică şi apărare naţională.

Iată că se confirmă conjugarea eforturilor comune ale politicilor sociale şi a celorlalte politici publice în atingerea scopului comun, acela de a asigura condiţii normale de desfăşurare a vieţii sociale. Aşa cum arăta Ioan Mărginean, politica socială reprezintă acţiunile guvernelor în promovarea bunăstării individuale şi sociale prin orice instrument, fie acesta economic, social sau de altă natură.

Bunăstarea individuală şi colectivă este asigurată pornind de la eforturile individuale conjugate cu eforturile colective şi sociale:

- piaţa muncii. E vorba de veniturile care rezultă din muncă (salarii, profit, bonusuri), din munca abstractă concretizată și materializată în mărfuri și servicii sau în bunuri economice cu valoare de întrebuințare pentru indivizi umani;
- veniturile private (individuale) rezultate din economii, vânzări, asigurări private, venituri aduse de proprietăţi (chiriile);
- sisteme de întrajutorare tradiţionale (bazate pe voluntariat), cum ar fi biserica, familia, rudele, prietenii.
- organizaţiile nonguvernamentale;
- statul prin intermediul politicilor sale sociale.

Conform rolului social pe care statul şi l-a asumat, acesta redistribuie bunăstarea individuală în scopul creşterii bunăstării sociale.

Resursele statului în vederea susţinerii cheltuielilor sociale sunt constituite din următoarele venituri redistri-

buite: taxe, impozite şi fonduri sociale. Acestea sunt colectate în bugetul de stat şi în bugetele locale, care sunt resursele principale ale statului şi ale autorităţilor locale, de care dispun pentru a finanţa politicile sociale. Tipologia şi mărimea taxelor şi impozitelor sunt stabilite de politica fiscală a statului respectiv.

Politica fiscală exercită influenţe asupra bunăstării şi protecţiei sociale în cadrul societăţii. Statul intervine în protecţia socială şi prin politica sa fiscală. De exemplu, taxele şi impozitele ridicate descurajează ofertanţii de servicii private în domeniul social (un efect nedorit, întrucât între stat şi piaţa privată de furnizori de servicii sociale trebuie să existe un echilibru benefic pentru membrii societăţii, un echilibru care să favorizeze maximum-ul economic).

Statul poate interveni pozitiv prin reducerea impozitelor pe veniturile cheltuite pentru cumpărarea de servicii sociale furnizate de piaţa privată (servicii de sănătate, asigurări educaţionale), sau reducerea impozitelor pe venituri în funcţie de numărul persoanelor aflate în întreţinere.

Taxele sunt plăţi făcute de persoane fizice şi persoane juridice pentru servicii specifice prestate de către instituţiile publice în favoarea acestora. Precizăm că plata taxelor nu este voluntară, ci obligatorie.

Impozitele sunt acele plăţi obligatorii pentru toate persoanele fizice şi juridice, stabilite prin lege, dar fără a primi în schimb anumite servicii prestate de instituţiile publice. Impozitele sunt de două feluri: impozite directe

şi impozite indirecte. Impozitele directe se percep nemijlocit de la persoanele fizice şi juridice pentru veniturile şi bunurile prevăzute de lege, cum ar fi impozitele pe venit, salariu, proprietăţi. Impozitele indirecte sunt variabile, în funcţie de consum, deoarece sunt percepute pentru consum, nu în funcţie de venit. Taxa pe valoarea adăugată şi accizele sunt exemple de impozite indirecte aplicate consumului. Taxa pe valoarea adăugată reprezintă un procent care se adaugă la formarea costului oricăror mărfuri supuse schimbului (tranzacţiei financiare), indiferent dacă avem de-a face cu materii prime, materiale, combustibil energie sau produse finite. Această taxă se regăseşte în toate ţările Europei, iar la noi taxa pentru consum a fost introdusă în anul 1993. Accizele sunt impozite care se percep pentru consumul unor produse considerate a fi de lux, cum ar fi: cafea, tutun, alcool, haine din blană naturală. S-a constatat că cererea pentru aceste produse nu scade, în condiţiile creşterii progresive a preţurilor, fapt care arată rezistența acestui tip special de trebuințe artificiale.

Fondurile sociale sunt o altă categorie de resurse ale statului pentru satisfacerea nevoilor sociale de protecţie socială. Fondurile sociale se constituie din cotizaţii sociale. În România postdecembristă s-au constituit următoarele fonduri: Fondul de şomaj, Fondul de asigurări sociale de sănătate, Fondul social de solidaritate socială, Fondul de asigurări sociale (fondul de pensii). Aceste fonduri sunt susţinute atât de angajaţi, cât şi de angajatori (din salarii şi din profit). Fondurile sociale sunt

susținute, în proporții variabile, de către salariați și de către angajatori.

Bugetele locale (judeţene şi ale localităţilor) se constituie din taxe locale, din transferuri de la bugetul de stat, sub forma sumelor de echilibrare şi din transferuri de la bugetul de stat cu destinaţie specială. *Sumele de echilibrare* constituie un concept nou care are o puternică încărcătură de factori ai echilibrului social interclasial, această încărcătură fiind de natură să temporizeze elanul revoluționar al luptei de clasă.

În politica sa socială, statul intervine acordând:

- *beneficii sau transferuri sociale* (transferuri monetare, transferuri în bunuri);
- *servicii sociale* (servicii educaţionale, de sănătate, acordate unor categorii considerate a fi vulnerabile);
- *gratuităţi* (producerea unor servicii socialmente utile sau plata agentului care le produce din inițiativă personală);
- *subvenţii* acordate celui care produce anumite servicii sau pentru cumpărătorul serviciilor respective;
- *scutiri de taxe şi impozite sau micșorări progresive și diferențiate ale acestora.*

Într-o analiză prezentată şi publicată în 2005, L.M. Pop identifică şi explică toate aceste modalităţi de intervenţie a statului în influenţarea bunăstării, prin politica sa socială. Astfel, *atât beneficiile (transferurile)*, cât şi *serviciile sociale* pot fi de tip *contributoriu sau asiguratoriu*

și de tip *noncontributoriu*. Acordarea beneficiilor de tip contributoriu sau asiguratoriu este condiţionată de plata unei contribuţii, care este obligatorie pentru toţi cei care muncesc şi au venituri.

În aceste condiţii, persoanele contribuabile pot să beneficieze de pensii (de vârstă, de invaliditate, de boală), de concediu de maternitate plătit, de ajutor de şomaj, de servicii de sănătate, acordate în România. Beneficiile noncontributorii sunt de două tipuri: *beneficii sau servicii universalist categoriale* şi *beneficii sau servicii de asistenţă socială*. Beneficiile universalist categoriale se acordă tuturor indivizilor sau anumitor categorii de indivizi (copii, persoane vârstnice, familii cu copii). Beneficiile sau serviciile de asistenţă socială sunt acordate persoanelor considerate a fi defavorizate, sărace etc. Este vorba de familii dezorganizate, familii cu risc crescut de abandonare a copiilor, persoane cu dizabilităţi, familii sărace ş.a.m.d.

Asistenţa socială se acordă după o analiză amănunţită, sub mai multe aspecte, a individului, familiei, gospodăriei. Această analiză vizează posibilităţile financiare ale familiei respective, bunurile (tipul lor) din dotarea gospodăriei, accesul pe care membrii familiei îl au la diverse servicii, climatul existent în familie. De asemenea, această analiză stabileşte nevoile familiei şi măsurile ce se impun pentru satisfacerea acestor nevoi într-o măsură tot mai mare, până la satisfacerea lor deplină.

Respectiva analiză concretă și multilaterală a mijloacelor de trai și a mijloacelor de subzistență trebuie să

se realizeze temeinic, în vederea identificării nevoilor individuale şi familiale reale, personalizate. Numai astfel devine cu putinţă acordarea unor beneficii adecvate, utile. Tot o astfel de analiză poate stabili dacă persoana poate fi ajutată în mediul ei familial-social, sau prin instituţionalizare, în condiţii rezidenţiale speciale.

Transferurile sociale pot să fie: unice (se acordă o singură dată) sau sistematice (se acordă săptămânal sau lunar, pentru o perioadă de timp delimitată, sau pe viaţă – în anumite situaţii, beneficiul se extinde asupra descendenţilor direcţi sau asupra persoanelor aflate în întreţinerea beneficiarului, după moartea sa).

Principalele categorii de servicii sociale sunt diferențiate în funcție de criteri de utilitate și de sectoare de activitate:

- în educaţie, acestea fiind **şcolarizarea gratuită** sau subvenţionată a copiilor de până la o anumită vârstă din imediata vecinătate a maturității; *școlarizarea gratuită* impune și obligativitatea învățământului de până la o anumită vârstă;
- în domeniul sănătăţii, serviciile sunt gratuite sau de tip asiguratoriu. În cea din urmă situaţie (aceea de contribuţie) serviciile de sănătate se acordă în funcţie de nevoia individului, dar şi în funcţie de contribuţie prin taxe și impozite;
- în domeniul protecţiei sociale a unor categorii sociale defavorizate: copii abandonaţi, persoane cu handicap, cu dizabilități;

– în domeniul asistenţei sociale, în genere: servicii de prevenţie, de consiliere (pentru o mai bună acomodare și adaptare la mediul social, la cerinţele sociale), servicii acordate nevoiaşilor.

Gratuităţile se referă la acordarea unor bunuri economice sau servicii, la încurajarea consumului acestora sau la stimularea folosirii lor, chiar la obligativitatea consumului acestora (cum ar fi serviciile educaţionale gratuite, până la o anumită vârstă din apropierea maturității). Anumite gratuităţi creează situaţia de egalitate de şanse pentru toți indivizii umani şi echitatea distribuirii unor resurse în societate, pentru toți membrii societății omenești.

Subvenţiile conduc la încurajarea consumului anumitor bunuri economice şi servicii, anumitor valori de întrebuințare considerate a fi strict necesare și socialmente utile.

Scutirile de taxe şi impozite. În politica socială a unor state, anumite categorii de persoane sunt scutite, parţial sau total, de plata taxelor sau impozitelor, aceste scutiri fiind efectuate cu scopul de a fi influenţată bunăstarea lor.[6]

[6] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 12-24.

2. **Scurt istoric al preocupărilor de securitate socială**

2.1. Acte de protecţie socială înainte de Hristos

Preocupări de identificare a unor modalităţi viabile de ajutorare a oamenilor nevoiaşi fiinţează cu mult înainte de Hristos. Antropologia, lingvistica, etica, religia, ştiinţele juridice, prin studiile lor istorice, confirmă aceste preocupări îndepărtate în timp şi relevă evoluţia lor.

Societăţile arhaice, prin socializarea specifică societăţilor tradiţionale, prin modelele de comportament indus şi prin elaborarea unor norme de drept, încercau să asigure un anumit standard material pentru toţi oamenii şi să evite în acest fel grave disfuncţii sociale. Grăitor în acest sens este Codul regelui Hammurabi, care a apărut în 1750 î.H.

Acesta este un cod al justiţie care conţine, printre altele, cerinţa adresată poporului (mai exact, obligaţia oamenilor) de a-i ajuta pe cei aflaţi în suferinţă. Astfel, oamenii erau determinaţi să se solidarizeze cu cei aflaţi în momente de cumpănă, să îşi îndrepte privirea către cei neajutoraţi. Mărturiile istorice arată că pe la 1200 î.H. credincioşii de pe meleagurile Israelului aveau convingerea că Dumnezeu aşteaptă ca oamenii cu stare

să îi ajute pe cei mai săraci. Studiile lingvistice ne arată faptul că în jurul anului 500 î.H., în Grecia apare cuvântul *filantropie*, care înseamnă dragoste de oameni.

Cuvântul filantrop provine din grecescul *filos* (dragoste, ataşament) şi *anthropos* (faţă de oameni) și înseamnă dragostea față de oameni sau iubirea de oameni. La acea vreme, cetăţenii oraşelor state greceşti numite „Polis" erau orientaţi să doneze bani care să fie folosiţi în scopuri publice şi pentru persoanele sărace. În acest fel, s-a instituţionalizat termenul filantropie. Astăzi utilizăm expresiile: *instituții filantropice*, *acte filantropice*, *evenimente filantropice* ş.a.

În China anilor 300 î.H., **Confucius**,în „Analectele" sale, ne vorbeşte despre oameni ca fiind fiinţe sociale. Ca fiinţe sociale, oamenii sunt îndreptăţiţi să beneficieze de „simpatie". Termenul reflectă ajutorarea celor nevoiaşi. La Roma, tradiţia din Annona Civica (anul 100 î.H.) ne relevă faptul că familiile patriciene erau stimulate să vândă cereale, la preţuri reduse, familiilor nevoiaşe. Uneori, patricienii distribuiau cereale, în mod gratuit, cetăţenilor care se aflau în imposibilitatea de a le achiziţiona la preţuri reduse.

2.2. Acte de protecţie socială după Hristos

Este binecunoscut faptul că **Iisus Hristos propovăduia dragostea pentru oameni**, argumentând că aceasta este voia lui Dumnezeu. Dragostea pentru oameni însemna, printre altele, a împărţi bunurile cu ceilalţi, valorile cu adevărat importante fiind cele morale, ele

apropiindu-l pe om de Dumnezeu. În jurul anului 313 d.H., creştinismul este tot mai răspândit în imperiul roman, iar împăratul Constantin este nevoit să legifereze religia creştină. Astfel, bisericii îi revine sarcina de a intermedia şi de a supraveghea ajutorarea săracilor de către populaţia avută. Actele de ajutorare se concretizau, în principal, în donaţii, în bunuri oferite, prin intermediul instituţiei bisericeşti, de persoanele mai norocoase persoanelor mai puţin norocoase. De altfel, instituţiile religioase „au reprezentat multă vreme cadrul teoretico-ideo-logic şi acţional în eforturile de a găsi o rezolvare problemelor sociale dificile”[1] (G. Poede, 2002).

Anul 400 d.H. este menţionat în lucrările religioase ca fiind anul în care Sfântul Vasile cel Mare a înfiinţat în Cezareea Capadochiei primele locuinţe pe lângă biserici. Sunt menţionate, de asemenea, preocupările lui pentru ajutorarea copiilor. În această perioadă, în India sunt înfiinţate primele „spitale”. Scopul lor era acela de a-i adăposti pe cei săraci şi pe cei inapţi să se ajute singuri (persoane cu handicap sau cu dizabilități). Am putea spune că aceste „spitale” sunt primele forme de azil.

Mai târziu (în jurul anului 500 d.H.) această formă de adăpostire apare în China şi în Orientul Mijlociu. În anul 542 d.H. apare primul „spital” în Europa, la Lyon (Franţa). L'Hôtel Dieu a fost prima aşezare de acest fel, organizată de oamenii religioşi şi de voluntari.

[1] George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, p. 33.

Religia islamică a fost preocupată şi ea de soarta săracilor. Astfel, urmaşii lui Mohamed au introdus taxa Zakat (650 d.H.), aceasta fiind una dintre cele cinci datorii obligatorii ale credinţei islamice de la acea vreme.

2.3. Repere axiale de protecţie socială în perioadele medievală şi modernă

În anul 1084 au apărut şi în Anglia adăposturi asemănătoare celor din Franţa. Biserica romană emite, în anul 1100, un docu-ment numit DECRETUM, care conţine legi, canoane, principii ale unui cod teologic privind caritatea. Mai precis, este vorba de o interpretare a teoriei şi practicii carităţii. Acest document bisericesc stabilea obligaţia legală şi morală a persoanelor bogate de a-i ajuta pe cei săraci. În anii următori, Anglia face progrese remarcabile în înţelegerea problemelor sociale. Se conturează clar deosebirea dintre „worthy poor" (expresie care desemnează persoane în vârstă, persoane cu handicap, văduve, copii abandonaţi) şi „unworthy poor" (expresie care desemnează persoane apte de muncă, dar care nu găsesc de lucru la nici un loc de muncă).

O organizare riguroasă a activităţii de ajutorare apare în Europa medievală când se hotărăşte desfăşu-rarea unor activităţi de înregistrare a persoanelor sărace şi activităţi de strângere de fonduri pentru ajutorarea lor. Pentru prima dată, atenţia este orientată către crearea de locuri de muncă pentru persoanele apte şi care nu găsesc de lucru. Se întrezăresc forme ale politicilor sociale,

forme gândite de Juan Luis Vives şi folosite în oraşele europene. Regăsim unele dintre ideile sale în ceea ce se numeşte POOR LAWS din Anglia sau, mai târziu, din America în perioada ei colonială.

În Anglia a fost elaborat chiar un statut al lucrătorilor (1349), care prevedea ca aceştia să muncească pe aceeaşi moşie pentru lorzii care îi ajutau, asigurându-le un loc de muncă. Tot în Anglia se conturează reguli de distribuire a ajutorului destinat categoriei săracilor. Astfel, judecătorii locali au primit în anul 1531 împuternicirea de a elibera „certificate de cerşetor" doar pentru anumite categorii de săraci, cum ar fi bătrânii şi persoanele cu handicap (aflaţi în imposibilitatea de a-şi asigura bunurile necesare traiului). În acelaşi timp au fost stabilite pedepse deosebit de grave pentru persoanele care cerşeau, deşi erau apte de muncă.[2] Încă de la 1536, Henric al VIII-lea a elaborat un sistem de categorisire a oamenilor săraci şi bogaţi. De asemenea, au fost concepute proceduri de transfer de venituri de la cei bogaţi la cei săraci, prin colectare de donaţii şi distribuire a lor către categoria cea mai numeroasă, cea a săracilor. *În acest fel s-a realizat o centralizare la nivel naţional a acţiunilor de protecţie socială.* Activităţile de protecţie socială de la acea vreme se desfăşurau numai cu voluntari. Guvernul din vremea domniei lui Henric al VIII-lea s-a ocupat de legiferarea acestor activităţi şi a emis o lege, cunoscută sub denumirea de „Legea sărăciei".

[2] George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp. 33-34.

Aceste demersuri se concretizează în 1601 într-o reglementare juridică extrem de importantă – *Elisabethan Poor Law* („Legea săracilor"). Această lege a constituit timp de două sute de ani cadrul legislativ de desfăşurare a activităţilor de protecţie socială, de tratament social al celor dezavantajaţi. Această lege reglementa:

a) administrarea ajutorului pentru săraci, constituit la nivel local, prin colectarea taxelor plătite de toţi membrii unei parohii sau comunități umane bine organizate;
b) organizarea unor programe de ucenicie pentru copiii săraci;
c) dezvoltarea unor ateliere de lucru pentru persoanele dependente.

Anglia secolului al XVII-lea s-a confruntat cu probleme sociale extrem de dificile, ceea ce a făcut să crească şi mai mult rolul bisericii în rezolvarea problemelor populaţiei extrem de sărace. În această perioadă, diferite personalităţi s-au implicat în ameliorarea vieţii populaţiei aflată la periferia societăţii, în situaţie de marginalizare. **Sf. Vincențiu de Paul**[3] a considerat

[3] Sf. Vincențiu de Paul (1581-1660) a fost un preot francez din cadrul Bisericii Romano-Catolice care și-a dedicat viața îngrijirii săracilor și combaterii mizeriei. Figură marcantă a reînnoirii spirituale franceze din secolul al XVII-lea, el este venerat ca sfânt în Biserica Catolică și în Biserica Anglicană. O serie de organizații inspirate în mod special de munca și învățăturile sale pretind că Sf. Vincențiu de Paul este patronul lor spiritual și sunt grupate într-o federație liberă cunoscută sub numele de Familia Vincențiană. https://ro.wikipedia.org/wiki/Vincen%C8%9Biu_de_Paul

absolut necesară sporirea numărului organizaţiilor de caritate şi intensificarea activităţii bisericii pentru a micşora efectele sărăciei, ale bolilor, ale handicapului. Lupta împotriva sărăciei a fost susţinută nu numai de actele de caritate, ci şi de dezvoltarea sistemului de muncă. La Bristol, în 1687, au apărut „wory house-system" şi „alm houses". În acest context social, concret și determinat, au fost înființate locuri de muncă în casele de copii şi de bătrâni.

În schimbul unor bunuri care să le asigure subzistenţa, nenumărate persoane îngrijesc copii şi bătrâni. Sistemul se răspândeşte cu repeziciune în toată Europa. Considerăm că această categorie va deveni mai târziu (secolul al XX-lea), categoria personalului specializat în activităţi de asistenţă socială. Situaţia economico-socială precară a populaţiei determină instituţiile engleze să elaboreze în 1795 sistemul *Speenhamland*, prin care se determină un prag al sărăciei. Gospodăriile erau monitorizate, iar atunci când se situau sub acest prag oficial al sărăciei se oferea sprijin, în funcţie de numărul persoanelor din familie şi de preţul pâinii.

Fenomenul sărăciei începe să fie înţeles mai bine, în profunzimea conținutului său şi soluţionat mai temeinic. La Glasgow, **Thomas Chalmers**[4] (predicator şi matematician, în acelaşi timp) a dezvoltat în 1819 un sistem

[4] Thomas Chalmers (1780–1847), ministru scoțian, profesor de teologie, economist politic și conducător al Bisericii Scoției a dezvoltat permanent conceptul său de bază: *să-i ajute pe cei săraci să se ajute pe ei înșiși*, în cadrul unei solidarități sociale. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Chalmers

particular de acţiuni filantropice, bazat pe voluntariat. Persoanele cu nevoi erau ajutorate cu regularitate. Se spune că predicatorul îi încuraja psihologic pe voluntari.

Cu toate acestea, apar idei noi în interpretarea acţiunilor de ajutorare a nevoiaşilor. Se sugerează o micşorare a responsa-bilităţii guvernelor faţă de aceste categorii de populaţie. Atenţia se îndreaptă către soluţii de „autoajutorare".

Fenomenul social al sărăciei a stimulat gândirea socială şi filosofică. De-a lungul timpului, s-au exprimat diferite opinii în ceea ce priveşte responsabilitatea pentru existenţa sărăciei. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, guvernele încep să nu îşi mai asume concret responsabilitatea faţă de persoanele aflate sub pragul sărăciei. Termenul de „autoajutorare" prinde contur în existenţa reală.

Ideologiile politice intră în dezbateri consis-tente cu privire la existenţa sărăciei. Astfel, liberalii consideră că fenomenul sărăciei este situat în afara controlului indivizilor, iar oamenii săraci sunt nevoiţi să suporte efectele acestor circumstanţe. Pentru liberali, sursa sărăciei se află în sistemul economico-social, iar soluţiile nu sunt situate la nivel individual, ci la nivelul întregii societăţi, prin *intervenţii care să corecteze inechităţi sistemice*. Deşi liberalii au lansat ca soluţie sigură reducerea drastică a bugetelor programelor de protecţie socială, aceasta nu a avut efecte vizibile asupra fenomenului sărăciei. Pe de altă parte, conservatorii consideră că sărăcia este o problemă individuală, oamenii sunt responsabili în mod

exclusiv pentru existenţa situaţiei de sărăcie extremă, iar soluţia unică şi sigură este obţinerea şi păstrarea unui loc de muncă. Observăm că atât conservatorii, cât şi liberalii sunt de părere că programele guver-namentale supradimensionate nu au făcut altceva decât să creeze şi să întreţină dependenţa persoanelor sărace faţă de donaţii. Aceste două puncte de vedere au alternat în istoria sărăciei[5] (G. Poede, 2002) încă din evul mediu.

În evul mediu timpuriu, prosperitatea şi sărăcia erau atri-buite graţiei divine, iar oamenii trebuiau să îşi accepte soarta cu umilinţă. Cu toate acestea, săracii se considerau superiori din punct de vedere moral celor bogaţi, cu atât mai mult cu cât sărăcia rezulta din renunţarea voită la avere şi putere. Religia a jucat un rol esenţial în formarea acestei atitudini, deoarece săracii reprezentau un ideal religios. Lucrările de specialitate menţionează faptul că săracii, la acea vreme, erau folosiţi de cei bogaţi pentru ispăşirea păcatelor. Aceştia din urmă aveau posibilitatea să adopte un comportament creştinesc prin oferirea de pomeni celor nevoiaşi. Aşadar, în evul mediu timpuriu, sărăcia, deşi era asociată cu efectele economice, nu era privită ca fiind o patologie socială. Săracii constituiau, în concepţia acestei epoci, o parte intrinsecă a unei societăţi organice, cele trei statusuri sociale, existente la acea vreme, clerul, războinicii, agricultorii, nu erau decât reflectarea ordinii stabilite de divini-tate. Tocmai de aceea sunt atât de fireşti actele de

[5] George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp 37- 41.

caritate, preocuparea pentru soarta celor nevoiaşi. Deşi greu de suportat, sărăcia era la acea vreme o virtute. Şi mai virtuoase erau gesturile de ajutorare venite din partea clasei înstărite economic. Istoria relevă că însuşi Sfântul Louis, rege al Franţei, a încercat o astfel de virtute în secolul al XIII-lea, servind el însuşi cu pâine şi vin pe săracii chemaţi la masa lui.[6]

Legea Săracilor (*Poor Law Act*) din 1601 şi Amendamentul Legii Săracilor (*Por Law Amendament Act*) din 1834 au reprezentat baza legislativă pentru combaterea sărăciei până în secolul al XX-lea. Aceste două legi reprezintă repere importante în istoria activităţilor de protecţie socială, cu atât mai mult cu cât ele marchează epoci diferite ale istoriei omenirii şi ale istoriei protecţiei sociale. E de la sine înţeles că prima lege a apărut în perioada medievală, dominată de spiritul religios, iar cea de a doua lege a apărut în epoca modernă, într-un climat social şi teoretic dominat de spiritul liberal. Dacă în evul mediu timpuriu sărăcia reprezenta o virtute, însoţită de o moralitate înaltă (persoanele înstărite întrecându-se în a-i ajuta pentru a dobândi şi ei virtuţi morale), în perioada modernă, ajutorul devine stigmatizat pentru cei ce îl primeau.

Războaiele de cucerire conduse de Napoleon în perioada 1799-1815 au avut efecte şi în domeniul protecţiei sociale. Ele au determinat schimbări importante ale atitudinii majorităţii statelor europene faţă de populaţia săracă:

[6] George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp. 35-41.

– războaiele napoleoniene au determinat o răspândire rapidă a ideilor Revoluţiei Franceze şi au influenţat indirect schimbarea convingerilor în ceea ce priveşte rolul statului;
– aceste războaie au avut drept consecinţe creşterea numărului săracilor, apariţia foametei, creşterea inflaţiei, sărăcirea masivă.[7]

Prin urmare, problemele sociale generate de război, lipsa de fonduri a comunităţilor locale, debutul industrializării şi apariţia unor noi clase sociale au condus la limitarea ajutoarelor acordate săracilor şi la adoptarea atitudinii liberale faţă de protecţia socială datorată lipsei cronice a resurselor. În domeniul filosofiei sociale se manifestă, în această perioadă, utilitarismul (în fază incipientă). Acest curent al filosofiei moral-politice se declară *împotriva* corupţiei morale şi a *demotivării muncii* (**Jeremy Bentham**,[8] *Introducere în principiile morale şi legislaţie*), care apar la persoanele ce beneficiază de ajutorare.

[7] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 68-69.

[8] Jeremy Bentham (1748–1832) filosof și reformator social englez este cunoscut pentru contribuțiile sale în dezvoltarea inițială a utilitarismului. A militat, de pe poziții raționale, în favoarea libertății individuale și economice, pentru separarea religiei de stat, pentru libertatea de expresie, sufragiul universal, drepturi egale pentru femei, dreptul la divorț și decriminalizarea homosexualității. De asemenea a fost un adept al abolirii sclaviei. Scrierile lui Bentham sunt reunite în volumul *The Works of Jeremy Bentham*, (ed. John Bowring), Londra, 1838-1843, reditată la New York, 1962. https://en.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham

Economistul englez **David Ricardo**[9] relevă faptul că ajutoarele pentru săraci duc în mod direct la scăderea salariilor (datorită taxelor şi impozitelor mari) şi la extinderea sărăciei la persoanele care muncesc.

Pentru **Thomas Robert Malthus**[10] (*Eseu asupra populaţiei*, 1798), sărăcia se datorează creşterii inegale a populaţiei şi a resurselor.

Amendamentul Legii Săracilor (1834) este influenţat de ideologia liberală. Anglia e ţara care a adoptat măsuri concrete de limitare a ajutoarelor şi de condiţionare a acordării lor. Amendamentul Legii

---

[9] David Ricardo (1772-1823), reprezentant al economiei politice clasice engleze, scrie în 1817 *On the principles of Political economy and Taxation* unde își susține *teoria despre profit*; a demonstrat că pe măsură ce salariile reale cresc, profiturile reale scad deoarece venitul din vânzarea mărfurilor fabricate este împărțit între profituri și salarii. Prin urmare, creșterea veniturilor însușite de către unele clase sociale se realizează pe seama scăderii veniturilor însușite de către celelalte clase sociale; această constatare semnifică așa numita exploatare a unor clase sociale de către alte clase sociale sau, cu un concept generic, exploatarea omului de către om. https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo

[10] Thomas Robert Mathus (1766-1834) este un economist englez care a scris lucrarea *An Essay on the Principle of Population* și a întemeiat o teorie care îi poartă numele. Conform teoriei lui Malthus, *populația crește în progresie geometrică, în timp ce mijloacele de subzistență cresc în progresie aritmetică*. Teoria sa este cunoscută sub numele de ***malthusianism***; ca o consecință a acestei relații dintre populație și starea economică, Malthus considera că sărăcia, bolile, epidemiile și războaiele sunt factori pozitivi pentru omenire, dat fiind că asigură echilibrul între numărul populației și cantitatea mijloacelor de subzistență. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Robert_Malthus

Săracilor a rezultat din Raportul comisiei regale (1832) asupra problemei ajutoarelor acordate săracilor. Raportul exprima clar opţiunea pentru limitarea ajutoarelor acordate persoanelor cu handicap. În privinţa celor apţi de muncă, ajutoarele au fost reduse drastic, scopul fiind motivarea angajării acestora pe piaţa muncii. Raportul a introdus trei principii revoluţionare (conform Luana Miruna Pop, 2005):

- *principiul eligibilităţii reduse*, aplicat persoanelor apte de muncă pentru a nu le crea dependenţă faţă de ajutoarele parohiale şi pentru a-i motiva să muncească;
- *principiul testului caselor de muncă*, folosit ca un instrument de încurajare al eligibilităţii reduse. Persoanele apte de muncă erau obligate să locuiască în aceste „case" şi să muncească în schimbul unor ajutoare modeste. Aici existau condiţii de viaţă situate sub nivelul condiţiilor în care trăia un muncitor sărac. Cei care locuiau în aceste case de muncă se separau de familiile lor;
- *principiul centralizării administrative a ajutoarelor*. S-a hotărât centralizarea din punct de vedere administrativ al ajutoarelor, în scopul reducerii incompetenţei şi corupţiei la nivel local.[11]

[11] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 70.

Ajutoarele erau colectate de la membrii parohiei, sub forma unei *taxe pentru săraci*, de către un consiliu ales de gardieni care aveau sarcina de a supraveghea această activitate, de a supraveghea activităţile din cadrul caselor de muncă. La rândul său, acest consiliu era supravegheat de o comisie centrală superioară, desemnată de către guvern. „Ajutorul social se transformă astfel, la începutul secolului al XIX-lea, dintr-o iniţiativă în favoarea celor mai defavorizaţi, într-un sistem totalitar de ajutorare a celor mai săraci: un *ajutor* stigmatizant, ce specula nevoia de ajutor oferind un suport precar în schimbul renunţării la orice drept individual”[12] (Luana Miruna Pop, 2005). Adăugăm că în acest fel era puternic lezată demnitatea umană şi se încălcau o serie de drepturi individuale şi cetăţeneşti.

Îndrăznim să afirmăm că era chiar o formă de înstrăinare şi alienare umană. Condiţiile mizere din aceste case de muncă au impresionat, la acea vreme, scriitori care au zugrăvit în cuvinte nu numai acele condiţii grele de existenţă, ci şi atitudinea comunităţii faţă de fenomenul sărăciei, de modalităţile de abordare a lui (**Charles Dickens**[13], în *Oliver Twist*).

---

[12] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 70.

[13] Charles Dickens (1812-1870) scriitor englez reprezentativ pentru realismul secolului al XIX-lea. *Oliver Twist* este un roman social care analizează *relele* societății engleze din secolul al XIX-lea: sărăcia, exploatarea minorilor, criminalitatea urbană. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Dickens

O semnificaţie deosebită în adâncirea sărăciei o are relaţia dintre aceasta şi lipsa locurilor de muncă. Această lipsă a fost resimţită încă din secolul al XIII-lea. Recoltele slabe, ciuma, iernile extrem de grele i-au transformat pe ţărani într-un „proletariat rural aflat în căutare de lucru, cu o mobilitate spaţială semnificativă"[14] (G. Poede, 2002). Numărul lor era foarte mare, iar dacă nu găseau de lucru, opţiunile erau cerşitul şi chiar criminalitatea.

Sărăcia (datorată lipsei de locuri de muncă) *devine astfel o patologie socială*. Imaginea sărăciei se schimbă: *săracii pierd respectul de sine şi pierd şi respectul celorlalţi*, fiind consideraţi incompetenţi. Capitalismul – noua rânduire economică – indus-trializarea, dezvoltarea ştiinţelor aduc cu sine noi concepte, ca acela al aspiraţiei individuale, al autorealizării. Relaţia dintre individ şi societate începe să se schimbe. Centrul de greutate se mută dinspre grup către individ. Indivizii încep să acţioneze independent pentru realizarea intereselor personale şi încep să îşi structureze relaţiile pe baza contractelor formale explicite. Astfel, în a doua jumătatea a secolului XIX, protecţia socială era reglementată de legi care aveau în vedere numărul orelor de muncă, condiţiile existente de muncă ş.a.

Deosebit de important este faptul că în această perioadă încep să se contureze clar drepturile cetăţeanului: dreptul la educaţie, dreptul la sănătate, dreptul de a munci, dreptul la locuire ş.a. Protecţia socială se interesează în mod direct de asigurarea acestor drepturi.

[14] George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, p. 38.

Acţiunile întreprinse în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea pregătesc reformele sociale care se vor petrece la începutul secolului al XX-lea.

Învăţământul cunoaşte, în această perioadă, schimbări deosebit de importante prin introducerea obligativităţii de a urma forme educaţionale gratuite. De atunci, toţi copiii, fără excepţie, au acces neîngrădit la educaţie. Ba mai mult, părinţii au obligaţia de a-i trimite la şcoală pe copii (până la un anumit nivel), în caz contrar fiind sancţionaţi pentru nerespectarea dreptului la educaţie a copilului lor. De altfel, schimbările din societate (dezvoltarea economică, industrială, apariţia unor noi clase sociale, urbanizarea, creşterea populaţiei) impuneau accesul la educaţie şi cultură, esenţialmente necesare pentru dobândirea unui loc de muncă.

Creşterea populaţiei şi urbanizarea au creat şi ele două probleme stringente:

a) problema spaţiilor de locuit (care erau puţine);
b) problema insalubrităţii acestor spaţii de locuit, care a generat probleme serioase de sănătate, cum ar fi apariţia febrei tifoide, a tuberculozei, a holerei. De aceea, s-a publicat, în 1842, „Raportul asupra Condiţiilor Sanitare a Populaţiei Muncitoare în Marea Britanie". Mai mult, în 1875 a apărut „Actul pentru Sănătate Publică", care prevedea explicit obligaţiile autorităţilor locale în acest domeniu.[15]

[15] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 72-73.

În Germania, **Otto von Bismarck**[16] a gândit şi a pus în practică un sistem de asigurare a sănătăţii (1883). În acelaşi timp, a adoptat un *sistem de tip asiguratoriu* în caz de accident pentru persoanele încadrate în muncă, în cazul apariţiei unor boli şi pentru a diminua efectele vârstei bătrâneţii asupra veniturilor. „Adoptarea unui sistem de asigurări sociale reprezintă, practic, prima tentativă în istoria protecţiei sociale de a întemeia un sistem de întrajutorare pe alte principii decât cele ale ajutorului acordat celor mai săraci, deci pe principiile subsidiarităţii. Sistemul de asigurări are la bază principiul solidarităţii sociale."[17] (L.M. Pop, 2005).

Majoritatea ţărilor europene au adoptat sistemele de asigurări sociale în perioada imediat următoare. Aceste sisteme de asigurări au devenit obligatorii pentru toate persoanele aflate în muncă sau care aveau venituri. Marea Britanie a adoptat, în anul 1911, *Actul de Asigurare Naţională*, pe baza căruia s-a elaborat în detaliu un

[16] Otto Eduard Leopold von Bismarck (1815-1898) primul cancelar al Imperiului German a creat primul stat de bunăstare din lumea modernă. A urmărit stimularea creșterii economice germane, oferind lucrătorilor o mai mare securitate. Programul Bismarck s-a concentrat în mod clar pe programele de asigurare menite să crească productivitatea. Programul a inclus o asigurare de sănătate, o asigurare de accident, o asigurare de invaliditate și o indemnizație de pensionare pt. majoritatea populației muncitoare. Astfel, a întemeiat primul sistem de securitate socială. https://en.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck

[17] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 73.

program de sănătate şi de compensare, plătit prin contribuţiile muncitorilor, funcţionarilor şi persoanelor publice.

Perioada modernă a istoriei universale include şi America. Jumătatea secolului al XVII-lea marchează începuturile activităţilor de protecţie socială în America. La Boston a apărut, în 1657, prima organizaţie de bunăstare numită „Societatea Scott de caritate". La New Orleans (1729) se înfiinţa prima instituţie care să-i îngrijească pe copiii orfani, numită „Surorile Ursuline". În statul Virginia (1733) intra în funcţiune primul spital pentru bolnavii mintal, iar în statul Carolina lua naştere prima fundaţie publică care se ocupa cu strângerea de fonduri pentru copiii orfani (1790). America a înfiinţat un serviciu de Sănătate publică încă din 1798. inspirat de rezultatele scoţianului Thomas Chalmers, reverendul **Joseph Tuckerman**[18] fondează la Boston, în 1835, „Societatea pentru prevenţia pauperizării", care devine o societate de caritate. Mişcările sociale din jurul anului 1845 au avut ca efect apariţia unui *azil de stat* pentru cei cu handicap mintal.

[18] Joseph Tuckerman (1778 – 1840), cleric și un filantrop al Statelor Unite, este unul dintre fondatorii Societății din Boston pentru îmbunătățirea religioasă și morală a marinarilor (1812), prima societate de ajutoare a marinarilor din Statele Unite A fost un pionier în direcția științifică a filantropiei. Scrierile sale au fost culese în volumul *On the Elevation of the Poor* (Boston, 1874). Principiile sale au fost adoptate ulterior de Anglia și Franța. https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Tuckerman

Femeile încep să se afirme în activităţile de protecţie socială. Dorinţa lor de a ieşi din anonimat s-a transformat în adevărate Mişcări feministe, care aveau scopul de *a obţine drepturi egale cu ale bărbaţilor*. Ele luptau pentru egalitate în ceea ce priveşte salariul, accesul la instruire, pentru dreptul de a divorţa, şi dreptul de a nu fi discriminate la locul de muncă. Ca dovadă a faptului că lupta femeilor nu a fost zadarnică, în jurul anului 1900 se utilizează termenul asistent social, termen asociat femeii, la început. **Protecţia socială** nu se mai bazează exclusiv pe voluntariat, ea **începe să devină o activitate profesională**, la nivel instituţional de stat. **Florence Kelly**,[19] juristă şi asistentă socială, luptă cu succes pentru abolirea exploatării copiilor şi pentru o zi de muncă mai scurtă. Alte două asistente sociale, **Jane Addams**[20] şi **Ellen Gates Starr**,[21] se gândesc să deschidă

[19] Florence Kelly (1859-1932), jurista americană a fost un important reformator social și politic, a creat termenul *abolitionism salarial*, a lucrat pentru a ajuta la îmbunătățirea legilor și a condițiilor de muncă pentru femei și pentru copii, a militat pentru drepturile civile afro-americane, a luptat pentru asigurarea salariului minim și a zilei de lucru de 8 ore. https://en.wikipedia.org/wiki/Florence_Kelley

[20] Jane Addams (1860-1935), o figură notabilă în istoria muncii sociale, este prima femeie americană care în 1931 a primit premiul Nobel pentru pace și este recunoscută ca fondatoare a profesiei de asistență socială în Statele Unite. https://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Addams

[21] Ellen Gates Starr(1859-1940), membră a miscării de reformă socială din America, a cofondat Hull House ca grădiniță și apoi o creșă de zi, un centru de îngrijire a copiilor și un centru de educație continuă pentru adulți, a înființat o școalî de artă

prima casă pentru emigranţii fără adăpost. În această perioadă apare prima şcoală de asistenţă socială, Şcoala Filantropică de la New York. Protecţia socială nu mai este o activitate sporadică, ci a devenit una organizată şi structurată la nivel local şi central. Guvernul central al societăților progresive își face un obiectiv principal pentru programul său de guvernare.

La începutul secolului al XX-lea, activitatea de asistenţă socială cunoaşte o efervescenţă deosebită în America. Apare Universitatea pentru administraţia serviciilor sociale, intră în vigoare „Legea com-pensaţiei muncitorilor" (1910), în câteva state, pentru protejarea celor cu salarii mici şi a şomerilor; din iniţiativa asistentei sociale **Julia Lathrop**,[22] se înfiinţează în 1912 „Departamentul american pentru problemele copiilor". Apare chiar prima carte de specialitate, în domeniul asistenţei sociale, denumită „Diagnostic social", scrisă de o femeie – **Mary Richmond**.[23] Apare Asociaţia asistenţilor

---

și meserii. A ajutat la crearea rețelelor de asistenți sociali și a unei metode noi prin care aceștia să își facă munca eficientă. https://en.wikipedia.org/wiki/Ellen_Gates_Starr

[22] Julia Lathrop (1858-1932) a fost o reformatoare socială americană în domeniul educației, politicii sociale și bunăstării copiilor. În calitate de director al Biroului pentru copii al Statelor Unite din 1912 până în 1922, a fost prima femeie care a condus un birou federal al Statelor Unite.

[23] Mary Richmond (1861–1928) a dezvoltat multe idei despre modul în care lucrările de caz ar putea fi conduse cel mai bine pentru a ajuta pe cei nevoiași. A considerat că o cooperare fermă între asistenții sociali, dascăli-educatori și medici (în sistemul de îngrijire a sănătății) este crucială pentru a ajuta cu succes persoanele nevoiașe. https://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Richmond

sociali şi se elaborează primul Program de instruire pentru asistenţii sociali din spitalele destinate bolnavilor mintali. La Conferinţa MILFORD din 1928, s-a dezbătut pe larg problema competenţelor şi abilităţilor necesare în profesia de asistent social. Criza economică ce se conturează şi în America la începutul anilor '30, a generat măsuri speciale de combatere a sărăciei şi şomajului în cadrul Asociaţiei Publice Americane pentru Bunăstare.

2.4. Etatizarea protecţiei sociale la români

În România, statul intervine în activitatea de protecţie socială abia în secolul al XVIII-lea. Această intervenţie s-a concretizat într-o lege care reglementa activitatea de protecţie socială a copilului şi în apariţia unor instituţii specializate în ocrotirea persoanelor aflate la nevoie: persoane cu handicap, persoane sărace, vârstnici, mamele minore, bolnavii cronici, bolnavii psihici, copii abandonaţi ş.a. Este evident faptul că România a avut drept model celelalte ţări europene unde instituţionalizarea diferitelor categorii de nevoiaşi reprezenta o soluţie eficientă de ajutorare a acestora. Deoarece au fost preluate idei şi practici fără a fi adaptate la realităţile sociale concrete, fără a se ţine cont de specificul românesc, instituţionalizarea persoanelor aflate în nevoie n-a avut ca efect reintegrarea socială a acestora, ci marginalizarea lor.

Cu toate acestea, în 1831 s-a adoptat un Regulament Organic care a facilitat apariţia unui sistem de

asistenţă socială. Unirea Principatelor din 1859 a creat condiţiile apariţiei unor măsuri elaborate de protecţie socială. Au fost generate programe, legislaţie, responsabilităţi clare ale autorităţilor publice centrale şi locale, privitoare la activitatea de asistenţă socială. „*Legea din 1931 privind organizarea serviciilor de ajutor social* reprezintă însă prima lege modernă de referinţă pentru istoria asistenţei sociale în România."[24] (L.M. Pop – 2005).

În anii '30, Dimitrie Gusti s-a preocupat de formarea unor specialişti în activităţi de asistenţă socială. A încercat să profesionalizeze aceste activităţi, să le întemeieze pe baze ştiinţifice. Totodată, a încercat să dezvolte o reţea de servicii în domeniul asistenţei sociale.

Alexandru Ioan Cuza[25] a avut un rol important în evoluţia protecţiei sociale în România, mai exact în fundamentarea sistemului asiguratoriu. A adoptat un *sistem asiguratoriu bazat pe beneficii, sub formă de pensii*. Acest sistem cuprinde însă doar funcţionarii de stat: civili, militari, ecleziaşti. Secolul al XX-lea a debutat cu *Legea Missir*, care a introdus un sistem asiguratoriu de tip corporatist în România. Beneficiile care se bazează pe contribuţii din partea beneficiarilor au fost reglementate strict printr-o lege adoptată în anul 1912 şi numită *Legea Neniţescu*. Această lege îmbunătăţeşte sistemul asiguratoriu

[24] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 74.

[25] Alexandru Ioan Cuza (1820–1873), Domnitor al Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești care a realizat o seamă de reforme în societate cu impact direct asupra întregii populații.

prin faptul că diversifică beneficiile şi se extinde la categoria muncitorilor şi meseriaşilor. „În 1933 a fost introdusă o lege ce unifică şi generalizează sistemul de asigurări sociale, lărgind acoperirea acestuia la toate categoriile de angajaţi."[26] (L.M. Pop, 2005). Perioada interbelică se face remarcată printr-o dezvoltare instituţională evidentă în domeniul asistenţei sociale.

Până în anul 1943, problemele de asistenţă socială erau gestionate de Ministerul Sănătăţii Publice, Muncii şi Ocrotirilor Sociale. Prin Decretul Lege nr. 189 din 23 martie 1943 privind organizarea sanitară şi ocrotire de către stat, se înfiinţează Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale care colabora cu Consiliul de Patronaj al Operelor sociale.

Acest minister avea o direcţie a ocrotirilor sociale cu trei servicii: ocrotirea familiei, ocrotirea mamei şi copilului, asistenţă socială. În cadrul comunităţilor locale funcţionau centru pentru ocrotirea copiilor, leagăne de copii, cămine de zi, aziluri pentru bătrâni şi persoane cu handicap, cămine pentru gravide şi lehuze.

Specificul protecţiei sociale în secolul al XX-lea

În Europa, Otto von Bismarck a fost întemeietorul asigurărilor sociale, pe baza implicării statului modern în protecţia socială a indivizilor, pe baze contributorii. Modelul Germaniei a fost urmat de toate ţările europene

[26] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 74.

în scurt timp. După un timp mai îndelungat, acest model a fost urmat şi de ţări precum SUA, Canada, Australia. Acţiunea întreprinsă de Bismarck a avut, pe lângă scopuri umanitare, şi scopuri politice. Împreună cu **von Taaffe**[27], **Bismarck** (amândoi conservatori) a avut în vedere accentuarea diviziunii sociale dintre diferite categorii şi clase de salariaţi, „prin instituirea unor legi şi privilegii diferite de la un grup de angajaţi la altul"[28] (M. Preda, 2007). Totodată s-a avut în vedere loialitatea individului faţă de monarhie sau faţă de autoritatea centrală de stat. Privind cu atenţie implicarea statului în protecţia socială a cetăţenilor, observăm că reformele sociale au vizat mai întâi persoanele aflate în muncă, mai apoi familiile acestora, au urmat persoanele care nu puteau să muncească, şi în final, întreaga populaţie. Pentru a preveni riscul pierderii veniturilor din muncă, angajaţii erau asiguraţi pentru accidente de muncă, pensii şi şomaj. Protecţia socială s-a extins la nivelul familiilor acestora prin conceperea pensiilor de urmaşi şi asigurări de sănătate pentru întreaga familie. Autorităţile de stat au adoptat măsuri şi în ceea ce privea persoanele care nu puteau să muncească (copiii fără susţinător legal, persoane cu dizabi-lităţi majore), deşi

[27] Eduard Franz Joseph Graf von Taaffe (1833–1895), politician de carieră; în această calitate, a realizat reforme sociale și legislație pentru a ajuta clasa muncitoare. https://en.wikipedia.org/wiki/Eduard_Taaffe,_11th_Viscount_Taaffe

[28] Marian Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, ed. Polirom, Iași, 2007, p. 21.

aceste categorii au beneficiat de atenţia comunităţii din cele mai vechi timpuri. După cel de-al doilea război mondial, putem vorbi de o protecţie socială generalizată la întreaga populaţie. E vorba de asigurări de sănătate univer-saliste, ajutor social, alocaţii pentru copii. În acest sens, Marian Preda afirma: „… politicile sociale au fost centrate în primul rând pe protecţia celor care sunt sau au fost angajaţi, asigurările sociale fiind în centrul oricărui sistem de securitate socială”[29]. Sistemele naţionale de protecţie socială s-au consolidat pe baza dezvoltării drepturilor civile: politice, sociale.

De asemenea, ideologiile neoliberale şi socialiste au contribuit şi ele la conso-lidarea sistemelor naţionale de protecţie socială. **T.H. Marshall**[30] a explicat cele trei tipuri de drepturi cetăţeneşti în cadrul unei conferinţe susţinute în 1947.

---

[29] Marian Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, ed. Polirom, Iași, 2007, p. 22.

[30] Thomas Humphrey Marshall (1893–1981) ca președinte al Asociației Sociologice Internaționale s-a preocupat de problemele cetățeniei, ale claselor sociale și a propus un model de știință socială bazată pe integrarea teoriei și a cercetărilor empirice, asupra structurilor și instituțiilor sociale. Acest lucru ar permite sociologiei să devină o disciplină internațională, ajutând „la creșterea înțelegerii reciproce între culturi și la cooperarea internațională”. Era convins că prin intermediul unei sociologii analitice și explicative avem posibilitatea de a descoperii legitățile obiective ale funcționării societății, avem posibilitatea să acționăm în conformitate cu cerințele lor și să realizăm schimbările dorite. A scris "International Comprehension in Social Science" (1959), "Sociology – The Road Ahead." (1965). https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Humphrey_Marshall

Drepturile civile cuprind:

- dreptul la garantarea libertăţii individului;
- dreptul la exprimare liberă;
- dreptul la garantarea libertăţii de gândire şi credinţă;
- dreptul la deţinerea de proprietăţi;
- dreptul individului de a se angaja liber într-o relaţie contractuală corectă.

Cu privire la „dreptul la garantarea libertății individului" putem spune că acesta este cel mai de seamă dintre drepturile omului. Un prim argument în favoarea acestei prezumții ar fi corelația necesară dintre chintesența individului uman și libertatea acestuia: nu există individ uman autentic în afara libertății, în timp ce libertatea nu este o entitate abstractă ci există și se manifestă numai în raport cu entități concrete. Aceste „entități concrete" pot fi cel puțin următoarele: natura în genere, natura umană, sinele, ființa generică a omului, obiectul muncii ș.a.

Pe de altă parte, libertatea omului nu este nelimitată ci există libertate graduală; altfel spus, există grade de libertate. Ceea ce înseamnă că libertatea nu este absolută, ci este relativă, în condițiile în care absolutul este conceput ca fiind proces sau devenire (de la Hegel), de la cel mai de seamă reprezentant al filosofiei clasice germane. Totodată, libertatea este un caz particular al întâmplării, o particularitate a întâmplării care se produce în societatea umană. Numai în societatea indivizilor umani întâmplarea dobândește această formă

specifică a libertății. Însă, problema libertății individului uman are sens numai în condițiile garantării ei cu mijloace ale statului sau ale grupurilor de indivizi umani organizați, chiar și atunci când individual uman trăiește aparența unei achiziții de libertate. Adică, individual uman izolat de semenul său sau mai bine zis de semenii săi, nu poate spera că va rămâne multă vreme ca om a cărui esență umană este ansamblul relațiilor sociale dintre indivizii umani: în afara societății se dezumanizează individual uman, alienîndu-se și pierzându-și propria lui condiție umană.

„Deptul la exprimare liberă" conduce individul uman la exteriorizarea gândurilor sale în condiții de neconstrângere sau de lipsă a interdicțiilor politice sau/și chiar juridice. Libertatea de exprimare este – și trebuie să fie – o achiziție a democrației, a societăților democratice funcționale: gândul structurat și articulat în sisteme de gândire logică și/sau rațională trebuie să își facă manifestarea exterioară în forme diversificate și provocatoare de dezbateri utile pentru comunitatea în care trăiește și activează individual uman. Adică, aici este vorba despre un grad de libertate tinzând spre maximum, întrucît gândul rational și/sau logic nu poate fi oprit din a fi exprimat în forme dintre cele mai adecvate.

Libertatea de gândire trebuie garantată, în special prin mijloace controlate de stat și utilizate de statul care nu și-a pierdut și nu își va pierde curând funcțiile de coerciție. Dreptul la garantarea libertătii de credință este

și el un drept cucerit și nu dăruit, motiv pentru care el trebuie păstrat tot prin forme specifice de activitate umană eficientă.

„Dreptul individului uman de a se angaja liber într-o relație contractuală corectă" este unul relativ recent cucerit pe scara istoriei universale a omenirii; dar, acest drept se impune progresiv cu o forță de nestăvilit, datorită fascinantei corectitudini spre care aspiră mase crescânde de oameni. Conduita corectă și comportamentul corect sunt repere care animă raportarea tot mai frecventă a indivizilor umani la conexiunea dintre normele morale și normele de drept.

„Dreptul la deținerea de proprietăți'' ocupă poziția penultimă în sistemul propus spre analiză, în condițiile în care proprietatea este fundamentul oricărui sistem socio-economic, oricărei formațiuni sociale. Problema aceasta necesită o analiză cu totul specială din partea oricărui analist de profesie, pentru că proprietatea este o entitate complexă care cuprinde forma proprietății, relația de proprietate, obiectul material al formelor de proprietate, relatele relațiilor de proprietate.

Astfel, proprietatea nu există în general; proprietatea „în general" este o abstracție. Există, în schimb, forme de proprietate istoricește determinate. Fiecare formă de proprietate conține o relație de proprietate între două persoane care se raportează la un obiect material: obiectul material al relației de proprietate. Important este aici faptul că această relație de proprietate este una obiectiv-necesară: adică, ea există, se

manifestă acționează și funcționează independent de voința și de conștiința persoanelor care participă la acest tip de relație.

Și mai exact, relația de propietate este una materială, obiectivă, necesară și ea există independent de voința și conștiința persoanelor implicate în ea, în acest tip special de relație interumană; adică, relația de proprietate are baza de susținere în obiectul ei, în ceea ce constituie mijloacele de producție. Aceasta, pentru că aici vizăm nu „*proprietatea în genere*" (care este o abstracție, cum am arătat în această lucrare); aici vizăm proprietatea privită în concretitudinea existenței ei, concretitudine care există în și prin multiplele forme care o îmbracă. Aceste forme de proprietate sunt perceptibile și percepute chiar vizual, ca obiect al percepției formei de proprietate, forme care există diversificate și multiplicate, dar pe care nu le mai exemplificăm în acest paragraf (din considerație față de prețioasa lipsă de redundanță).

Aceste drepturi au fost garantate până în secolul al XVIII-lea. De altfel, ordinea socială de la acea vreme nu permitea să se întrezărească aceste drepturi. A fost nevoie să se schimbe nu numai existenţa socială, ci şi conştiinţa socială. Mentalităţile medievale au împiedicat multă vreme schimbări esenţiale în realitatea socială şi atitudinea socială. Apariţia noilor sisteme economice, a noilor clase sociale, modificările demografice şi urbanistice au impus adoptarea unor poziţii noi.

Drepturile politice au în vedere dreptul de a participa la exercitarea puterii, fie ca membru investit cu autoritate politică, fie ca alegător. Drepturile politice s-au separat de drepturile civile de abia în secolul XX.

Drepturile sociale se referă la apartenenţa individului la comunitatea locală şi la diferitele asociaţii funcţionale, apartenenţă în virtutea căreia individul are dreptul la securitate economică, dreptul de a duce o viaţă civilizată în concordanţă cu standardele predominante din societate. Drepturile sociale şi devenirea lor continuă generează controverse, semne de întrebare, eforturi de clarificare, de clasificare, modalităţi de a le modela astfel încât să aibă un impact pozitiv asupra tuturor cetăţenilor.

După primul război mondial au apărut criza economică şi criza socială (generată de prima), care au avut o amploare deosebit de gravă şi au afectat un număr foarte mare de oameni. A fost denumită Marea Criză dintre 1929-1933 şi a afectat „sentimentul, poate total neîntemeiat, al securităţii economice pe care o mare parte a tinerilor din clasa mijlocie îl aveau până atunci”[31] (Isaiah Berlin, *Adevăratul studiu al omenirii. Antologie de eseuri*). În această situaţie, Roosevelt[32] ia atitudine şi

[31] Isaiah Berlin, *Adevăratul studiu al omenirii*. Antologie de eseuri. Ediție îngrijită de Henry Hardy și Roger Hausheer, Editura Meridiane, București, 2001, p. 599.

[32] Franklin Delano Roosevelt a fost cel de-al treizeci și doilea președinte al Statelor Unite ale Americii. S-a remarcat ca fiind una dintre principalele figuri politice secolului XX-lea pe plan

lansează o politică (denumită *New Dehl*) prin care încearcă să impună noi **reguli de dreptate socială**; el încearcă să impună egalitatea economică în contextul unei societăţi democratice. Întreprinderea lui Roosevelt a fost eficientă şi a reuşit să evite prăbuşirea economiei americane de la acea vreme, să micşoreze numărul şomerilor şi să reducă sărăcia. Aşa cum spunea **Isaiah Berlin**, „este posibil să fii eficient din punct de vedere politic şi să fii generos şi uman".[33]

Un loc deosebit de important în istoria protecţiei sociale îl ocupă Raportul Beveridge (1941) din Marea Britanie. Acest raport se remarcă prin faptul că a recomandat elaborarea unui sistem de securitate socială care să aibă în centrul său protecţia globală a individului. William Beveridge era de părere că oricărui cetăţean trebuie să-i fie garantat un „prag de subzistenţă", un „minimum de bunăstare". Observăm că noile atitudini relevă un nou concept, acela de necesitate, care implică mai mult decât o simplă asigurare. Necesitatea presupune asigurarea desfăşurării unei vieţi adecvate, în concordanţă cu evoluţia societăţii. Se pune problema ca cetăţeanul să primească (indiferent de contribuţiile sale) ceea ce are nevoie. Astfel, conceptul de redistribuire

---

național cât și internațional, care a contribuit esențial la depășirea crizei economice mondiale și la înfrângerea Germaniei naziste în perioada celui de al Doilea Război Mondial. https://ro.wikipedia.org/wiki/Franklin_Delano_Roosevelt

[33] Isaiah Berlin, *Adevăratul studiu al omenirii*. Antologie de eseuri. Ediție îngrijită de Henry Hardy și Roger Hausheer, Editura Meridiane, București, 2001, p. 599.

primeşte o altă conotaţie, atât între generaţii, cât şi între clase sociale diferite. Resursele pentru securitatea socială a fiecărui cetăţean se adună, atât din veniturile întreprinderilor, cât şi din veniturile cetăţenilor, printr-un sistem de taxe fiscale progresive şi au un puternic caracter redistributiv. Proiectul propus de Beveridge a creat principiul universalităţii prestaţiilor. Politica socială se bazează, în acest fel, pe solidaritatea întregii colectivităţi, dar şi pe intervenţia masivă a statului acolo unde lipseşte venitul personal, pentru a asigura securitate socială absolut tuturor cetăţenilor. Politica de *welfare state* caută să corecteze diferenţele mari de venit şi zonele de sărăcie create de economia de piaţă.

New Deal-ul american datorat recesiunii economice şi Raportul Beveridge determină o reconfigurare a politicilor sociale. Noile politici sociale vizează ocuparea deplină a forţei de muncă, îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de viaţă, creşterea coeziunii economice şi sociale, participarea la deciziile economice şi sociale. Nevoile sociale, satisfăcute în trecut prin intermediul familiei tradiţionale, a comunităţii, a pieţei forţei de muncă, nu au mai putut fi satisfăcute. Ideologia liberală a fost diminuată, ca manifestare, de apariţia ideologiei social-demo-crate. Solidaritatea socială a cunoscut o dezvoltare fără precedent datorită celor două războaie mondiale.

Apare conceptul de **stat al bunăstării** care îşi schimbă conţinutul şi se metamorfozează într-un timp extrem de scurt. Activităţile de protecţie socială sunt

conceptualizate în cadrul disciplinei „Politici sociale". Această perioadă a fost benefică pentru dezvoltarea politicilor sociale în Europa şi SUA. Pe parcursul anului 1935, SUA a adoptat *Actul de Asigurare socială*, care prevedea înfiinţarea mai multor forme de Asigurare socială şi Asistenţă socială. Apariţia politicilor sociale şi şlefuirea lor au determinat apariţia statului bunăstării. Statul bunăstării este asociat şi cu dominanta principiilor politicilor social-democrate.

Reformele sociale au fost gândite şi prezentate de conservatori şi liberali, apoi preluate şi dezvoltate de social-democraţi. Richard Titmuss, T.H. Marshall, A. **Marwick**[34], **A. Giddens**[35] sunt autori care apar în literatura de specialitate şi care susţin că circumstanţele

[34] Marwick a predat o teorie particulară în istorie numită „Principiul lui Marwick" care a examinat schimbările sociale ca urmare a războiului total (război mondial). Teza sa principală a fost aceea că războiul a adus schimbări sociale pozitive și de durată Cunoscut pentru numeroase studii, printre care cartea sa *The New Nature of History* (2001). https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Marwick

[35] Anthony Giddens-sociolog britanic cunoscut pentru teoria structurării și pentru viziunea sa holistică asupra societăților moderne. Și-a îndreptat atenția către o serie mai concretă de probleme relevante pentru evoluția societății mondiale, și anume problemele de mediu, concentrându-se în special pe dezbaterile despre schimbările climatice analizate în ediții succesive ale cărții sale Politica schimbărilor climatice. (2009); rolul și natura Uniunii Europene în continentul turbulent și puternic: ce viitor pentru Europa? (2014); și într-o serie de prelegeri și discursuri, de asemenea, natura și consecințele Revoluției digitale. https://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Giddens

create de starea de război au determinat guvernele să fie mai preocupate de populaţie, de starea ei de sănătate. **Titmuss** afirma că şi atitudinea populaţiei se schimbă radical în timp de război. Se creează o solidaritate socială care distruge barierele culturale, de status, de apartenenţă la comunitatea rurală sau urbană.[36] Astfel, atitudinile publice devin egalitare, iar pe baza acestui fond creat devine posibilă elaborarea şi implementarea unor reforme sociale cu caracter egalitar (universal).

Şi A. Giddens a confirmat, pe baza studiilor sale influenţa războiului asupra evoluţiei statului bunăstării. Esping-Andersen[37] afirmă că nu poate fi făcută o legătură cauzală directă între efectele războiului şi evoluţia reformelor sociale. Studiile recente afirmă că perioada imediat următoare celui de al doilea război mondial a fost extrem de favorabilă dezvoltării politicilor sociale. Programele sociale au fost îmbunătăţite şi implementate rapid. Contextul a fost extrem de favorabil introducerii unor politici sociale universaliste, dar şi implementării ideilor economice ale lui **Keynes**[38]. Acesta

[36] Richard Titmuss, Essays on The Welfare State, George Allen and UNWIN, Londra, 1958, pp. 78-94.

[37] Esping-Andersen-sociolog danez, al cărui obiect principal este statul bunăstării și locul său în economiile capitaliste. În ultimul deceniu, cercetările sale s-au orientat către problemele demografice și familiale. O sinteză a lucrării sale a fost publicată sub numele de *Families in the 21st Century* (2016).

[38] John Maynard Keynes (1883-1946) economist britanic ale cărui idei au avut un impact major atât asupra teoriei politice și economice moderne, Cunoscut pentru pledoaria sa în favoarea

a adus în discuţie şi a susţinut creşterea rolului statului în reglarea proceselor economice de piaţă şi eliminarea şomajului. Compatibilizarea principiilor economiei de piaţă cu protecţia socială realizată de stat a dat naştere statelor bunăstării în Europa occidentală, America de Nord şi Japonia.

Creşterea rolului statului în procesele economice şi în activitatea de protecţie socială, precum şi instituţionalizarea accentuată a protecţiei sociale au condus la creştere economică fără precedent, dar şi la o creştere continuă a cheltuielilor sociale, în anii '50 şi '60. De altfel, istoria postbelică a statului bunăstării a fost împărţită în două perioade distincte:

- perioada „optimistă", care a durat între anii 1950-1975 şi care a fost dominată de ideile social-democraţiei;
- perioada de pesimism, care a durat între anii 1975-1990 şi a fost dominată de ideologia neoliberală.

După cel de al doilea război mondial, majoritatea statelor europene au considerat necesară şi morală intervenţia statului în reformele sociale. Solidaritatea socială crescută în această perioadă a favorizat intervenţia statului în sprijinirea categoriilor sociale vulnerabile. Mai mult de atât, intervenţia statului era

politicilor guvernamentale intervenționiste, prin care guvernul ar folosi măsuri fiscale și monetare în scopul temperării efectelor recesiunilor economice. https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes

considerată benefică pentru creşterea economică. În această perioadă a existat o conjunctură extrem de favorabilă, cu efecte pozitive atât în plan microsocial, cât şi în plan macrosocial. Coeziunea ridicată la nivelul familiei şi rata relativ scăzută a şomajului au creat contextul favorabil unei dezvoltări personale. Economia statelor europene a cunoscut o creştere economică fără precedent şi o inflaţie redusă, ceea ce a permis statului să aibă resurse pentru susţinerea programelor sociale. „Această perioadă este considerată a fi epoca de aur a statului bunăstării"[39] (M.L. Pop, 2005). Optimismul exprimat în această perioadă a fost motivat de unii analişti astfel: „Condiţiile precare de viaţă ale populaţiei în timpul şi imediat în perioada următoare războiului au dus la un nivel relativ scăzut de aşteptări şi la o atitudine mai degrabă modestă a populaţiei în raport cu serviciile şi beneficiile sociale, în timp ce cheltuielile sociale au crescut, diversificând şi crescând calitatea serviciilor oferite. Acest decalaj redus – între aşteptările populaţiei şi protecţia socială oferită de către stat – a dus la creşterea legitimităţii măsurilor comprehensive de politică socială"[40] (L.M. Pop, 2005). După formarea Comunităţii Europene, în perioada 1952-1972, politica

[39] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 82.

[40] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 82.

socială europeană înregistrează rezultate pozitive care constau în libertatea de mişcare a muncitorilor (acest lucru neafectând securitatea socială), remunerarea egală a bărbaţilor şi a femeilor pentru prestarea aceleiaşi munci, precum şi în înfiinţarea Fondului Social European. Semnificativ este faptul că în cadrul Conferinţei la nivel înalt de la Haga din 1969, s-a conturat nevoia cooperării între state în domeniul politicilor sociale.

Începând cu anii '70, creşterea economică începe să scadă, criza petrolului din 1973 contribuind la aceasta. În aceste condiţii, ideologia liberală aduce critici vehemente la adresa statului bunăstării. Noua dreaptă (liberală) economică a criticat, în această perioadă, ineficienţa economică. Statul bunăstării este considerat a fi responsabil pentru această situaţie, deoarece cheltuielile publice şi sociale au determinat un nivel ridicat al impozitării şi are drept efecte următoarele:

- demotivarea muncii. Beneficiarii ajutoarelor de asistenţă socială nu reuşesc să se reintegreze în muncă; demotivarea financiară a muncii este dominantă, în condițiile în care banii își amplifică aptitudinea de *bani universali* care se schimbă cu orice fel de valori de întrebuințare;
- demotivarea economisirii de către populaţie şi, prin urmare, demotivarea investiţiilor; înțeleasă ca neconsumare a unei părți din venit sau ca păstrare a unei părți din venitul obținut din muncă, economisirea continuă să fie cea mai progresistă funcție a societății și ea poartă numele de acumulare.

Urmată de demotivarea investițiilor, demotivarea economisirii este un semnal al stagnării și al regresului:

- politica intervenţionistă a statului poate duce la scăderea solidarităţii familiale şi comunitare. Noua dreaptă consideră că statul bunăstării afectează coeziunea familială, încurajează persoanele care nu vor să muncească, încurajează devianţa socială;
- scăderea legitimităţii statului. Statul bunăstării îşi asumă responsabilităţi mult prea mari pe care nu reuşeşte să le satisfacă în mod real şi astfel are de suferit din punctul de vedere al legitimităţii politice.

Menţionăm că Noua Dreaptă economică s-a manifestat în SUA şi Marea Britanie, ţări cu o cultură liberală puternică.

Ideea „şomajului 0" introdusă de Keynes a dominat perioada anterioară crizei preţului petrolului (impus de OPEC în 1973). Se tindea către ocuparea totală a forţei de muncă, în condiţiile unei economii capitaliste. Istoria practicilor social-economice a dovedit că acest fenomen numit „şomajul 0" este pozitiv, dar pe termen scurt şi cu repercusiuni negative pe ter-men lung, aşa cum am relevat deja. S-a crezut că se poate vindeca „boala cea mai gravă a capitalismului"[41] (M. Preda, 2002), şomajul. Este adevărat că s-a înregistrat în anii '60, la nivelul

[41] Marian Preda, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie şi Globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 36.

statelor occidentale, şomaj sub 2-3%, echivalent cu „şomajul 0". Este vorba de ţările nordice în special. Criza statului bunăstării din anii '70 am putea-o numi criza „şomajului 0". Rolul statului în politicile sociale a fost reconsiderat în anii '80 şi '90 pe plan mondial. s-a dovedit faptul că această criză a petrolului din 1973 a fost momentul de la care statul bunăstării a cunoscut o involuţie, lentă dar fermă. „… guvernele occidentale au trebuie să aleagă între menţinerea unei rate foarte scăzute a şomajului (care implica sporirea taxelor, deja foarte mari, şi inflaţie) şi acceptarea creşterii şomajului, care lăsa posibilitatea reducerii taxelor, solicitată din ce în ce mai mult de clasele mijlocii şi, începând cu anii '70, şi de sindicate"[42] (M. Preda, 2002). În legătură cu acest subiect controversat, Cătălin Zamfir arăta că această criză a scos la iveală imposibilitatea continuării finanţării bunăstării. Mai mult, ea a relevat un lucru fundamental: ineficienţa statului bunăstării. Evidenţa ne obligă să recunoaştem faptul că statul bunăstării are eficienţa limitată şi doar respectând reguli stricte.[43]

Statele occidentale au recurs la diverse soluţii de ieşire din criză. Suedia a continuat să menţină „şomajul 0", statul bunăstării fiind acela care a susţinut ocuparea totală a forţei de muncă, prin angajarea acesteia în sfera serviciilor sociale, în administraţie, sau prin subvenţii.

---

[42] Marian Preda, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie şi Globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 39.

[43] Zamfir, Cătălin și Zamfir Elena (coord), *Politici sociale: România în context european*, Editura Alternative, Bucureşti, 1995, p.378.

Germania a preferat următoa-rele măsuri, nu tocmai populare: o importantă parte a forţei de muncă feminine a rămas în afara pieţei muncii; pensionarea vârstnicilor înainte de termen (fenomen care a cunoscut o amploare fără precedent în România anilor '90). Efectul aşteptat era eficientizarea unităţilor economice. Poziţia Americii, ţară cu o intensă activitate de asistenţă socială, a fost aceea de creştere a numărului locurilor de muncă, concomitent cu stoparea creşterii salariale.

Ţara care nu a fost afectată de această criză, datorită exploatării resurselor proprii de petrol, a fost Norvegia. Ea a putut menţine, în această perioadă, un şomaj scăzut şi a înregis-trat chiar creşteri economice.

Perioada de după această criză a statului bunăstării este una a modelelor de politici sociale imaginate de diverşi gânditori. **Richard Titmuss, Goran Therborn,**[44] **Esping-Andersen, Ramesh Mishra, Stephan Leibfried, Catherine Jones, Bob Deacon** şi mulţi alţii au imaginat soluţii mai mult sau mai puţin potrivite sau eficiente pentru realităţile economico-sociale ale fiecărui stat în parte. Este o perioadă de efervescente căutări care au generat modele diverse, care au pendulat între drepturile economice şi drepturile sociale ale individului.

Destrămarea regimurilor totalitare din estul european a creat şi ea probleme serioase Europei. Nu se mai

[44] Goran Therborn, în lucrarea *De la marxism la post-marxism?* (2008), încearcă să transmită într-o cantitate relativ mică de spațiu o istorie cuprinzătoare a dezvoltării teoriei marxiste și a traiectoriei gândirii marxiste în secolul XXI.

vorbeşte despre implicarea totală a statului în asigurarea bunăstării individului. Statul trebuie să intervină doar pentru a completa serviciile pe care instituţii precum piaţa forţei de muncă, familia, nu reuşesc să le asigure individului. A apărut convingerea potrivit căreia statul nu trebuie să protejeze timp îndelungat un grup relativ restrâns de persoane, ci este deosebit de eficient să sprijine segmente mari de populaţie, în mod succesiv, în perioadele de vulnerabilitate, de neşansă pentru ele (Goodin, Headey, Muffels, Dirren, 1999).

Este apreciat modelul bunăstării asiatic, diferit de cel european, în care familia şi comunitatea joacă un rol esenţial în îngrijirea bătrânilor, a persoanelor cu handicap, lăsând puţine probleme de rezolvat pe seama statului. Familiile asiatice investesc mult în educaţia copiilor (deşi contribuţia statului este apreciabilă) pentru a avea posibilitatea, mai târziu, să ajute pe ceilalţi membrii ai familiei (Catherine Jones). Semnificative sunt cele trei tipuri de stat al bunăstării, identificate de Esping-Andersen:

– statul bunăstării liberal. Acesta este bazat pe mecanismele economiei de piaţă, care stabilește nivelul prețului mărfii în funcție de oscilația în jurul valorii mărfii. Statul acordă ajutoare reduse pentru a nu scădea motivaţia găsirii unui loc de muncă. Ajutoarele, fie şi modeste, se acordă numai în urma testării mijloacelor de trai ale beneficiarului. În aceste condiţii beneficiarii nu sunt feriţi de aspecte mai puţin plăcute,

deoarece, într-un astfel de stat al bunăstării beneficiarii de ajutoare sociale sunt stigmatizaţi. Totodată, statul bunăstării liberal încurajează asigurarea unor servicii sociale prin sistemul particular de piaţă (asigurări particulare de pensie, de sănătate). Un astfel de stat al bunăstării întâlnim în SUA, Canada, Australia.

– statul bunăstării conservatist-corporatist. Întrucât nu se acordă o atenţie deosebită eficienţei pieţei muncii, modalităţile de obţinere a drepturilor sociale nu sunt contestate. Cu atât mai mult cu cât asigurările private şi bunăstarea obţinută prin ocuparea unui loc de muncă sunt reduse. În aceste state, dife-renţele de clase sunt atât de mari, încât efectul redistribuirii veniturilor este nesemnificativ. Biserica (îndeosebi cea catolică) ocupă un loc important, deoarece contribuie la formarea atitu-dinilor conservatoare faţă de familie, la diferenţierea veniturilor în funcţie de sexe (bărbatul trebuie să câştige mai mult şi să sprijine întreaga familie). Rolul statului se micşorează compa-rativ cu rolul familiei, al pieţei, al bisericii în asigurarea bunăstării. Ţări cu un astfel de regim sunt Austria, Franţa, Germania, Italia.
– statul bunăstării social democrat. Acesta se evidenţiază prin universalismul serviciilor sociale. Nivelul de taxare este foarte ridicat, iar rolul statului în cadrul pieţei este de asemenea

ridicat. Beneficiile rezultate din programele de securitate socială ţin cont de venituri. Aceasta este de fapt o măsură de stimulare a participării populaţiei la sistemul universal de asigurări. Statul este principalul furnizor de bunăstare socială, prin menţinerea ocupării forţei de muncă într-o proporţie cât mai mare, limitând dependenţa de serviciile sociale. Cu alte cuvinte, populaţia este stimulată să muncească, veniturile suportă taxe însemnate, rolul statului fiind acela de a ocupa forţa de muncă şi de a folosi cât mai eficient resursele din taxare şi impozitare, pentru segmen-tele de populaţie care sunt sprijinite de sistemele sociale. Un astfel de stat al bunăstării întâlnim în Suedia şi Norvegia.

În 1993, **Bob Deacon**[45] a încercat să realizeze o clasificare a statelor bunăstării din fostele ţări comuniste aflate în estul Europei. Pe baza tipologiei realizate de Esping-Andersen, modificată de variabile cum ar fi caracterul proceselor revoluţionare şi impactul transnaţional influenţat de datoria externă, Deacon a reuşit o simplă caracterizare a acestor ţări. O analiză riguroasă, ştiinţifică, e imposibilă atunci când nu ai

[45] Bob Deacon a fost profesor emerit de politică socială internațională la Universitatea din Sheffield. A fost consultant în domeniul politicii sociale internaționale pentru UNESCO. A publicat *Politica socială globală: organizații internaționale și viitorul bunăstării* (1997), *Politica socială globală și guvernanță* (2007).
https://en.wikipedia.org/wiki/Bob_Deacon

datele necesare şi nu cunoşti specificul fiecăreia în parte. Ungaria, Slovenia şi Croaţia (cu datorii externe mari, cu o scăzută implicare a bisericii şi cu o mobilizare redusă a muncitorilor) vor deveni regimuri liberale ale bunăstării. Experienţa democratică mai îndelungată, carac-terul specific al revoluţiei lor care a cuprins mase largi de oameni, determină Cehia să adopte un regim social-democrat. Bulgaria, România, fosta URSS, Serbia, au fost caracterizate de Bob Deacon ca ţări care vor îmbrăţişa modelul intermediar de corporatism conservator. Această caracterizare intuitivă are meritele ei, dar nu poate constitui un reper în analizele ştiinţifice. În cazul României (care îmbrăţişează modelul conservator-corporatist al statului bunăstării, conform caracterizării lui Bob Deacon), acest analist a „nimerit" rolul important al familiei în asigurarea bunăstării, dar a dat greş în ceea ce priveşte influenţa bisericii asupra politicilor sociale. În plus, la noi diferenţierea dintre sexe pe piaţa muncii nu este atât de mare ca în alte ţări occidentale (Germania, de exemplu), iar salariile sunt egale cu cele ale bărbaţilor, tot aşa cum activităţile prestate sunt egale.

Probleme recente cu care se confruntă statele bunăstării, conform analizei prezentate de Luana Miruna Pop în 2005, sunt:

– Cererea pentru protecţie socială a crescut mai rapid decât resursele necesare pentru satisfacerea acesteia; (altfel spus, volumul cererii de protecție socială a crescut în progresie geometrică, în timp ce volumul ofertei de bunuri

necesare acoperirii acesteia a crescut în progresie aritmetică; continuarea acestei tendințe devine alarmantă când decalajul dintre aceste creșteri scapă de sub controlul societăților globale);

- Indivizii sunt mai educaţi, au un nivel de trai mai ridicat, speranţa de viaţă este mai mare, ceea ce determină creşterea cererii pentru servicii mai bune, în termeni calitativi;
- Comportamentele maritale şi familiale s-au schimbat semnificativ, îngrijorător am adăuga. Numărul mare de divorţuri, familii monoparentale, copii născuţi în afara căsătoriei, precum şi cererea pentru o egalitate mai mare între sexe, sunt costisitoare pentru stat;
- Pattern-urile ocupaţionale s-au schimbat semnificativ. Ocupaţiile în regim parţial, intrările şi ieşirile de pe piaţa muncii au devenit frecvente, munca la domiciliu a devenit o formă frecventă, datorată dezvoltării Internet-ului. Toate acestea au efecte mai puţin benefice asupra sindicalismului, şi prin urmare, asupra distribuţiei puterii în societate, făcând să scadă presiunile formale pentru respectarea şi garantarea drepturilor angajaţilor;
- Economiile actuale sunt puternic influenţate de către capitalul internaţional şi de către corporaţiile transnaţionale (aici apare așa-numita problemă a suveranității liminate pentru statele naționale și implicit pentru cetățenii acestora, iar

această problemă pare rezolvabilă în cadrul comunităților interstatale de tipul Uniunii Europene, de exemplu);

- Solidaritatea socială, constituită în baza omogenității populației naționale, a status-ului social, este amenințată de fragmentarea populației și eterogenizarea intereselor individuale. În plus, apar o serie de segmente cu interese clar structurate de ocupație și venit: grupuri etnice, grupări feministe, ecologice, religioase, rasiale;
- Asistăm la o creștere fără precedent a consumerismului, ceea ce reprezintă o amenințare din ce în ce mai mare pentru întreg mediul înconjurător;
- În ciuda creșterii nivelului cheltuielilor publice, problemele sociale grave, cum ar fi sărăcia, criminalitatea, drogurile au luat amploare și s-au accentuat.[46]

[46] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005 pp. 67-88.

3. Fundamentul economic şi etic al politicilor sociale

3.1. Componente economice și etice în politici sociale

Socialul se află într-o legătură indisolubilă cu economicul, **în special cu economia de producție și mai puțin cu economia de consum.** De altfel, toate componentele sistemului formațiuni economico-sociale au ca strat de maximă profunzime relația socială, *id est* relația dintre indivizii umani care nu pot trăi și supraviețui decât în și prin interacțiunile lor istoricește determinate. Buna desfăşurare a oricărei activităţi economice implică nu numai aspecte economice propriu –zise, ci şi aspecte sociale, culturale, tehnico-ştiinţifice, politice, religioase și altele.

Toate aceste forme de activitate umană au un fundament economic ce realizează o inserție în ceea ce numim relația socială a tuturor formelor de comunitate umană vie. Aceste componente devin premisele esenţiale ale desfăşurării unei economii eficiente care atrage în circuitul economic tot ceea ce constituie potențiali factori coparticipanți la realizarea profitului.

În anii ’60, ’70, atenţia era îndreptată îndeosebi asupra economiei (tip, funcţii, echilibrul sau dezechilibrul economic, maximum-ul economic etc.). După

această perioadă, statele Europei au început să pună accent asupra laturii sociale, datorită manifestării sărăciei, ca fenomen multidimensional (ca mod de viaţă), şi datorită adâncirii inegalităţilor apărute ca urmare a nivelelor diferite de dezvoltare în anumite ţări. Astfel, raportul economico-social se transformă treptat în raportul social-economic, deoarece la sfârşitul secolului al XX-lea, problematica socială devine gravă, datorită:

- numărului mare al celor afectaţi de insuficiența mijloacelor de subzistență, de sărăcie şi mizerie;
- problemelor pe care le ridică sărăcia, deoarece ea lezează demnitatea, adică entitatea care îl înalță cel mai mult pe om; lezate vor fi independenţa, bunăstarea muncitorului; de asemenea, starea de sărăcie afectează drepturile cetăţeneşti, statutul de soţ, de părinte, afectează, pe de altă parte, şi angajatorul, rentabilitatea unităţii economice; însușirea unității economice de a aduce profit scade vertiginos, iar patronul sau întreprinzătorul capitalist resimte disconfortul unei astfel de situații economico- financiare deficitare;
- dificultăţilor întâmpinate în căutarea și în găsirea soluţiilor adecvate, necesare rezolvării acestor probleme greu surmontabile.

Am putea spune că, în sens restrâns, socialul include condiţiile care se referă la dezvoltarea intelectuală, materială şi morală a indivizilor, iar în sens larg, abordarea socială a problemelor are în vedere studiul

condiţiilor de viaţă ale indi-vizilor şi grupurilor din care fac parte, precum şi a modului cum se raportează unii la alţii.

Latura socială se manifestă în toate sferele vieţii umane: familie, grupul de lucru, grupul de prieteni, activităţi economice, culturale, religioase, precum şi la nivel social global. Componenta socială presupune un sistem de elemente şi acţiuni, orientate astfel încât să realizeze o finalitate la nivel social care se răsfrânge la nivel individual.

Deşi funcţia economică este esenţială într-o societate, ea nu este independentă.de celelalte variabile din orice formațiune socială. Un rol extrem de important îl are componenta socială şi umană. Factorul uman este deosebit de important, deoarece el aduce o contribuţie primă și primordială la ridicarea eficienţei de ansamblu a economiei.

În condiţiile în care factorul uman este neglijat sau subestimat, acesta poate deveni o frână în calea progresului economic şi social, o forță cu acțiune frenatoare asupra întregii formațiuni economice-sociale; tocmai de aceea spunem că omul este cel mai prețios capital, el fiind așa-numitul capital variabil. Între latura economică şi cea socială, există o interdependenţă, o întrepătrundere. Finalitatea oricărei activităţi economice trebuie să asigure bunăstarea tuturor, iar aceasta nu se poate realiza fără o economie puternică şi stabilă, fără echilibru economic și fără maxim-um economic. Atunci când oamenii nu îşi găsesc de lucru, suferă de lipsa unui

adăpost, sunt lipsiţi de speranţă, se refugiază în droguri, alcool, violenţă.

Toate acestea, în timp, duc la dezordine socială, la imposibilitatea guvernelor de a conduce cu vechile metode, la crearea unei așa-numite situații revoluționare și la izbucnirea revoluției sociale. **J. Golbraith**[1] arăta în lucrarea sa, *Societatea perfectă*, că trebuie sprijinite anumite categorii sociale cărora economia nu le asigură venituri. Asistenţa socială trebuie acordată în aşa fel încât să nu stigmatizeze. Se pare că membrii societăţii noastre încă nu conştientizează importanţa asigurărilor sociale şi asistenţei sociale. Apreciază importanţa lor atunci când au probleme de sănătate, când îşi pierd capacitatea fizică, când ating vârsta de pensionare şi nu mai pot beneficia de anumite drepturi.

Este foarte important ca membrii societăţii noastre să conştientizeze riscurile care pot apărea şi să se asigure (în mod individual), adoptând măsuri eficiente şi sigure. Este foarte important ca individul să beneficieze de dreptul la muncă (societatea creând locuri de muncă şi condiţii de muncă), precum şi de şanse egale pentru toţi membrii societăţii.

---

[1] J. Golbraith (1908–2006), reprezentant al Școlii keynesiene, demonstrează că politica economică a întreprinderilor mari este generatoare de inflație, ca analist al "tehnostructurii", care își substituie puterea de decizie cu cea a proprietății de capital. Sublinia în lucrarea sa din 1997 *Societatea perfectă*, faptul că „educația trebuie să îndeplinească două funcții vitale. Una este cea care le va permite oamenilor să se autoguverneze în mod inteligent, iar cea de a doua, care le va da posibilitatea să atingă deplina satisfacție de a trăi."

Economia socială s-a format în decursul unui lung proces istoric, oferind un cadru adecvat militanţilor de a reintroduce omul ca finalitate a activităţilor economice: adică, omul devine tot mai mult scop al activității umane și tot mai puțin mijloc pentru munca umană; prin resuscitarea acestui adevăr kantian, filosofia clasică germană își revigorează valențele în condițiile maximizării funcționării mecanismului economico-financiar al economiei de tip capitalist. Economia socială se vrea o alternativă la prea puțin umanista economie bazată pe plusvaloare sau profit, în care funcționează legi economice obiective care nu țin seama decât de interese și nu de sentimente (de exemplu).

Economia socială de piață ocupă o poziție intermediară între economia capitalistă în care scopul este plusvaloarea obținută cu orice preț și economia socialistă care, prin metode extraeconomice de comandă, lezează mecanismul liberei concurențe. Urmărind profitul, economia capitalistă produce orice produs finit, inclusiv torturi, medicamente sau arme nucleare, în timp ce economia socialistă produce – chiar și pe stoc – bunuri economice de consum și/sau folosință pe care statul socialist le consideră socialmente necesare pentru toți indivizii umani din cadrul societății cocialiste.

Am putea numi economia socială cu sintagma economia socialistă de piață, dar am putea risca să asociem elemente incompatibile din două formațiuni socio-economice incompatibile: capitalismul bazat pe proprietatea privat-capitalistă și socialismul bazat pe

proprietatea comună asupra principalelor mijloace de producție.

Economia socială este o abordare mai umană a problemelor şi actelor economice, constituind un tip aparte de economie care combină, în acelaşi timp, libertatea pieţei cu armonia în societate, în beneficiul întregii societăţi. O astfel de economie are ca scop principal asigurarea unei existenţe demne, onorabile, pentru fiecare membru al societăţii, fie că este apt de muncă sau nu, fie că este tânăr sau bătrân.

În mod descriptiv, economia socială cuprinde lumea asociaţilor, cooperativelor şi societăţilor de ajutor reciproc. În mod teoretic, combină o stare de spirit în care întreprinderile economiei sociale funcţionează în mod democratic, în calitatea lor de forme juridice specifice fiecărui tip de întreprindere a economiei sociale.

Activitatea economică este una din trăsăturile fundamentale ale omului, deoarece prin muncă, omul îşi poate exprima potenţialul creativ şi capacitatea de construire a unei realităţi aflate iniţial doar în minte sau în planuri economico-sociale de tipul posibilităților.

Dar, pentru omul zilelor noastre, activitatea economică este chiar trăsătura fundamentală a omului total, a omului înțeles ca personalitate, ca grup social, ca societate și istorie: producția bunurilor economice materiale de consum și de folosință constituie baza pe care se înalță o întreagă suprastructură; nucleul existenței sociale îl constituie producția materială, iar conștiința socială este determinată chiar de existența socială. Adică,

existența socială determină conștiința socială și nu invers. Pe fondul creşterii economice, se accentuează o serie de probleme, dintre care unele pozitive (creşterea coeziunii sociale, dezvoltarea culturală, dezvoltarea ştiinţifică şi tehnică, asigurarea educaţiei şi sănătăţii, marginalizarea socială, violenţă socială, sărăcie).

Alte probleme sunt rezolvate, parțial sau total, pe fundalul aceleiași creșteri economice. Această creștere economică permite, pe ansamblu, soluționarea cvasitotalității problemelor din societate, dar nu de la sine ci prin intervenția mecanismelor statale ale societăților de orice tip. Tipul societății are însă un rol important în soluționarea viabilă a problemelor din societate, prin tipul de programe sociale. În acest context, s-au dezvoltat politicile sociale (după cum am mai arătat), având în vedere atitudinile şi acţiunile îndreptate către elaborarea şi desfăşurarea diferitelor programe sociale.

Deciziile luate prin adoptarea unei politici sociale trebuie să aibă în vedere fundamentarea din perspectivă socială, economică, instituţională. Dar nici una dintre dimensiunile socialului (dimensiunea politică, economică, instituţională) nu trebuie exagerată **sau subestimată**. Economia joacă un rol esenţial în desfăşurarea vieţii sociale, însă deciziile economice nu se mai pot lua în funcţie de reguli strict economice, întrucât nu putem izola activitatea economică de restul activităţilor sociale.

Este evident faptul că activitatea economică se desfăşoară într-un context social, iar eficienţa acestei activităţi poate fi superioară dacă deciziile se iau şi în

funcţie de factori extraeconomici, cum ar fi cei sociali, politici, culturali. Oricât de mult s-ar dori să se acorde economicului rolul determinant funcţional în societate, este evident că acesta nu acoperă totuşi **toate** sferele vieţii sociale. Or, el nu poate determina (nici chiar în ultimă instanţă) aspecte cu care nu interferează, dar, evident, acestea pot fi afectate negativ de decizii fundamentate îngust economic[2] (Ioan Mărginean, 2004).

Politica socială a unui stat se fundamentează pe diverse elemente, dar nu este total dependentă de vreunul dintre ele. Însă nu putem spune că există un model ideal de politică socială: nici nu se justifică imitarea vreunui model. Proiectarea unui sistem de politică socială trebuie să aibă în vedere situaţiile existente în trecut, valorificarea elementelor pozitive ale experienţei trecute şi elaborarea unei strategii coerente de acţiune pentru atingerea obiectivelor dezirabile din societate.

Sistemele de politică socială trebuie să se armonizeze cu condiţiile sociale, economice, politice existente. Deşi membre ale Uniunii Europene, statele acestor ţări au adoptat politici sociale diferite. Astăzi există preocupări accentuate pentru viitorul politicilor sociale în cadrul Uniunii Europene. Măsurile adoptate până acum au în vedere monitorizarea şi coordonarea pentru o compatibilizare (din anumite puncte de vedere), care presupune elaborarea unei Carte Sociale şi constituirea unor fonduri sociale, în acest stadiu.

---

[2] Ioan Mărginean, *Politica socială.* Studii 1990-2004, Editura Expert, București, 2004, pp. 108–119.

Ţările aflate în tranziţia către democraţie prezintă evoluţii relativ diferite în domeniul social, de aceea se întreprind demersuri ca ele să adopte sistemul liberal (în acest domeniu), care este promovat de organismele financiare şi economice internaţionale. Prin aceasta, se urmăreşte ca aceste ţări să fie ferite de greşelile perioadei postbelice în Europa. O greşeală este considerată a fi dezvoltarea elementelor *welfare-state* (statul bunăstării cu toate consecinţele sale în planul economic şi social), elemente existente actualmente în toate ţările Uniunii Europene. Ioan Mărginean consideră că rezultatul nu este altul decât o sporire a discordanţelor din sistemele de politică socială din noile democraţii, cu efecte dintre cele mai negative asupra şanselor de reuşită a tranziţiei şi care îngreunează însăşi integrarea acestor ţări în Uniunea Europeană, dar, totodată, sunt în contradicţie cu recomandările ONU referitoare la dezvoltarea socială[3].

3.2. Baze etice ale intervenţiei statului în economia de piaţă

Evoluţia societăţii actuale presupune, cu necesitate, dezvoltarea echilibrată a sistemelor socio-economice şi a tipurilor de economie, care stau la baza acestor sisteme:

– economia liberală, care vizează producţia reglementată de legile economiei de piaţă; aceste legi au un caracter **obiectiv** și reglementează viața economică tot în mod obiectiv, indiferent de

[3] Ioan Mărginean, *Politica socială.* Studii 1990-2004, Editura Expert, București, 2004, pp. 218-223.

voința și de conștiința oamenilor. Singura problemă constă în faptul că însăși această activitate economică este desfășurată în și prin participarea oamenilor care sunt subiectivi purtători de conștiință; ceeace înseamnă că nu putem admite vreo obiectivitate absolută ci numai una relativă. Nici liberalismul economiei liberale nu este și nu poate fi unul nelimitat; există și aici grade diferite de libertate economică, la care se adaugă diferite grade de libertate din diferite alte forme de libertate (politică, socială religioasă ș.a.). Dar, gradele diferite de libertate nu deschid și nici nu pot deschide poarta de intrare în indeterminismul înțeles ca haos sau dezordine socială.

- economia socială, care vizează o redistribuire a veniturilor către populaţia defavorizată; după repartiție sau după distribuirea bunurilor economice urmează o redistribuire a veniturilor în favoarea populației defavorizate, redistribuirea semnificând ultima fază a aplicării unuia sau altuia dintre principiile repartiției.
- economia solidară, care include întreprinderi şi unităţi de muncă „complementare" sau secundare, amplasate în zone „marginale" sau dependente de „marea economie", destinate celor mai defavorizate grupuri sociale.[4] (Dumitri Uzunidis,

[4] Miftode, Vasile, *Tratat de asistență socială*, Editura Lumen, Iași, 2011, pp. 367-402.

Les Multiples formes de L'Economie solidaire, apud Vasile Miftode); această *economie solidară* ar putea fi considerată un fel de economie de avarie care funcționează ca subsistem în sistemul economiei sociale.

Iată trei tipuri de economie pe baza cărora se pot fundamenta politici sociale, în funcţie de existenţa condiţiilor sociale şi politice concrete.

Politicile sociale elaborează, prin strategiile lor, şi modalităţi de intervenţie în economie, astfel încât demersurile lor să aibă rezultatele scontate. Statul nu intervine în mecanismele economice propriu-zise, dar poate influenţa prin: stimularea iniţiativei economice, printr-o bună şi eficientă informare a consumatorului, prin reglementarea standardelor de calitate a unor produse, prin evitarea monopolurilor (asupra furnizării unor servicii sau produse) şi asigurarea unei competitivităţi reale etc.

Tipurile de intervenţie a statului în sistemul economiei de piaţă au în vedere reglementări, finanţare şi producere publică (M. Preda, 2007). În condiţiile economiei de piaţă, majoritatea *bunurilor* sunt *finanţate şi produse în sectorul privat*. **Acest sector privat este dominant în economia națională în care statul domină în interesul majorității agenților economici.** Statul are grijă să se respecte calitatea acestora şi intervine reglementând acest lucru; valoarea de întrebuințare a bunurilor economice materiale este crescută prin măsuri care se traduc în creșterea calității mărfurilor și serviciilor, iar aceste măsuri sunt luate de stat.

De asemenea, statul intervine şi reglementează procurarea unor bunuri de bază (de exemplu, achiziţionarea unor alimente cu ajutorul bonurilor alimentare distribuite prin angajator). Statul este acela care poate adopta măsuri de supraimpozitare (de exemplu, accizele în cazul produselor considerate a fi de lux), sau de subvenţionare (de exemplu, preţul unor produse sau servicii, este menţinut scăzut datorită susţinerii producerii lor de către stat – preţul pâinii, bilete de tratament pentru pensionari etc.).

Există şi *categoria bunurilor produse de stat şi finanţate privat*, cum ar fi electricitatea, energia termică, transportul în comun, asigurările sociale de stat (pensii, şomaj, sănătate). În această situaţie, statul se implică prin reglementări privind furnizarea acestor servicii, putând să perceapă un preţ redus, în funcţie de beneficiarul acestui serviciu (de exemplu, furnizarea de energie termică familiilor cu venituri mici şi care plătesc doar o parte din costul acestei energii).

O altă categorie este cea a bunurilor *finanţate de stat, dar produse privat*. De exemplu, medicamentele compensate, unele produse realizate pentru armată sau pentru rezerva de stat (în caz de calamităţi) ş.a.

Mai avem în vedere *bunurile finanţate şi produse de stat*. Aici este vorba de bunurile publice, cum ar fi apărarea, educaţia, serviciile de sănătate.[5]

[5] Preda, Marian, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie şi Globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 74.

Numai astfel de intervenţii ale statului (reglementări, subvenţionări, taxare) în sistemul economic sunt justificate. Atunci când statul depăşeşte o limită a intervenţiilor (impusă de legităţile economice obiective), efectul acestora are o latură negativă. Există un raport între forța coercitivă a statului și forța coercitivă a legilor economice obiective, un raport de natură să rectifice evoluția societății omenești în direcții previzibile și controlabile prin sistemul viitorilor posibili și realizabili. Este clar că statul, prin politica sa socială, are un rol esenţial în redistribuirea bunurilor publice, redistribuire care este acceptată de statele dezvoltate şi justificată de următoarele argumente descrise în literatura de specialitate (**Nicholas Barr**, 1998):

- *presiunea exercitată de alegători asupra celor aleşi şi nevoia de a maximiza numărul de votanţi a guvernanţilor* care vor fi forţaţi să „cumpere" cel puţin jumătate din numărul alegătorilor (majoritatea fiind săraci, cei bogaţi fiind puţini ca număr). De aici s-a născut nevoia de a redistribui dinspre cei bogaţi (puţini ca număr de voturi) către cei săraci (foarte mulţi ca număr de voturi);
- o altă explicaţie a funcţionării redistribuirii de bunuri, venituri, servicii sociale, o constituie *redistribuirea voluntară, bazată pe motive altruiste*, pe argumente morale (gen echitate socială), dovadă fiind faptul că unii bogaţi fac oricum donaţii în favoarea celor săraci, sau chiar

votează partide care îi vor impozita puternic în scopul redistribuirii.[6]

Menţionăm faptul că redistribuirea bazată pe interese electorale este ineficientă. Redistribuirea trebuie înfăptuită după regulile eficienţei politicilor sociale (elaborate de o guvernare competentă şi eficientă, de o putere executivă responsabilă și cu valențe predictibile).

3.3. Economia solidară – formă etică de protecţie socială activă

Solidaritatea socială constă într-o relaţie de interdependenţă, de interrelaţionare reciprocă la nivel comunitar. Solidaritatea socială este mai mult decât un simplu act de caritate sau altruism (care se caracterizează prin unilateralitate). Ea este specifică societăţii moderne şi a luat naştere din atitudinea comună a indivizilor în faţa riscurilor (e vorba de riscul de a pierde, la un moment dat, posibilitatea de a avea venituri necesare subzis-tenţei sau unui trai decent). Prin urmare, solidaritatea socială se manifestă prin extinderea asumării riscurilor la nivelul întregii societăţi, astfel încât orice persoană implicată în situaţia de „nevoie" să poată fi ajutată.

Termenii de nevoie socială, solidaritate socială, justiţie socială, aparţin ideologiei social-democrate. Orice

[6] Preda, Marian, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie şi Globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 75.apud Barr, Nicholas, *The Economics of the Welfare State*, Stanford University Press, Stanford, 1998.

individ, pe parcursul existenţei sale, se poate afla în situaţia de a nu face faţă unor evenimente nedorite (de exemplu, şomaj, accident de muncă). Posibilitatea de ajutorare s-a conturat prin renunţarea, la nivelul întregii societăţi, la atitudinea de autosuficienţă în faţa nevoii.

Această atitudine este aspru criticată de conservatori, neoliberali care pun accent pe **merit şi răsplată**, pe principiul suficienţei autoajutorării. Recunoaşterea lipsei autosuficienţei în faţa unor evenimente nedorite generează universalismul în raport cu riscurile. Astfel, resursele (necesare satisfacerii nevoilor) sunt redistribuite de la cei care dispun de ele şi pot face faţă nevoilor, către cei ce nu au resursele necesare a face faţă nevoilor.

E important să precizăm că redistribuţia, în această situaţie, nu se face de la cei prosperi la cei săraci, ci se face de la cei ce muncesc şi cotizează, către cei ce nu muncesc (şomeri, pensionari, concediu de boală), dar au cotizat şi vor cotiza atunci când redobândesc capacitatea de muncă sau un loc de muncă. Cetăţenia socială, respectiv dreptul social, sunt elementele în virtutea cărora indivizii pot beneficia de solidaritate socială (cf. **Baldwin P.**, 1990).[7] Garantul acestor beneficii, în virtutea cetăţeniei, este statul bunăstării, care devine o formă de management social al riscurilor.

Societatea actuală face necesară trecerea de la economia socială, caracterizată prin redistribuirea veniturilor,

[7] Baldwin, P., *The Politics of Social Solidarity. Class Bases of the European Welfare State*, 1875-1975. Cambridge, US: Cambridge University Press, 1990.

apărută în anii ’70, la economia solidară, caracterizată prin protecţia persoanelor aflate în situaţia de excluziune socială, oferindu-le un loc de muncă şi nu alocaţii care stigmatizează, sunt degra-dante, lezează demnitatea, stimulează dependenţa de ajutoare şi demobilizează. Iată o serie de factori negativi, care determină apariţia unei tendinţe de autoajutorare, prin muncă.

Pe de altă parte, tehnologiile extrem de avansate, introduse în procesele de producţie în ultimii ani, au făcut să crească profitul în condiţiile reducerii eforturilor fizice şi ale timpului. Această situaţie a accentuat problema şomajului şi a impus explorarea unor soluţii alternative. Economia solidară are o latură umanistă, în ciuda faptului că o economie eficientă reclamă micşo-rarea numărului locurilor de muncă şi ignorarea celor excluşi din muncă.

În societatea actuală, sectorul economic devine responsabil pentru existenţa categoriilor defavorizate, marginalizate şi, în special, pentru existenţa numărului mare de şomeri, de excluşi din sfera muncii. Se impune cu necesitate un tip de economie care să vizeze problemele sociale, indiferent de legile stricte ale economiei marfă, sau ale producţiei bazate pe profit. E necesară implicarea statului în procesul de dezvoltare economică solida-rizantă, în plan socio-uman.

Definim, astfel, economia solidară ca acea formă a economiei ce are drept efect solidaritatea umană, mai ales în perioadele de criză, în raport cu diferite populaţii marginalizate şi în funcţie de forţa valorilor morale şi

comunitare (V. Miftode, 2002).[8] Revenind asupra raportului social-economic, este relevantă următoarea afirmaţie: eficacitatea sistemului economic depinde de natura şi, mai ales, de eficacitatea sistemului social, de „starea populaţiei", de nivelul de trai şi de ponderea „populaţiilor defavorizate". Nu putem vorbi de o economie performantă într-o societate în criză umană, lipsită de valori şi coeziune, de solidaritate şi spirit comunitar. Desprindem concluzia că solidaritatea nu vizează doar categoriile defavorizate, ci întreaga populaţie.

Economia solidară are particularitatea de a se adresa numai şomerilor, excluşilor din sistemele de muncă, segmentelor de populaţie dependentă, aflată în nevoie. Prin intermediul formelor şi unităţilor economiei solidare de oferă locuri de muncă pentru reinserţia socială a şomerilor, a persoanelor care nu au găsit soluţie. Economia solidară este o formă de protecţie activă a persoanelor, o alternativă eficientă la soluţiile de protecţie pasivă, prin asistarea socială.

Este evident faptul că sistemul economiei de piaţă nu recunoaşte şi nu legitimează economia solidară sau informală. Cu toate acestea, literatura de specialitate menţionează instituţionalizarea procesului de „solidarizare mondială" şi de dezvoltare a unei „economii solidare" europene sau regional-mondiale (e vorba de transferul de investiţii, de mijloace financiare non-

[8] V. Miftode, Vasile (coord.), *Populații vulnerabile și fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iași, 2002, p. 13.

rambursabile către ţările aflate în criză; instituirea unor asociaţii sau ONG-uri ce dezvoltă activităţi informale sau solidare în zonele problemă ale lumii).[9]

3.4. Structurile politice ca agenţi ai politicilor sociale

Diferitele modele de politici sociale se asociază cu anumite concepţii, putându-se distinge trei mari orientări: orientarea de dreapta, orientarea de stânga, orientarea de centru politic.

Orientarea de dreapta se sprijină pe principiul *laissez faire*, punând accent pe maximul bunăstării ca efect al libertăţii, al exercițiului libertății graduale și/sau progresive. Gradele de libertate își spun cuvântul în dobândirea bunăstării generale, în mod treptat, progresiv; o libertate explozivă nu înseamnă însă și o bunăstare de aceeași factură. Distribuirea veniturilor, a educaţiei sociale, depinde de sistemul productiv şi puterea individuală de negociere în relaţia cu piaţa.

Orientarea de stânga accentuează valoarea egalităţii şi dreptul tuturor cetăţenilor de a lua parte la activităţile politice, economice şi sociale, care nu sunt posibile pentru cineva aflat în starea de sărăcie.

Orientarea de centru acordă importanţă libertăţii individului, cât şi pieţei ca mijloc de distribuţie. Responsabilitatea statului trece dincolo de asigurarea nivelului de subzistenţă. Din punct de vedere istoric, se înregistrează

[9] V. Miftode, Vasile (coord.), *Populații vulnerabile și fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iași, 2002, pp. 13-23.

o evoluţie a politicilor sociale de la modelul individualismului represiv la modelul liberal şi modelul universalist al statului bunăstării.

Individualismul represiv este caracteristic începuturilor individualismului, reluat într-o anumită măsură de orientarea de dreapta. El pune accent pe libertatea de acţiune a individului şi pe faptul că trebuie să-şi asume responsabilitatea faptelor şi deciziilor sale.

Individualismul liberal creează primele elemente ale statului bunăstării sociale. Sistemul de piaţă este considerat calea morală şi justă de obţinere a prosperităţii, dar apar şi victime ale „jocului pieţei", ceea ce face necesară asigurarea împotriva riscurilor: boală, şomaj, pensii. Victimele jocului pieței nu justifică măsuri exagerate de limitare a oscilației prețului în jurul valorii mărfurilor, printre mărfuri numărându-se și oamenii ca forță de muncă.

Modelul universalist face ca statul să fie răspunzător de bunăstarea cetăţenilor săi, ceea ce impune o politică amplă de redistribuire a veniturilor. Acest model a fost aspru criticat în anii '80 datorită lipsei de eficienţă, lipsă de resurse, abuz în ceea ce priveşte acordarea de ajutoare nemeritate. Politicile sociale, în fostele ţări comuniste, se elaborează în aşa fel încât să fie în concordanţă cu noile caracteristici ale economiei de piaţă.

Societatea contemporană este marcată de rolul fundamental pe care partidele politice îl au în identificarea şi statuarea problemelor sociale, aşa cum arăta G. Poede,

2002.[10] Atât partidele reprezentate în parlament, cât şi partidele aflate la guvernare se folosesc de analiza problemelor sociale pentru a fundamenta politici sociale şi programe sociale.

Necesitatea de a rezolva problemele sociale ale societăţii contemporane a influenţat activitatea partidelor politice. Putem spune că aceasta are o importantă dimensiune socială, vitală pentru afirmarea şi menţinerea partidului şi ideologiei sale. Partidele politice pun accent pe acţiunea politică ce are ca obiectiv participarea la guvernare şi medierea dintre guvernanţi şi guvernaţi.

Partidul politic este o organizaţie cu caracter permanent, structurat ierarhic şi geografic, a cărui finalitate este exercitarea puterii politice, pe baza unui program pentru care a primit acceptul din partea electoratului, în cadrul unei competiţii politice libere.

Maurice Duverger[11] a identificat două tipuri de partide: *partide de origine parlamentară şi partide de origine exterioară parlamentelor*. Primul tip a permis existenţa unor structuri cu caracter permanent, sub forma partidelor politice, datorită afinităţii politice a grupurilor parlamentare, a extinderii sufragiului popular şi constituirii comitetelor electorale (legate între ele la nivel naţional). Cel de al doilea tip rezultă dintr-un punct de

[10] G. Poede, *Politici sociale*, Editura Edict, Iasi, 2002, pp.57-59.

[11] Maurice Duverger (1917-2014) a conceput o teorie, cunoscută sub numele de legea lui Duverger, care identifică o corelație între un sistem de alegeri și formarea unui sistem cu două partide.

vedere care este rezultatul presiunii sociale pe care sindicatele, diversele asociaţii o exercită asupra parlamentelor pentru *reprezentarea intereselor lor predominant sociale*.[12]

Kay Lawson[13] arăta în „Partidele politice şi grupurile de interes" că partidele reprezintă o putere şi au rolul de a stabili o legătură între cetăţeni şi stat pentru a elabora programe prin care să vizeze interesele electoratului, pentru a organiza campaniile electorale şi a selecţiona candidaţii pentru alegerile locale şi generale.

Cucerirea puterii politice este aceea care permite punerea în practică a programului guvernamental (program care cuprinde şi măsuri, soluţii pentru problemele sociale). Cucerirea puterii politice în stat este posibilă atât pe cale nonviolentă, cât și pe cale violentă. Preferabilă este calea nonviolentă, folosirea mijloacelor pașnice, ale democrației. Dar, uneori este evitată calea pașnică a mecanismelor democratice și grupurile recurg la violența revoluționară pentru a cuceri puterea politică.

Mişcările sociale îndeplinesc şi ele funcţii de mediere, de clarificare a conştiinţei colective, de presiune asupra autorităţilor publice. **Alain Touraine**[14] defineşte mişcările

---

[12] G. Poede, *Politici sociale*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 58 apud Maurice Duverger, *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, 1964.

[13] Kay Lawson, Parties politiques et groupes d'intérêt, Pouvoir, nr. 79, 1996. p. 37.

[14] Alain Touraine, a fost inițiatorul termenului de „societate post-industrială". Opera lui Touraine se bazează pe o „sociologie a acțiunii", pe care a numit-o „acționism". Consideră că societatea își modelează viitorul prin mecanisme structurale și lupte sociale proprii. https://en.wikipedia.org/wiki/Alain_Touraine

sociale ca fiind organizaţii structurate care promovează şi apără interesele membrilor săi.

O mişcare socială ne arată pe cine reprezintă, ce interese apără, şi dacă sunt grupuri specifice sau grupuri cu caracter global. Ele se bazează pe principiul opoziţiei, luptă împotriva unui blocaj, a unei rezistenţe, inerţii. Orice mişcare acţionează pentru promovarea unor valori, valori care pot să fie ale întregii societăţi. Nu de puţine ori, mişcările sociale au promovat valori umane şi drepturi sociale.[15]

Grupurile de interes şi grupurile de presiune fac şi ele parte din sistemele politice moderne. Ele apără interesele lor specifice în raport cu autorităţile publice. Aceste grupuri se constituie pentru a apăra avantaje pe care le deţin.

Grupurile de interes se pot transforma în grupuri de presiune atunci când doresc să obţină de la puterile publice unele reglementări care favorizează interesele lor (de exemplu, organizaţiile profesionale). Aşa cum arăta Jean Meynaud în lucrarea „Grupurile de presiune", aceste grupuri sunt eficace în acţiunile lor datorită capacităţii financiare, capacităţii instituţionale, statutului social şi, nu în ultimul rând, datorită numărului membrilor (redus).

[15] G. Poede, *Politici sociale*, Editura Edict, Iasi, 2002, pp. 58-59 apud Alain Touraine, *Sociologie de l'action*.

3.5. Justiţie socială şi redistribuire economică

Termenul de justiție socială și cel de dreptate socială par a se confunda, par a se identifica prin semnificațiile lor concordante; și chiar par a stabili un raport de concordanță de tipul celui de identitate. Aici mai trebuie să comparăm termenii rspectivi sub raportul lor cu termenul de înfăptuirea justiției și cu cel de înfăptuire a dreptății.

Spre sfârșitul acestor operații de analiză comparativă a celor doi termeni ajungem la o concluzie remarcabilă: conexiunea celor doi termeni este una necesară și se sprijină pe pe aceeași categorie economică de repartiție și derivatele acesteia (distribuire, redistribuire, ș.a).

Norma juridică primează, dar norma morală o secondează pe aceasta și de aceea ea nu trebuie neglijată în nici o analiză științifică; iar, politicile sociale eficiente trebuie să implementeze solutii care să armonizeze funcționarea sincronă a celor două tipuri de norme.

Printre numeroasele aspecte ale politicilor sociale se numără şi aspectul moral, un aspect deosebit de complex şi controversat. Anii ’90 ai secolului al XX-lea se fac remarcaţi printr-o critică aspră la adresa statului bunăstării. Argumentul principal îl constituie impozitarea crescândă a veniturilor, considerată a fi o frână serioasă în calea investiţiilor.

Se consideră că cei mai afectaţi sunt micii întreprinzători, care falimentează, iar competitivitatea întreprinderilor nu e una reală. Astfel s-a produs o stare de

nemulţumire între cei care finanţează politicile sociale şi cei ce beneficiază de aceste programe sociale, între cotizanţi şi beneficiari, între generaţii, între per-soane active şi persoane inactive, de aceeaşi vârstă. Pentru o corectă înţelegere a locului şi rolului politicii sociale într-o societate, e nevoie să aducem în discuţie problematica conceptelor de justiţie socială, bunăstare socială, distribuire şi redistribuire socială, libertate şi drepturi sociale. Se observă că politicile sociale bine structurate din statele cu o economie dezvoltată generează deficite bugetare. Sistemul de protecţie socială este criticat pentru efectele sale secundare, cum ar fi dependenţa creată celor săraci sau altor grupuri ţintă, nestimularea atitudinii active, responsabile faţă de propria situaţie, de evoluţia profesională etc. Toate acestea au determinat apariţia fenomenului social de inegalitate şi excludere socială.

Etienne Balibar şi Robert Castel consideră excluderea ca fiind o formă extremă a inegalităţii.[16] Alain Touraine preciza că atât excluderea, cât şi inegalitatea sunt fenomene care ţin de contexte diferite ale spaţiului economico-social. E important să sesizăm deosebirea dintre inegalitate, precaritate şi excludere, fiindcă ele nu se identifică. Touraine susţine că inegalitatea îşi găseşte sensul în cadrul unei societăţi cu o economie bazată pe producţie raţională, în care întreprinderile sunt compatibile cu sistemul. Fenomenul excluderii apare atunci

[16] G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002 apud Etienne Balibar şi Robert Castel, Exclusion et Inėgalitės, Editions Esprit Paris, 1992.

când apar schimbări importante de strategie, de modernizare.

Astfel, se produce o discordanţă între cerinţele sociale şi organizare. Societatea contemporană este permisivă şi asigură tuturor posibilitatea de a fi întreprinzători şi de a câştiga. În această situaţie e benefică funcţionarea justiţiei, „punerea în funcţiune a unor mecanisme care să asigure reguli de joc şi un minimum de justiţie”[17]. Este important să încercăm a stabili care este limita acceptabilă a inegalităţii într-o societate. Decalajele prea mari între bunăstare și sărăcie constituie semnale de alarmă pentru echilibrele sistemelor și starea de boom economic, de exemplu.

Preocupările sociale pentru stabilirea principiilor dreptăţii sunt legitime, deoarece ele reglementează raporturile dintre indivizi, asigură o bună funcţionare a democraţiei şi orientează just politicile economice şi sociale. Factorii actuali care determină amploarea inegalităţilor sociale sunt individualismul exagerat, progresul tehnic, modificările în sistemul economic şi sistemul juridic.

Inegalităţile se manifestă la nivelul veniturilor, al accesului la educaţie, cultură, volumului cheltuielilor etc. însăşi politica egalităţii de şanse (de reducere a barierelor sociale) se află în cumpănă; şi pune problema eficienţei continuării unei astfel de politici globale (care

[17] G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 22.

să cuprindă toţi membrii societăţii), dar având ca alternativă concentrarea atenţiei asupra unor grupuri ţintă (politici selective), fiind vorba de persoane aflate în dificultate. Considerăm că este necesară şi utilă negocierea socială şi reconsiderarea criteriilor de redistribuire.

Inegalitatea reclamă reglementarea accesului la drepturi (venituri, loc de muncă, remunerarea muncii, sănătate, locuinţă, timp, mobilitate socială, libertate, adică ceea ce numim calitatea vieţii); excluderea reliefează imposibilitatea accesului la drepturi, ca rezultat al discriminării sau al insuficienţei resurselor (e vorba de venituri, nivel de instrucţie, relaţii sociale), iar precaritatea înseamnă stabilitate redusă în ceea ce priveşte venitul, locul de muncă, sănătatea, locuinţa.

Drepturile universale ale omului stipulate în Declaraţia Drepturilor Omului a ONU prevăd obligativitatea statelor de a oferi o protecţie eficace a cetăţenilor, prin programe de formare profesională, prin lărgirea pieţei muncii, reconsiderarea statutului de salariat, elaborarea cu atenţie a unei legislaţii cu caracter social, estomparea diferenţierilor dintre femei şi bărbaţi (în ceea ce priveşte salariul şi locul de muncă).

Inegalitatea, ca fenomen social, se poate manifesta atunci când este vorba de accesul la un loc de muncă, precum şi de structurile de încadrare socială. Chiar în interiorul pieţei muncii există inegalităţi care decurg din diversitatea contractuală. Unii salariaţi au contracte de muncă pe o perioadă determinată, contrar prevederilor legale (aceasta are efect negativ asupra folosirii constante a capacităţii de muncă a unei persoane aptă de muncă).

O inegalitate în plan social se produce atunci când e vorba de accesul la diversele servicii sociale. Colectivităţile, comunităţile care conţin un număr însemnat de persoane cu statut social precar, se confruntă cu o diversitate redusă a serviciilor. Aceasta se datorează diferenţelor de fiscalitate, de la o colectivitate la alta, de la o zonă la alta (se cunoaşte faptul că liderii zonelor mai puţin dotate, nemodernizate, solicită o contribuţie financiară redusă din partea locuitorilor). Inegalitate geografică înseamnă inegalitate de acces la echipamente publice, la diverse forme de transport, la diferite utilităţi, la informaţie etc.

Rezultă de aici că redistribuirea nu dispune de mijloace care să îi permită să se realizeze în mod echitabil. Atunci când vorbim de redistribuire, nu trebuie să ne limităm la venituri; ea se extinde şi asupra serviciilor sociale, facilităţilor, drepturilor şi chiar asupra libertăţilor.

În acest sens, **John Rawls** afirma că ar trebui redistribuite toate acele resurse care constituie „baza respectului de sine”[18]. Amartya Sen consideră că scopul unei redistribuiri echitabile este acela de a oferi cetăţenilor capabilităţile care să le dea o minimă funcţionalitate socială, am spune, o normală funcţionalitate socială

[18] John Rawls profesor de filosofie politică la Harvard și autorul lucrărilor: A Theory of Justice (1971), în care se fundamentează doctrinar bazele statului-providență și a liberalismului egalitarist (social), prin concilierea economiei de piață cu asistențialismul, a libertății personale cu echitatea ajutorului acordat celor aflați în nevoie, a economiei keynesiene cu liberalismul. https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Rawls

(e vorba de accesul la servicii de sănătate, educaţie, accesul neîngrădit pe piaţa muncii).

Specialiştii – sociologi, economişti, jurişti, filosofi – s-au orientat la sfârşitul secolului XX către problema reducerii inegalităţii sociale. Această atitudine nu este întâmplătoare, ea pleacă de la premisa că adâncirea inegalităţii sociale intră în conflict cu normele politice, morale, culturale ale democraţiei; această formă de organizare economico-socială poate deveni vulnerabilă.

Echitatea însăşi nu poate fi concepută decît ca „rezultat al combinării principiului libertăţii cu cel al egalităţii”[19].

Rawls a asociat egalitatea cu perspectiva şanselor şi libertatea cu reducerea inegalităţii. Dreptatea realizată prin justiţia socială este considerată a fi un mediator al eventualelor conflicte. Pe de altă parte, principiile sociale care stau la baza funcţionării societăţii sunt diluate de pluralitatea intereselor şi a valorilor.

Inegalitatea veniturilor influenţează viaţa politico-socială, iar pentru susţinerea sistemului politic este necesară dezvoltarea pe baze reale a egalităţii. „… într-o societate extrem de inegalitară, grupurile defavorizate vor căuta să reducă diferenţele sociale, economice şi politice prin mijloacele procesului electoral, pentru a reaşeza proprietatea şi venitul acolo unde le este locul în sistemul social al societăților moderne.

[19] G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 28.

Acest obiectiv poate fi realizat prin politici de redistribuire a venitului în favoarea celor dezavantajaţi, sau printr-o pondere mai mare a cheltuielilor sociale. Blocarea acestor politici produce o erodare a încrederii în legitimitatea procesului democratic, grupurile nemulţumite îndreptându-se spre metode non democratice de participare politică, de nesupunere civică şi violenţă."[20] (G. Poede, 2002).

Justiția socială este călăuzită de principii, de puncte de reper sau/și sisteme de referință. Principiile după care trebuie să se călăuzească justiţia socială sunt reductibile, după Rawls, la *principiul libertăţii* şi la *principiul diferenţierii*.

- conform principiului libertăţii, ea trebuie distribuită respectând dreptul egal şi având ca reper libertatea maximă dobândită de ceilalţi;
- conform principiului diferenţierii, inegalităţile trebuie gestionate astfel încât să fie avantajat segmentul vulnerabil al populaţiei, pentru ca să se creeze condiţiile unei corecte egalităţi a şanselor.

El a fost criticat de Robert Nisbet şi de David Miller, care considerau că modelul lui Rawls este irealizabil. Drept urmare, Miller aduce în atenţie, după analize minuţioase, trei elemente ale justiţiei sociale: *drepturi, merite (pentru care faci eforturi), nevoi*.[21] E foarte interesant

[20] G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 31.

[21] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 100 apud David Miller, *Social Justice*. Oxford: Clarendon Press.

cum meritele unui individ (bonus) şi nevoile altui individ (reclamă satisfacerea lor) intră în conflict, care se rezolvă diferit, în funcţie de tipul de societate. Astfel, într-o economie bazată pe piaţă, meritele primează, iar într-o societate colectivistă primează nevoile. De aceea, e imposibil să elaborăm o teorie generală a justiţiei sociale, afirma Miller.

Cu toate acestea, **Spicker**, în 1988, a încercat o definire a justiției sociale, o delimitare conceptuală riguroasă care s-a dovedit a fi doar o tentativă și nu o reușită deplină: este o *distribuire proporţională a bunăstării în raport cu un anumit criteriu considerat a fi relevant, adecvat sau legitim. Criteriile cel mai frecvent utilizate sunt: statusul, munca, libertatea, drepturile, meritele, nevoia*.[22]

Aşadar, se pune problema resurselor pe care statul trebuie să le redistribuie (şi care sunt importante pentru bunăstarea individuală şi colectivă), şi a criteriilor în baza cărora se produce redistribuirea. În ultimii zeci de ani s-au elaborat diverse modele de redistribuire, fundamentate raţional, ştiinţific, însă tot argumentaţia morală (strâns legată de valori şi norme sociale) stă la baza modelelor de justiţie socială. Ele rămân fundamental legate de spaţiul cultural care le produce, promovează şi susţine (John Rawls, 1976).

[22] Spicker, P., 1988: Principles of Social Welfare. An Introduction to Thinking about the Welfare State. London:Routledge.

4. Nevoi sociale, sărăcie şi excluziune socială

4.1. Consideraţii asupra sărăciei şi nevoii umane

Politicile sociale elaborează preponderent strategii anti-sărăcie. Aceasta demonstrează existenţa fenomenului sărăciei şi a unor categorii de populaţie private de bunuri necesare subzistenţei, aflate în situaţia dramatică de a solicita ajutor pentru a putea să subziste. Au fost întreprinse nenumărate cercetări pentru definirea acestui fenomen, descrierea elementelor specifice, evaluarea efectelor sale şi a categoriilor afectate de sărăcie. „Sărăcia este o boală a societăţii. Ea produce suferinţă celor aflaţi sub incidenţa ei, deranjează, prin manifestările ei, întreaga societate, afectează capacitatea de dezvoltare a corpului social şi funcţionarea economiei. Combaterea ei este dictată de considerente de ordin umanitar, de justiţie socială, dar şi din raţiuni de eficienţă economică şi linişte socială."[1] **(Maria Molnar**, 1999).

Specialişti din mai multe discipline cum ar fi economie, sociologie, ştiinţe politice, juridice, precum şi guvernanţi, politicieni, oameni de rând, sunt cu toţii preocupaţi de fenomenul sărăciei.

[1] Molnar, Maria, *Sărăcia și protecția socială*, Editura Fundația România de Mâine, București, 1999, p. 8.

Acest fenomen are actualitate (şi în ţările dezvoltate din punct de vedere economic, social, politic) chiar dacă lupta împotriva sa a început cu câteva secole în urmă. Astăzi vizibilitatea fenomenului se datorează şi presei scrise, dar mai ales audio-vizuale, respectiv, televiziunii care organizează emisiuni ce aduc la cunoştinţa publicului larg efectele sărăciei şi invită la solidaritate. Presa şi jurnaliştii au un rol esenţial în dezvăluirea unor aspecte nebănuite ale sărăciei, prin faptul că oferă nuanţe pe care datele statistice nu au cum să le surprindă. De multe ori, instituţiile publice şi societatea civilă nu au cum să rămână indiferente la mostrele ce indică amploarea şi gravitatea fenomenului, arătate de presă.

În România post-decembristă, jurnaliştii au semnalat pauperizarea generală şi polarizarea societăţii în bogaţi şi săraci. Tot presa face cunoscute rezultatele sondajelor şi ale cercetărilor întreprinse de diferite centre de sondare, precum şi de Institutul pentru Cercetarea Calităţii Vieţii. Aceste instituţii au înregistrat, în anii tranziţiei, deteriorarea crescândă a nivelului de trai al populaţiei.

Este evident faptul că sărăcia este un fenomen deosebit de complex, cu aspecte pornind de la cele economice până la cele morale şi psiho-sociale. La început, au primat factorii economici în analiza sărăciei. Mai târziu, pe măsură ce dinamica socială s-a intensificat şi omul a evoluat sub aspectul trebuinţelor, al nevoilor, sărăcia a căpătat noi dimensiuni (mult mai subtile) şi noi discipline ştiinţifice au început să analizeze fenomenul sărăciei (psihologia fiind una dintre acestea). De exemplu,

disciplina numită *antropologia* a elaborat și a explicitat conceptul de „cultură a sărăciei".

Oscar Lewis[2], în 1959, arăta că *sărăcia este un mod de viaţă*, marcat de lipsuri economice, dar şi de o copilărie scurtă, iniţiere timpurie în sex, rată scăzută a mariajului formal, abandonul frecvent al copiilor, dominanţa maternală şi sentimente puternice de marginalizare, dependenţă şi inferioritate. *Cultura sărăciei este rezistentă la schimbare*, afirma antropologul Oscar Lewis, întrucât „până când copiii săracilor (*slum children*) ajung la vârsta de şase sau şapte ani au absorbit deja valorile de bază şi atitudinile subculturii lor şi nu sunt capabili psihologic să profite din plin de condiţiile în schimbare sau de oportunităţile crescute care se pot ivi în timpul vieţii lor"[3] (O. Lewis, *The Culture of Poverty*).

Eticheta de sărac nu poate fi pusă oricui, ne arată O. Lewis. Referindu-ne la sărăcia individuală, săracii capabili din punctul de vedere fizic al muncii sunt responsabili de propria sărăcie şi nu ar merita intervenţie socială. Dacă sărăcia se autoreproduce în individ până la şase, şapte ani, nu-i putem considera pe

---

[2] Oscar Lewis (1914-1970) – antropolog american ce a arătat că apariția culturii sărăciei este atât o adaptare, cât și o reacție a claselor sărace la poziția lor marginală într-o societate capitalizată și extrem de individualistă. Cultura sărăciei transcende granițele naționale; Lewis a văzut cultura sărăciei ca fiind rezultat din diviziunile de clasă și, prin urmare, prezentă în întreaga lume. https://en.wikipedia.org/wiki/Oscar_Lewis

[3] Oscar Lewis, *La Vida; A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*—San Juan and New York, 1969, p.49.

aceşti copii responsabili de condiţia moştenită. De altfel, Lewis a realizat o dihotomie între „săraci care merită să fie ajutaţi" (*deserving poor*) şi „săraci care nu merită ajutorul" (*undeserving poor*).

Acest model al culturii sărăciei a influenţat politicile publice americane, elaborate în 1965, privitoare la situaţia materială a negrilor. Perpetuarea modelelor patologice de abandon, divorţ, naşteri ilegitime însemna, de fapt, perpetuarea sărăciei.

Pornind de la astfel de idei, sărăcia nu a mai fost privită, din punctul de vedere al relației de determinare cauzală, la nivelul individului. În mod eronat, indolenţa era pusă pe primul plan în justificarea sărăciei. Treptat, funcţionarea incorectă a sistemului social, structura instituţională a mediilor sociale, au devenit obiectul analizei sărăciei. A fost identificată o corelație puternic pozitivă între două variabile dependente: gradul de incorectitudine din funcționarea sistemului social și gradul de sărăcie: creșterea gradului de sărăcie este determinată, în mod nemijlocit, de creșterea gradului de incorectitudine din funcționarea sistemului social. Soluția la surmontarea problemei sărăciei o constituie, deci, suprimarea progresivă a incorectitudinii distribuirii mijloacelor de producție între membrii societății. Adică, este preferabilă creșterea gradului de înzestrare tehnică a forței de muncă și împroprietărirea ei cu mijloace de producție, în raport cu creșterea gradului de redistribuire a produselor finite,a valorii, a plusvalorii, a profitului.

S-a constatat că grupurile sociale de condiţie precară se confruntă cu diseminări rasiale şi nu beneficiază de aceleaşi oportunităţi ca şi alte grupuri sau microgrupuri sociale. Această deplasare a cauzalităţii sărăciei de la nivel individual la nivel societal a antrenat măsuri de politică socială menite să schimbe fundamental situaţia unor grupuri sociale, semnificative din punct de vedere numeric. Se accentuează din ce în ce mai mult obligaţiile pe care societatea le are faţă de cei săraci, precum şi compartimentele dezvoltate de membrii comunităţii. Lipsa de oportunităţi, inegalitatea socială se conturează drept cauze ale sărăciei.

Gânditorii preocupaţi de problema sărăciei au avansat termenul *underclass*, adică clasa de jos sau subclasă. **Karl Marx**[4] a definit clasa în termenii relaţiilor dintre indivizi şi mijloacele de producţie, dar nu ca grupuri diferite ca venituri. Pe el l-a interesat, prioritar, poziţia individului faţă de mijloacele de producţie.

[4] Karl Marx(1818-1883) – filozof, istoric, economist, sociolog și jurnalist, întemeietor împreună cu Friedrich Engels al teoriei socialismului științific, teoretician și lider al mișcării muncitorești. A avut o influență importantă asupra istoriei politice a secolului al XX-lea. Karl Marx împreună cu Friedrich Engels a scris și a publicat în 1848: *Manifestul Partidului Comunist*. Marx a argumentat că sistemul capitalist, la fel ca și sistemele socio-economice precedente, produce tensiuni interne care îl conduc la distrugere. Așa cum capitalismul a înlocuit feudalismul, capitalismul va fi înlocuit de comunism, o societate fără clase, care urmează unei perioade de tranziție în care statul va fi un instrument al dictaturii proletariatului. Lucrarea cea mai importantă se intitulează *Capitalul*.

Astfel, un grup minoritar (ca număr şi situaţie) deţine controlul asupra mijloacelor de producţie; el, respectivul grup, nu produce, însă preia plusprodusul de la majoritatea celor care produc. Aceştia din urmă produc, punând în funcţiune mijloacele de producţie, şi primesc în schimb preţul forţei lor de muncă, adică salariul. Este evident faptul că Marx a pus accent pe dominaţia clasei deţinătoare de mijloace de producţie principale.

Clasa socială care deține proprietatea asupra principalelor mijloace de producție din o societate determinată deține și puterea politică în stat, fiind clasa socială dominantă în stat. Așa este, de exemplu, clasa socială a burgheziei sau a capitaliștilor care conduce statul responsabil de promovarea politicilor sociale în societățile cu democrații stabile și durabile.

În centrul preocupărilor cognitive ale celor mai de seamă oameni de cultură din istoria universală a omenirii au stat problemele claselor sociale sărace sau ale oamenilor cu insuficiente mijloace de subzistență. O astfel de personalitate culturală a fost și Karl Marx, remarcabilul tânăr hegelian devenit ulterior bătrânul gânditor al majorității proletare din ***underclass.*** Abordarea clasială a structurii societății omenești este și meritul filosofului Karl Marx dublat de economistul Karl Marx, *abordarea clasială* însemnând cunoașterea, înțelegerea și interpretarea societății omenești din perspectiva scindării ei în clase sociale antagoniste sau cu interese fundamentale ireconciliabile, care se exclud reciproc și nu se pot împăca.

Din orice punct de vedere ai privi-o, societatea omenească ne apare ca entitate structurată pe trei nivele: infrastructura, structura și suprastructura. Infrastructura constituie totalitatea mijloacelor de producție din compunerea modului de producție, structura reprezintă baza sau ansamblul relațiilor de producție, iar suprastructura semnifică unitatea dintre ideologie și mecanismele care o fac funcțională.

Dar, înainte de toate, societatea omenească este o formațiune bio-psiho-socio-culturală și istorică complexă care a parcurs și care va parcurge etape multiple și diversificate de evoluție, pe care Karl Marx le-a examinat sau/și le-a prognozat cu o ametitoare profunzime analitico-sintetică. „*Munca l-a creat pe om*", susțineau clasicii marxismului, dar nu atât munca individuală cât cea coordonată în grup, în grupuri de indivizi umani cu scopuri comune.

Mai este ceva anume aici de remarcat: numai munca coordonată și sincronizată dă roade de natură să asigure subzistența tuturor indivizilor umani apți de muncă sau inapți de muncă, dar care trebuie să trăiască și ei împreună cu semenii lor. Aceasta aduce în discuție organizarea științifică a producției și a muncii, organizare imposibilă în absența statului și a instituțiilor statale sau cel puțin prestatale.

Problema care apare este aceea a implicării statului în organizarea muncii și a producției materiale, implicare de la intensități minimale la intensități maximale; așa se face că nu ne putem izola de o abordare marxistă a

raporturilor dintre societete și stat, dintre individul uman, grupul social, societatea globală și stat.

Toate acestea sunt entități cu caracter istoric, dar pe noi ne interesează aici, în cel mai înal grad istoricitatea statului și a societății umane. Cea mai întinsă perioadă din evoluția societății a fost lipsită de stat și de formațiuni prestatale, acestea din urmă având un caracter istoric, în sensul că ele au apărut, s-au dezvoltat și au dispărut sau vor dispărea.

Statul, în accepțiunea marxistă, a apărut ca un instrument de reglementare a raporturilor dintre clasele sociale antagoniste care amenințau cu disoluția însăși societatea omenească, dacă statul nu ar fi înăbușit sau temporizat lupta de clasă.

Dar, ce sunt, mai exact, clasele sociale? Clasele sociale sunt grupuri mari de oameni care se deosebesc între ele prin poziția pe care o ocupă față de principalele mijloace de producție, prin mărimea și forma venitului pe care și-l însușesc, prin locul și rolul pe care îl ocupă în sistemul producției sociale. Grupurile mari de oameni sunt altele decât grupurile sociale mici, de maximum 40 de membri; membrii acestora nu stabilesc între ei relații interpersonale, adică relații directe, nemijlocite și conștiente. În grupurile sociale mici fiecare se cunoaște cu fiecare, ceea nu este posibil în cadrul grupurilor sociale mari de tipul claselor sociale. Poziția față de principalele mijloace de producție înseamnă faptul că grupurile sociale mari au sau nu au, în proprietate, cele mai importante bunuri economice prin care se produc alte

bunuri economice. Unele clase sociale mari sunt proprietare asupra mijloacelor de producție, în timp ce altele sunt nonproprietare asupra mijloacelor de producție, fiind nevoite să muncească la clasele care dețin principalele mijloace de producție. Karl Marx distingea aici, în orânduirea capitalistă, două clase sociale antagoniste: clasa burgheziei sau clasa exploatatoare I clasa muncitoare sau clasa muncitoare, adică proletariatul. Forma venitului pe care și-l însușesc poartă numele de profit, la clasa burgheziei și salariu, la proletariat. Profitul total al clasei burgheziei este supradimensionat în raport cu salariul total al clasei muncitoare. Deși este grup social mare, clasa capitaliștilor sau clasa burgheziei este cu un efectiv inferior în rapor cu cfectivul clasei muncitoare.

Clasele sociale care au în proprietate cea mai mare parte din mijloacele de producție sunt clasele sociale dominante în societate și exploatatoare ale celorlalte clase sociale, susține Karl Marx. Clasele sociale dominante în societate sunt, de-a lungul istoriei, clasa stăpânilor de sclavi, clasa socială a nobilor feudali, clasa capitaliștilor sau burghezia; aceste clase se ocupă de organizarea producției materiale, în mod direct sau în mod indirect (prin plata unor manageri specializați în creșterea profitului, a ratei profitului și a rentabilității).

Clasele sociale dominate produc bunurile materiale din care clasele sociale dominante reține pentru sine surplusul de venit, restul de venit fiind însușit de clasele sociale dominate, iar volumul acestui venit fiind unul

minimal, de subzistență. În cazul proletariatului sau al clasei muncitoare, era și este vorba despre așa-numitul salariu despre care știm că reprezintă prețul forței de muncă în calitatea ei de marfa forță de muncă. Proletariatul este și el stratificat în pături sociale, cea mai săracă pătură socială proletară făcând obiectul atenției statului bună stării generale.

Societățile scindate în clase sociale antagoniste și în pături sociale antagoniste, cu interese ireconciliabile (care nu se pot împăca), nu prezintă stări de echilibru static, ci prezintă stări de echilibru dinamic, stări de echilibru în mișcare sau în devenire, tocmai datorită așa-numitei luptă de clasă; Karl Marx susținea că istoria luptei de clasă este istoria societăților scindate în clase sociale antagoniste, tot așa cum istoria filosofiei este istoria luptei dintre materialism și idealism (materialismul fiind susținut de clasele sociale progresiste și idealismul fiind promovat de clasele sociale retrograde sau exploatatoare). Lupta de clasă se intensifică, ia amploare și se agravează, degenerând în veritabile revoluții sociale.

Statul intervine, cu mijloacele lui specifice, în reglementarea raporturilor dintre clasele sociale antagoniste și încearcă să oprească autodistrugerea societății omenești luând măsuri represive de natură să asigure funcțiile vitale ale societății.

Așa este menținut un echilibru relativ între stat, marile grupuri sociale reprezentate prin clasele sociale antagoniste și microgrupurile sociale; indivizii umani

activează în contextul acestor relații pe care nu le poate evita, ele fiind socialmente condiționate și istoricește determinate, iar microgrupurile sociale sunt entitățile concrete în care indivizii se integrează mai mult sau mai puțin eficient.

Problema este că nu întotdeauna indivizii umani stabilesc relații concordante, de cooperare, aceste relații fiind acompaniate de raporturi contradictorii de competiție pe care le susțin pozițiile lor față de principalele bunuri economice ce fac obiectul formei de proprietate. În felul acesta apare problema mai cuprinzătoare a relațiilor dintre societate, stat, clasele sociale microgrupurile umane și proprietatea care nu există altfel decât prin formele ei concrete de proprietate.

Karl Marx plasează forma de proprietate la nivelul de criteriu determinant în clasificarea formațiunilor economico-sociale pe care le vede în succesiunea lor istorică necesară și obiectivă: determinismul social, centrat pe formele de proprietate, este mai mult decât evident la cel mai de seamă reprezentant ideologic al clasei muncitoare, al așa – numitului proletariat care are și o misiune istorică de îndeplinit. Proletariatul are misiunea de a realiza cucerirea puterii politice în stat de la clasa burgheziei și de a realiza democrația autentică: dictatura proletariatului care semnifică dominația politică a societății de către majoritatea oamenilor grupați în clasa muncitoare.

Dar, proletariatul, în calitatea lui de clasă socială de guvernământ, nu intenționează să se mențină în acest

statut, ci luptă pentru desființarea tuturor claselor sociale; el luptă pentru propria lui desființare și pentru construirea societății fără clase sociale care este specifică formațiunii economico-sociale a comunismului deplin.

Chiar și statul dispare în comunismul deplin, fiind înlocuit cu instituții de autoadministrare a societății omenești. Dar, până la dispariția statului, acesta își perfecționează mecanismele și ajunge în faza de conflict cu majoritatea membrilor societății, cum s-au petrecut evenimentele în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste din timpul dictaturii staliniste, de exemplu.

Un lucru este cert: orice stat, oricât de represiv ar fi el, nu poate să neglijeze politica socială de repartiție a veniturilor asupra tuturor membrilor societății, chiar și la nivel minimal. Nu numai statele comuniste, ci și statele fasciste au promovat politici de repartizare care să asigure subzistența indivizilor umani din jurisdicția lor.

În orice condiții de timp și de loc, problema subzistenței se menține și generează necesitatea vitală a implicării tuturor statelor în soluționarea ei, așa încât problematica politicilor sociale nu poate fi evitată de către autoritățile statale și nonguvernamentale. Problema principiilor repartițiilor își produce efectele în orice tipuri de formațiuni economico-sociale, fiind necesară atât în societățile statale cât și în societățile prestatale sau/și în cele poststatale. Karl Marx nu uită să conexeze principiile repartiției cu formele de proprietate pe care le consideră determinante în orice împrejurare istorică.

El construiește și o definiție descriptivă a formei de proprietate care are următoarea configurație: când vorbim despre proprietate nu putem să facem abstracție de formele ei concrete și vii care se referă la raporturile obiective și necesare ce se stabilesc între oameni, în legătură cu bunurile economice aflate în posesiunea și în folosirea acestora; adică, repartiția se referă la bunurile economice însușite de fiecare membru al societății, pe baza unor criterii ale repartiției înțeleasă ca a doua verigă din lanțul celor patru verigi ale producției înțeleasă marxist.

Proletariatul este subclasa sau clasa socială cea mai de jos din cadrul societății capitaliste, în concepția lui Karl Marx. Cu toate acestea, proletariatul se poate organiza în vederea cuceririi puterii politice în stat, constituindu-și partidul comunist care îl va transforma în clasă dominantă în societate. Dictatura proletariatului va instaura adevărata democrație în societatea socialistă, deoarece proletariatul este majoritar, iar democrația clasiala înseamnă conducerea societății de către o majoritate: majoritatea proletară.

Proletarul este lipsit de orice mijloace de producție și de subzistență. El își pierde orice mijloc de trai, orice mijloc de producție și rămâne doar cu propria lui forță de muncă. Pentru a supraviețui, proletarul este nevoit să-și vândă continuu propria lui forță de muncă, ca pe o marfă, ca pe o marfă specială.

Marfa forța de muncă a proletarului se vinde și se cumpără ca orice marfă. De fapt, proletarului îi este

cumpărată valoarea de întrebuințare a mărfii forța de muncă, adică utilitatea ei constând în însușirea remarcabilă de a produce o valoare egală cu propria ei valoare; apoi, marfa forța de muncă a proletarului produce sau creează o valoare mai mare decât propria ei valoare.

Valoarea mărfii forța de muncă se exprimă în banii care constituie prețul ei. Astfel, dacă prețul mărfii este expresia valorii marfii, prețul mărfii forța de muncă a proletarului este chiar expresia bănească valorii. Proletarul își produce și își reproduce valoarea care este conținută în personalitatea lui vie.

Noul produs pe care îl creează proletarul salariat este repartizat sau distribuit atât proletarului cât și angajatorului lui, acesta din urmă fiind angajatorul capitalist care posedă plusvaloarea și care distribuie valoarea pentru proletar. În cadrul sistemului de producție capitalist, proletariatul este forța de muncă pe care se bazează clasa capitaliștilor. Așa se face că există două clase sociale antagoniste – clasa muncitoare și clasa capitaliștilor – adică proletariatul și clasa burgheziei.

Proletariatul se înstrăinează de sine, de ființa lui generică, de munca lui, de produsul muncii lui, de societate și chiar de natură. Dar, nici clasa burgheziei nu se poziționează mai bine în cadrul societății capitaliste, autoînstrăinîndu-se și ea.

Autoînstrăinarea capitaliștilor și a burgheziei constituie numitorul comun al acestor două clase sociale antagoniste, cu interese ireconciliabile (de neîmpăcat). Numai că, în înstrăinarea ei, clasa muncitoare se simte

dezumanizată și la limita supraviețuirii, în timp ce burghezia se simte foarte bine în înstrăinarea ei față de tot și de toate. Ceeace este demn de remarcat este faptul că această înstrăinare, despre care filosofa și Hegel, este o formă concretă de existență și de manifestare a obiectivării inevitabile din societate.

Pe de altă parte, deși se află într-o continuă luptă de clasă, burghezia și proletariatul nu pot exista decăt împreună în cadrul determinat al societății capitaliste: nici burghezie fără proletariat, dar nici proletariat fără burghezie, în cadrul aceleiași societăți capitaliste, ar spune Karl Marx despre o societate căreia el i-a prezis pieirea sub presiunea contradicțiilor dintre proletariat și burghezie.

Clasa aceasta exploatată și înfometată – care este proletariatul – va fi clasa socială care are viitor într-o lume construită chiar de către proletariatul organizat și condus în lupta revoluționară de răsturnare a burgheziei de la putere, de la conducerea statului capitalist al burgheziei dominante.

Aici apare problema situației revoluționare a cărei surmontare necesită sesizarea maturizării factorilor ei; căci fără situație revoluționară nu există și nu poate exista nici revoluție a clasei muncitoare: proletariatul, această clasă socială de rangul unei subclase sau al unei clase de la nivelul cel mai de jos al societății capitaliste, se vede nevoit să-și ia soarta în propriile mâini și să își îndeplinească misiunea istorică pe care i-a configurat-o ideologul clasei muncitoare ce poartă numele de Karl Marx.

Aruncat sistematic în afara condițiilor umane de trai, proletariatul își ia revanșa față de burghezia pe care o elimină de pe scena istoriei prin revoluția proletară insurecțională, lansând lozinci mobilizatoare la luptă armată: să tremure burghezia în fața unei revoluții comuniste a clasei muncitoare; în această revoluție, muncitorii nu au de pierdut decât lanțurile; Proletari din toate țările, uniți-vă! Asemenea revoluții comuniste victorioase au avut loc în istorie, în timp ce altele au eșuat, fiind înăbușite de replicile înarmate ale burgheziei intrate în defensivă.

În China comunistă, de exemplu, revoluția proletară a subclasei muncitoare a triumfat, iar burghezia a fost detronată de la conducerea statului; oamenii muncii au aplicat și aplică învățăturile marxiste, ridicând Republica Populară Chineză pe locul 2 în lume la majoritatea indicatorilor economico financiari. Nu știm dacă triumful revoluției comuniste chineze este un triumf al marxismului, dar orice marxist veritabil poate avea o probă consistentă asupra viabilității ideologiei științifice pe care au întemeiat-o Karl Marx, Lenin ș.a.

Ulterior, reprezentanţii structuralismului (vezi istoria universală a sociologiei) s-au referit la clasa de jos ca fiind inferioară din punct de vedere al venitului. Abordarea culturală (pe care am amintit-o mai înainte) defineşte „clasa de jos” în termeni de conduită, de comportament sau norme sociale.

Structuraliştii au în vedere clasa oamenilor foarte săraci, iar abordarea culturală are în vedere clasa

formată din cetăţenii care nu vor să muncească, sunt răuvoitori, chiar periculoşi şi nu merită să fie ajutaţi (în engleză, *undeserving poor*, după cum am arătat).

Reaua voință și reaua credință îi caracterizează pe cetățenii săraci, susțin cei mai de seamă reprezentanți ai structuralismului. Cu toate acestea, „chiar dacă vom accepta că oamenii despre care vorbim sunt «sub» restul societăţii, jos, la baza structurii sociale (în termeni de venituri sau comportament), ei nu sunt o «clasă» (cu conştiinţă de clasă, identitate de clasă ş.a.m.d.). Dar nici nu suntem siguri de faptul că ei s-ar situa la baza structurii sociale. Acestea sunt motivele principale pentru a considera că acest cuvânt compus «subclasă» sau «clasa de jos», nu este un concept ştiinţific, nu este suficient de clar, logic vorbind, deşi este atât de frecvent utilizat în limbajul comun occidental, ca şi în dezbaterile politice şi în unele lucrări (mai mult sau mai puţin) ştiinţifice."[5] (Marian Preda, în *Politica socială românească între sărăcie şi globalizare*, 2007).

Am spune că meritul acestui termen îl constituie impactul pe care îl are asupra opiniei publice atunci când aducem în discuţie delincvenţa, dependenţa, prostituţia etc. Ele sunt percepute ca fenomene periculoase care ameninţă ordinea socială, liniştea cetăţenilor şi chiar proprietatea despre care liberalii susțin că este un lucru sfânt.

[5] Marian Preda, *Politica Socială Românească, între Sărăcie şi Globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2007, pp. 89-91.

Pe de altă parte, acest termen de „subclasă" are dezavantajul de a-i marginaliza pe cei pe care îi defineşte, deoarece suntem induşi în eroare şi vedem numai persoanele vinovate de starea lor (oamenii care nu vor să muncească, infractorii etc.), nu şi dezavantajaţii în mod real sau *the truly disadvantaget*,[6] aşa cum se exprima **W.J. Wilson**[7] (şomerii, persoanele cu dizabilităţi etc.).

Karl Marx susținea că șomerii constituie armata industrială de rezervă a capitalismului, o armată pe care capitaliștii nu ezită să o folosească împotriva proletariatului din care provin șomerii.

Ei, șomerii, nu au conștiința de clasă, conștiința apartenenței lor la clasa muncitoare sau la redutabilul proletariat care a luat cu asalt cerul în timpulul Comunei din Paris. Ei, șomerii, sunt gata să îndeplinească rolul de spărgători de grevă și să lovească în propria lor clasă muncitoare.

Charles Murray[8] susţine că apartenenţa la *underclass* este hotărâtă de comportament și de conduită, iar

---

[6] Wilson, W.J., *Thetruly disadvantaged: the inner city, the underclassand public policy*, University of Chicago Press Book, Chicago, 1991, p. 472.

[7] W.J. Wilson – profesor de sociologie la Universitatea Harward a publicat numeroase studii privitoare la integrarea problematică a afroamericanilor pe piața muncii, datorată super-industrializării și neconcordanțelor de competențe create. Deși criticat, a primit numeroase premii acordate de instituții și asociații de prestigiu din domeniul sociologiei. https://en.wikipedia.org/wiki/William_Julius_Wilson

[8] Charles Alan Murray argumentează (în *The Bell Curve* scrisă împreună cu Richard Hernnstein) că INTELIGENȚA este un

membrii acestei subclase se caracterizează în termeni de crimă, violenţă, stare de ebrietate, nelegitimitate, excludere de pe piaţa forţei de muncă. Acest autor are o atitudine radicală, fără să fie dispus a face vreo concesie. W.J. Wilson s-a referit şi el la „efectul trăirii într-un mediu copleşitor, împovărător"[9]. El a avut în vedere persoanele needucate, neşcolite, provenite din familii care experimentează sărăcia şi dependenţa pe termen lung.

Aşadar, criteriile culturale ale sărăciei sunt comportamentul, mediul, dependenţa, delincvenţa, neligitimitatea. La americani se adaugă şi etnicitatea: într-o subclasă, ponderea este deţinută de negri şi hispanici, şi nu de albi.

Pentru gânditorii curentului structuralist, care a cuprins nu numai sociologia, vina pentru sărăcia în care trăiesc unii indivizi revine statului şi sistemului bunăstării, care exclude membrii unei subclase sociale de la cetăţenie (prin urmare, nu beneficiază de drepturile cetăţeneşti), îi separă de restul societăţii în termeni de „venit, şanse în viaţă şi aspiraţii" (F. Field, 1990, citat de M. Preda – 2007, p. 93).

---

predictor mai bun decât statutul socio-economic al părinților sau nivelul de educație al multor rezultate individuale, inclusiv venitul și că programele de asistență socială și eforturile de educație pentru îmbunătățirea rezultatelor sociale pentru cei defavorizați sunt irosite în mare parte.

[9] Wilson, W.J., *Thetruly disadvantaged: the inner city, the underclassand public policy*, University of Chicago Press Book, Chicago, 1991, p. 472.

Pentru **F. Field**, „subclasa" se compune din şomerii pe termen lung, familiile monoparentale, bătrânii fără pensii ocupaţionale. El consideră că sărăcia se datorează, pe de o parte, excluderii de pe piaţa forţei de muncă, iar pe de altă parte, veniturilor extrem de mici (care nu acoperă, nici pe departe, nevoile) provenite din ajutoarele sociale, acordate paradoxal pe baza testării mijloacelor (deci, în funcţie de nevoi, de stringenţa acestora).

De asemenea, acest autor face legătura între această „subclasă" şi economia subterană (informală), în care membrii „clasei de jos" sunt prezenţi în proporţie însemnată.

Criteriile structuraliste ale sărăciei sunt:

- volumul și formele venitului;
- ponderea şomajului în totalul populației capabile de exercițiul muncii;
- tipul de familie;
- cetăţenia;
- participarea politică la conducerea partinică a societății;
- structura taxelor și a impozitelor;
- nivelul ajutorului social acordat pe baza testării mijloacelor de producție sau/și de subzistență (conform lui Marian Preda).

Sunt autori, precum Ralph Dahrendorf,[10] care folosesc ambele criterii ale sărăciei în explicarea existenţei

[10] Ralf Gustav Dahrendorf (1929-2009) – sociolog și politician germano-britanic a criticat viziunea marxistă a luptei claselor sociale. https://ro.wikipedia.org/wiki/Ralf_Dahrendorf

„clasei de jos", mai aproape de realitate, am spune noi. Marian Preda susţine cu convingere părerea sa că „nu putem pune împreună o vecinătate, un tip de familie (familia monoparentală), o rasă sau o categorie socială (şomeri) sub aceeaşi etichetă, sub aceeaşi umbrelă: clasa de jos"[11].

După cum am mai afirmat, economiile dezvoltate nu sunt lipsite de săraci, ci chiar au nevoie de acest strat social. În structura socială a acestor societăţi moderne (state ale bunăstării) există un strat social care nu face altceva decât să servească la menţinerea venitului minim la niveluri scăzute.

Astfel, numeroşii săraci (emigranţi, negri, femei) pot fi ocupaţi cu aşa-numitele *slujbe murdare* (*dirty jobs*) pe care clasa mijlocie nu le-ar ocupa niciodată. Ba, mai mult, numeroşii săraci din occident creează un însemnat număr de locuri de muncă în sistemul serviciilor sociale.

La începutul secolului al XX-lea, **Booth**[12] a descris condiţia oamenilor săraci şi a identificat opt clase, aşa cum le numea el:

---

[11] Marian Preda, Politica Socială Românească, Între Sărăcie şi Globalizare, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 94.

[12] Charles Booth (1840-1916) a fost un cercetător și reformator social englez cunoscut pentru munca sa inovatoare în documentarea vieții muncitoare la Londra la sfârșitul secolului XIX. Activitatea sa, împreună cu cea a lui Benjamin Seebohm Rowntree, a influențat intervenția guvernului împotriva sărăciei la începutul secolului XX și a contribuit la crearea pensiilor pentru bătrânețe și mese școlare gratuite pentru cei mai săraci copii. Lucrare principală: *Viața și munca oamenilor din Londra* a fost produsă în 9 volume 1892-1897.

- clasa cea mai de jos a muncitorilor ocazionali sau sezonieri;
- clasa posesorilor de venituri nesigure, vremelnice și întâmplătoare;
- clasa posesorilor de venituri intermitente;
- clasa posesorilor de venituri continuie, dar mici și foarte mici;
- clasa posesorilor de venituri regulate standard;
- clasa muncitoare superioară;
- clasa de mijloc inferioară;
- clasa de mijloc superioară.[13]

Această clasificare are drept criteriu veniturile şi statutul social, dar este mai mult o observaţie asupra stilurilor de viaţă, stiluri ce au permis această diferenţiere. Booth a întreprins studii asupra bugetelor familiale şi chiar a încercat să definească un „prag al sărăciei".

Pe firul raţionamentelor sale a mers, mai târziu, **J. Bradshaw şi Holmes**. Împreună analizează experienţa familiilor afectate de şomaj şi reliefează modele de buget, cheltuieli, diete, circumstanţe financiare. Acești autori încearcă să descrie, calitativ, sărăcia. Ei identifică itemi (valoroşi în cercetările de acest gen) care se referă la:

- regimul alimentar limitat;
- un stoc de haine neadecvat;
- un stoc limitat de bunuri de consum durabile;
- acces limitat la transport;

[13] Poede, George, *Politici sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 140 apud Charles Booth – *Life and Labour of the People of London*, 1886–1903.

– a o foarte mare parte a timpului petrecut în faţa televizorului (ca alternativă accesibilă la alte modalităţi de petrecere a timpului liber, cum ar fi vizionare de spectacole de teatru, operă, concerte etc.).

J. Bradshaw are meritul de a fi realizat, în 1972, o clasificare a nevoilor, relevată de L.M. Pop în *Politici sociale. Elemente de teorie, analiză şi evaluare a politicilor sociale*:

– nevoile simţite: sunt acele nevoi de care indivizii sunt conştienţi. Aici intervine conștientizarea nevoilor care definește interesele. Dar nu toate nevoile simţite sunt şi exprimate. La nivel social, de exemplu, segmentul cel mai sărac este lipsit, cel mai adesea, de mijloacele de exprimare publică a nevoilor simţite, sau nu are (din lipsă de informare, de putere etc.) posibilitatea de a accede la aceste mijloace de exprimare;
– nevoile exprimate: o nevoie exprimată public devine o cerinţă, o doleanţă, reflectându-se, cel mai adesea, într-un act concret (de exemplu: cerinţa unui copil cu handicap de a învăţa într-o şcoală adaptată la nevoile sale speciale);
– nevoile normative: aceste tipuri de nevoi nu sunt definite de subiectul însuşi, ci de un observator exterior sau expert şi sunt formulate în concordanţă cu standardele şi normele profesionale într-un domeniu;

– nevoile comparative: aceste nevoi se structurează şi sunt definite în relaţia cu alţi indivizi sau grupuri sociale. În conceptul de nevoi comparative apare, implicit, şi un element ce ţine de justiţie (echitate socială); se referă la ceea ce nu avem în raport cu altul sau cu alţii şi duce la ceea ce literatura în domeniul sărăciei numeşte deprivare relativă.[14]

Şi Rowtree a încercat să identifice nivelul minim de venit şi să stabilească un prag al sărăciei (ne explică George Poede). Se pare că şi el a realizat doar o descriere a sărăciei (poate mai completă) şi nu o definire cu caracter ştiinţific. Cel mult, el a realizat o definiție descriptivă și nu o definiție prin gen proxim și diferență specifică. În lucrările publicate între 1901 şi 1951, cum ar fi *Poverty and Progress, Poverty and the Welfare State, English Life and Leisure: A Social Study*, a făcut distincţia între *sărăcia primară* şi *sărăcia secundară*.

– *sărăcia primară* caracterizează persoanele care nu au un minim de venituri, prin care să îşi satisfacă nevoile minime de subzistenţă;
– *sărăcia secundară* se manifestă atunci când veniturile indivizilor, deşi nominal fac faţă nevoilor minime, ele nu ating standardele din cauza modelelor de comportament şi de cheltuieli bugetare.[15]

[14] Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 37.
[15] Poede, George, *Politici sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 142.

În concepţia lui **Seebohm Rowtree**[16], persoanele aflate în situaţia de sărăcie secundară sunt răspunzătoare de această situaţie, datorită faptului că nu ştiu să gestioneze eficient veniturile. Cercetările sale au scos la iveală faptul că doar 10% dintre subiecţii investigaţi se aflau în sărăcie primară. El a făcut astfel deosebirea între *indivizi aflaţi în sărăcie* şi *indivizi aflaţi în pragul sărăciei*. A pus accent pe segmentul vulnerabil la sărăcie. Rowtree, prin descrierea sărăciei primare, a contribuit la identificarea unui *prag al subzistenţei*, al menţinerii eficienţei fizice. De asemenea, el a contribuit şi cu indicatori care sem-nalează sărăcia aflată sub pragul subzistenţei. Este adevărat că dacă ne limităm doar la aspecte materiale, de subzistenţă, ale desfăşurării vieţii unui individ, sărăcia este o abordare simplistă. Un om poate fi considerat sărac nu numai pentru faptul că nu are ce mânca; numeroase alte aspecte ale desfăşurării unei vieţi sociale normale sunt implicate în acest concept.

Limitarea accesului la cultură este un indicator clar al sărăciei, în zilele noastre. De exemplu, în România, preţul cărţilor, al manualelor pentru elevi, al cărţilor

[16] Benjamin Seebohm Rowntree (1871-1954) a fost un cercetător sociologic englez, reformator social. Este cunoscut în special pentru cele trei studii privind sărăcia efectuate în 1899, 1935 și 1951.

Prin definirea strictă a conceptului de sărăcie din studiile sale, el a fost capabil să dezvăluie că sărăcia din York este mai degrabă din motive structurale decât morale, cum ar fi salariile mici, ceea ce contravine opiniei tradiționale că cei săraci erau responsabili pentru propria situație.

pentru copii, limitează accesul la ele pentru o parte însemnată a populaţiei cu venituri mici. De aceea, numeroşi autori au relevat clasificări ale nevoilor umane. Cea mai cunoscută este piramida trebuinţelor, elaborată de **Abraham H. Maslow**[17]. Acesta a imaginat o piramidă cu mai multe trepte. La baza piramidei, a plasat nevoile fiziologice, apoi pe celelalte trepte, în ordine crescândă, a plasat nevoia de securitate, de dragoste, de apartenenţă, de respect de sine, de autorealizare.

- *trebuinţele fiziologice* se referă la nevoia de mâncare, băutură, adăpost şi lipsă a durerii;
- *trebuinţa de siguranţă* şi securitate are în vedere nevoia de a fi liber de ameninţări, de a fi ferit de pericole, de evenimente ameninţătoare;
- *trebuinţa de dragoste şi apartenenţă* vizează nevoia de prietenie, de afiliere, de interacţiune şi dragoste;
- *trebuinţa de respect de sine* este nevoia de a te respecta pe tine şi de a fi respectat de ceilalţi;
- *trebuinţa de autoactualizare*, aflată în vârful piramidei, pe treapta cea mai înaltă, relevă nevoia individului de a se împlini pe sine, prin maximizarea utilizării abilităţilor, price-perilor şi potenţialului.

[17] Abraham Maslow (1908-1970) a fost un psiholog umanist american. Este cunoscut astăzi pentru propunerea sa privind bazele teoriei ierarhiei nevoilor umane https://ro.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow

Această ierarhizare a nevoilor umane are o valoare conceptuală şi mai puţin pragmatică, deoarece diferenţierile sunt sesizabile chiar în cadrul aceluiaşi context cultural, nemaivorbind de contexte culturale diferite.

Trebuie să arătăm că nevoile umane se reconfigurează în fiecare etapă a evoluţiei individuale, dar şi a evoluţiei societăţii, din care individul face parte, ca efect al ofertei de bunuri şi servicii. Apariţia de bunuri şi servicii a dus la crearea de nevoi, de noi nevoi. De exemplu, astăzi este evidentă (şi în România) nevoia de a deţine un computer şi de a avea acces la reţeaua mondială de calculatoare (Internet).

Unii autori au propus utilizarea datelor despre beneficii (venituri) în stabilirea şi analiza sărăciei. **Townsend**[18] a analizat statistici elaborate de „Family Expenditure Survey", privitoare la venituri şi modele de consum ale mai multor tipuri de familii. Arată că sărăcia nu e altceva decât echivalentul nivelului de beneficii oferit de Asistenţa Socială.

Acest ajutor acordat în caz de sărăcie are avantajul de a putea fi operaţionalizat şi de a fi considerat drept

[18] Peter Townsend, în *Sărăcia din Regatul Unit* (1979) a examinat privarea relativă acoperind o gamă largă de aspecte ale nivelului de trai, atât material cât și social. El a descoperit că există niveluri de venituri sub care consumul și participarea au scăzut cu mult sub ceea ce ar putea fi considerat normal sau acceptabil într-o societate din ce în ce mai bogată și a susținut că acest grup ar trebui să fie considerat a fi în sărăcie. http://www.poverty.ac.uk/free-resources-books/poverty-united-kingdom

reper al nivelului minim de trai, la un moment dat. Cercetătorii au identificat, cu toate acestea, mai multe nivele la care indivizii pot fi consideraţi a fi săraci.

Peter Townsend, prin studiul său, cuprins în lucrarea *Poverty in the United Kingdom,* aduce contribuţii conceptuale deosebite asupra sărăciei; a aprofundat cunoașterea acestui fenomen şi a reuşit să explice unele aspecte cu o rigoare ştiinţifică de necontestat. A trecut dincolo de aspectele cantitative, statistice şi a aprofundat cunoașterea circumstanţelor în care indivizii ating sărăcia, comportamentele lor în pragul sărăciei şi în sărăcia propriu-zisă, a comparat (mai exact, a pus în opoziţie) pe cei ce au suferit multiple deprivări, cu cei ce nu s-au confruntat cu asemenea situaţii.

În ceea ce priveşte comparaţia cantitativă între indivizi, familii, cercetătorul a căutat un fundament formal din factori asociaţi cu sărăcia, dintre care a reţinut un număr de 12. Privind aceşti factori, putem afirma cu certitudine că au o valoare contextuală şi că fenomenul sărăciei are numeroase particularităţi, elemente specifice, în funcţie de: individ; comunitatea în care există, se manifestă şi acţionează; sistemul social; regiunea geografică; religia şi cultura cărora aparţine individul.

Fiecare guvern, prin politica sa socială, trebuie să folosească o echipă interdisciplinară, formată din specialişti care să configureze sărăcia, pragul sărăciei, nivelul minim de trai şi, mai ales, *soluţiile diferenţiate* ale acestei probleme complexe și contradictorii.

Cercetările şi-au extins analiza şi asupra aprecierilor exprimate de indivizi în legătură cu ceea ce le este

necesar pentru a duce un trai decent. **J. Mack şi S. Lansley**[19] au lansat expresia *standardul consensual al sărăciei*. Aşadar, factorii sărăciei nu mai sunt identificaţi din exteriorul fenomenului, ci chiar din interiorul său. Astfel, eticheta de sărac nu mai este pusă din exterior, ci este asumată de persoana care exprimă nevoile sale nesatisfăcute.

Francezul **Patrick Valtriani** afirmă că sărăcia poate fi înţeleasă ca un fenomen ce prezintă un cost economic şi social pentru comunitate. Am fi tentaţi să credem că se limitează la aspectul economic al sărăciei. Dar acest autor distinge între trei dimensiuni ale sărăciei:

- dimensiunea monetară;
- dimensiunea sociologică;
- dimensiunea psihologică.

Aceste dimensiuni sunt reflectate în insuficienţa:

- capitalului economic (venituri, patrimoniu, loc de muncă);
- capitalului cultural (educaţie, formare profesională);
- capitalului social (relaţii);
- capitalului psihosociologic (sănătate)[20].

În concluzie, *sărăcia contemporană* se poate caracteriza (cf. G. Poede) prin absenţa sau insuficienţa veniturilor,

---

[19] Sursa: J. Mack și S. Lansley – Poor Britain, London, Allen and Unwin 1985, și H. Frayman – Breadline Britain 1990s – London, Domino-London Weekend Television.

[20] Patrick Valtriani, *Un concept de pauvreté disjonctif*, Economie applliquée, Grenoble, Presse Universitaire de Grenoble, tom XLVI nr. 4 1993, p. 151.

a patrimoniului, a unei remunerări satisfăcătoare a muncii, a capitalului cultural, a relaţiilor, sănătăţii, consumului, timpului personal, a unei profesii care să valorizeze calităţile individului, a loisir-ului, longevităţii, mobilităţii sociale, libertăţii şi calităţii vieţii.

În sociologie, autori ca **Emile Durkheim, Talcot Parsons, R. Merton, Nisbet** ş.a. s-au preocupat de problemele sociale, printre care şi sărăcia. Ei au deosebit între dimensiunea subiectivă şi dimensiunea obiectivă a acestei probleme şi au propus înainte de toate o cunoaştere obiectivă, profundă, complexă, care să permită o intervenţie eficientă.

Un concept actual oferă o imagine îmbogăţită asupra sărăciei: *sărăcia cumulativă*, care adaugă la sărăcia materială sărăcia spirituală (lipsa de idei sau insuficiența ideilor rentabile), sărăcia morală, sărăcia sufletească. Autoarea Maria Moldoveanu (1997) intenţionează să concentreze atenţia asupra ideii că deprinderile multiple au efecte grave în planul dezvoltării personalităţii umane.

Sărăcia s-a manifestat accentuat şi în România până la jumătatea secolului XX, mai ales în mediul rural. Venitul scăzut realizat în agricultură, condiţiile de locuit, de asistenţă medicală şi de instruire în mediul rural reprezentau caracteristici ale sărăciei generale[21] (afirmă Maria Molnar, 1999).

[21] Molnar, Maria, *Sărăcia și protecția socială*, Editura Fundația România de Mâine, București, 1999, p. 78.

Nu putem să nu facem referire, în caracterizarea sărăciei şi a veniturilor, la **Mollie Orshanki**[22] (supranumită „Miss Sărăcie") pentru eforturile sale de a cerceta bunăstarea şi sărăcia care arăta că sărac este acel segment de populaţie pentru care cheltuielile alimentare reprezintă mai mult de o treime din totalul cheltuielilor.

4.1.1. Efecte psihologice ale sărăciei

Un autor contemporan vorbeşte despre sărăcie şi adaugă la deprivările multiple *imposibilitatea depăşirii situaţiilor de criză* (**Josefier van Sralen**, *Sărăcia-metode de intervenție socială*, 1996). Starea de sărăcie semnifică un cumul de privaţiuni: lipsa unui loc de muncă, îmbrăcăminte uzată sau inadecvată sezonului (cel mai adesea acest lucru se observă la încălţăminte), hrană insuficientă şi puţin diversificată, studii elementare şi imposibilitatea continuării studiilor etc. La acestea se adaugă probleme cărora un astfel de om nu reuşeşte să le facă faţă: acumularea de datorii, probleme de sănătate, imposibilitatea de a plăti studiile copiilor, sentimentul de jenă sau impresia de „excludere" din societate. Toate acestea duc de multe ori la evadarea în băutură.

Sărăcia este şi o trăire subiectivă. Fiecare persoană poate să aprecieze propriul minim de subzistenţă, poate stabili cel mai corect relaţia dintre nivelul veniturilor şi

[22] Mollie Orshansky (1915–2006) a dezvoltat *Pragurile de sărăcie Orshansky*, care sunt utilizate în Statele Unite ca măsură a veniturilor pe care o gospodărie nu trebuie să le depășește pentru a fi socotit ca sărac. https://en.wikipedia.org/wiki/Mollie_Orshansky

gradul de satisfacere a nevoilor. S-a observat că în faţa aceloraşi dificultăţi, persoane diferite reacţionează în mod diferit: unii fac faţă problemelor apărute, alţii nu fac faţă unor probleme trecătoare şi le transformă în adevărate situaţii insurmontabile. De aceea, consilierea unor astfel de familii este absolut necesară.

Sărăcia are efecte nedorite şi în evoluţia psihică a individului. O persoană afectată de sărăcie are un limbaj redus, nediferenţiat, care comunică puţine informaţii, dar marchează poziţia socială. Identitatea socială are şi ea de suferit, apropiindu-se de personalizare.

Structura cognitivă şi motivaţională, arăta **Kelly** în 1955, nu avantajează astfel de persoane, deoarece ele gândesc în „alb şi negru", fără nuanţe intermediare, aşa cum întâlnim la cei cu un nivel de pregătire ridicat. Implicaţia directă asupra acestui mod de gândire este tendinţa de a eticheta pe ceilalţi în termeni „bun" sau „rău". Acestea determină judecăţi absolute, stereotipuri, respingerea informaţiilor complexe, a unor cauzalităţi, sau a posibilităţilor multiple.

Ceea ce este foarte uşor de sesizat la o persoană care se confruntă cu privaţiuni majore, este existenţa unei stări de apatie. La aceasta se adaugă pierderea încrederii în forţele proprii şi, mai ales, pierderea motivaţiei. Din observațiile noastre, astfel de persoane pot să aibă următoarele caracteristici psihice şi comportamentale:

- relaţii personale şi familiale defectuoase;
- sunt fataliste;
- au sentimentul de neajutorare şi ineficienţă personală;

- se autoizolează (şi sunt izolate social);
- au o toleranţă scăzută;
- au perspectivă temporală limitată;
- limbajul lor este extrem de sărac;
- se integrează social şi cultural în mod defectuos;
- sunt demotivate;
- suferă o gravă depersonalizare;
- participare scăzută la viaţa socială;
- comunicare scăzută cu semenii;
- depresie (pesimism, plâns, durere sufletească);
- indiferenţă (tăcere, dezinteres, inactivitate);
- negativism (dezgust, disconfort, nemulţumire, ruşine).

S-a constatat că unii dintre indivizii care suportă deprivări multiple se abandonează consumului de alcool, devin toxicomani, practică prostituţia, devin violenţi, săvârşesc infracţiuni, devin chiar criminali. Aceşti oameni pierd cu totul respectul de sine, pierd credinţa în Dumnezeu şi în valorile umane.

4.1.2. O tipologie a sărăciei

Sărăcia se constituie din două mari segmente: prezenţa incontestabilă a deprivării multiple şi lipsa de control asupra resurselor. Cele două segmente se pot exprima, mai degrabă, prin indicatori decât prin măsurători precise. Stabilirea resurselor este greu de realizat, deoarece ele depind şi de circumstanţe. Venitul este utilizat ca un indicator al sărăciei, dar ea nu poate fi reliefată doar prin venitul scăzut.

Un lucru important, semnalat de specialişti, este nu atât volumul veniturilor, cât stabilitatea, regularitatea acestora. Un alt lucru important îl constituie convingerea că venitul este greu de măsurat într-o manieră credibilă. Venitul este important în cercetările întreprinse, deoarece poate arăta nivelul consumului. Cuantificarea consumului este o măsură mai adecvată a evaluării resurselor.

Conceptul de sărăcie trebuie să fie operaţionalizat cu grijă pentru a reuşi totuşi măsurarea sărăciei, într-o manieră obiectivă. Cele mai mari dificultăţi sunt întâmpinate în alegerea indicatorilor cei mai potriviţi care să releve cât mai obiectiv conceptul de sărăcie. Dacă nevoia este un construct social, putem spune că şi sărăcia este un construct social.

Marea Britanie a elaborat un standard de sărăcie numit *tested-means benefit*. El a devenit un standard naţional şi a fost adoptat şi în alte ţări. Utilizarea unui prag de venituri nu mai impune o cercetare fundamentală, ci doar o încadrare statistică şi o categorisire conform standardului. O astfel de întreprindere are avantajul reducerii timpului destinat unor evaluări. De asemenea, are avantajul intervenţiei eficiente, în timp util, în sprijinirea familiilor, a indivizilor care au nevoie de ajutor.

Sărăcia subiectivă poate fi definită prin percepţiile şi reprezentările sociale ale sărăciei. Acest tip de sărăcie este creionat de înșiși subiecţii a căror bunăstare este afectată. Ei exprimă dacă sunt săraci sau nu, cât de săraci

se consideră, ce nevoi ar trebui satisfăcute pentru a rezolva această situaţie. De aceea, în chestionarele aplicate există întrebări care vizează raportul dintre venituri şi nevoi.

Sărăcia relativă se fundamentează pe conceptul de nevoi comparative. Reperul său îl constituie nivelul bunăstării întregii populaţii. Deosebit de relevantă în definirea sărăciei relative este afirmaţia lui **Abel Smith**: „Prin necesităţi eu înţeleg nu numai cerinţele care sunt indispensabile traiului, ci şi tot ceea ce conform obiceiurilor ţării respective, este indecent să nu posede oamenii respectabili, chiar şi cei din cea mai joasă categorie”[23]. Pragul de sărăcie relativă se calculează ca un procent din media cheltuielilor de consum într-o societate. Aceste procente pot să fie între 50 şi 70%. **Peter Townsend** a definit pragul de sărăcie şi a propus un indice al deprivării: *Pragul de sărăcie este acel nivel de venituri, sub care gradul de deprivare creşte în mod dramatic*[24].

Sărăcia absolută. „Sub un nivel minim de trai se consideră că ne aflăm în sărăcie absolută. Sărăcia absolută este deci asociată cu conceptul de subzistenţă. Măsurarea sărăciei absolute se limitează cel mai adesea la deprivare materială.”[25].

---

[23] Wagner, Pavel (coord.), *Metode și tehnici de evaluare a sărăciei*, Programul Natiunilor Unite pentru Dezvoltare Proiectul de Prevenire fii Combatere a Saraciei, București, 1998, p. 15.

[24] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 42.

[25] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 39.

Aşadar, e absolut necesar să stabilim un minim necesar satisfacerii nevoilor umane fundamentale; este vorba de un minim universal valabil, determinat în mod obiectiv de dimensiunea acestor nevoi. Rowntree[26] a încercat să măsoare un minim necesar traiului. Determinarea sărăciei absolute presupune în mod necesar stabilirea unui prag de sărăcie. Acest prag absolut al sărăciei presupune ca punct de plecare stabilirea unui consum alimentar minim necesar.

Nutriţionişti sunt aceia care stabilesc un consum caloric, un echilibru nutriţional care să menţină starea de sănătate. Dar nu numai coşul minim de alimente intră în stabilirea pragului de sărăcie absolută, ci şi o serie de alte bunuri pe care un om trebuie sp le consum pentru a subzista (de exemplu, produse de igienă).

Sărăcia extremă este definită de CASPIS, în 2002, ca „o lipsă atât de gravă a resurselor financiare, încât condiţiile de viaţă ale respectivei persoane sunt absolut inacceptabile pentru o societate civilizată; alterează grav demnitatea fiinţei umane, producând degradări rapide şi

[26] Benjamin Seebohm Rowntree (1871-1954) sociolog englez cunoscut în special pentru cele trei studii ale sale din York privind sărăcia efectuate în 1899, 1935 și 1951. Prin definirea strictă a conceptului de sărăcie din studiile sale, el a fost capabil să dezvăluie că sărăcia din York este mai degrabă din motive structurale decât morale, cum ar fi salariile mici, ceea ce contravine opiniei tradiționale că cei săraci erau responsabili pentru propria situație.
https://en.wikipedia.org/wiki/Seebohm_Rowntree

greu reversibile ale capacităţilor de funcţionare socială normală"[27].

Sărăcia severă „este determinată de nivelul scăzut al resurselor financiare (lipsuri masive şi persistente) care împiedică o funcţionare socială normală, dar care nu blochează efortul de a ieşi din sărăcie şi nici redresarea în situaţia în care resursele revin la normal."[28] (CASPIS, 2002).

4.2. Excluziune socială şi marginalizare

Una dintre accepţiunile conceptului de excluziune socială arată că săracii sunt subiectul excluziunii, în sensul că ei nu beneficiază de condiţiile minime de trai, acceptabile pentru comunitatea din care provin. Consiliul Europei a definit excluşii ca fiind „grupuri întregi de persoane care se găsesc, parţial sau total, în afara câmpului efectiv de aplicare a drepturilor omului". Dacă la jumătatea secolului XX, termenul de excluziune desemna lipsa oportunităţii de a avea venituri şi de a consuma, în zilele noastre acest termen are o accepţie mult mai largă. Excluziunea financiară (lipsa veniturilor şi consumul insuficient) este doar un tip de excluziune socială. Este evident că aceasta este una din sursele celorlalte tipuri de excluziune socială.

Organismele internaţionale sunt preocupate de respectarea drepturilor omului şi de combaterea fenome-

[27] Comisia Antisărăcie şi Promovarea Incluziunii Sociale, 2002, p. 7.
[28] Comisia Antisărăcie şi Promovarea Incluziunii Sociale, 2002, pp. 7-8.

nului de excluziune socială. S-au elaborat programe de incluziune socială. Mai nou, programele au ca obiect prevenirea excluziunii sociale. Programele Europene Antisărăcie constituie un astfel de exemplu. Comunitatea Europeană cere statelor membre să ia măsuri de combatere a excluziunii sociale.

Pentru a defini excluziunea, este mai potrivit termenul de deprivare socială. S-a constatat că excluziunea se caracterizează printr-o stare dinamică, în timp ce sărăcia este preponderent statică.

Excluziunea este un proces complex multidimensional, dinamic, care are ca rezultat deprivarea relativă. Şi modalităţile de combatere a sărăciei şi excluziunii sociale sunt diferite. Sărăcia poate fi combătută cel mai vizibil (nu ştim cât de eficient) prin redistribuire: acordarea unui drept, a unei şanse, crearea posibilităţii de participare la anumite procese sunt modalităţi de reducere a excluziunii sociale. Este adevărat că excluziunea apare, de multe ori, ca urmare a lipsei unor resurse. Dar, s-a constat că refacerea resurselor nu a fost suficientă pentru dispariţia excluziunii. Prin urmare, abordarea simplistă a acestui fenomen ne conduce pe un drum eronat.

Având în vedere conceptul de cetăţenie, aşa cum a fost el analizat şi prezentat de T.H. Marshall, am putea spune că excluziunea socială este o situaţie de eşec a realizării depline a drepturilor cetăţeneşti.[29] **Berghman**

[29] Preda, Marian, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 52-58.

(citat de Marian Preda) arăta că excluziunea trebuie definită în termeni de incapacitate/eşec (*failure*) a unuia sau mai multor sisteme dintre următoarele patru:

- sistemul democratic şi legal, care presupune integrare civică;
- piaţa muncii, care promovează integrarea economică;
- sistemul statului bunăstării, care promovează ceea ce poate fi numit integrare socială;
- sistemul familiei şi comunităţii, care promovează integrarea interpersonală.[30]

Sentimentul cuiva că aparţine sau nu unei societăţi depinde de toate cele patru sisteme. Integrarea civică presupune a fi un cetăţean egal într-un sistem democratic; integrarea economică presupune a avea o slujbă; integrarea socială înseamnă a avea acces la serviciile sociale furnizate de stat; integrarea interpersonală presupune apartenenţa la o familie, un grup de prieteni, de vecini, la reţele interpersonale care să le asigure companie şi suport moral celor care au nevoie de ele. Toate cele patru sisteme sunt importante şi sunt complementare.

Duffy arăta în 1995 că nu numai lipsa mijloacelor materiale de producție din compunerea obiectului formei de proprietate, ci şi imposibilitatea individului uman de a fi inclus în diferitele „reţele" sociale,

[30] Preda, Marian, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 98 apud „Excluziunea socială în Europa: Contextul politic şi cadrul analitic" (Berghman, 1996, in Graham Room, editor, 1996), p. 328.

economice, politice, religioase şi culturale conduce la ceea ce numim excluziune socială.

Excluziunea poate avea un caracter voluntar sau involuntar; ea se poate datora acţiunilor individului însuşi, sau se poate datora societăţii, comunităţii din care individul face parte. Precizăm că excluziunea nu este neapărat individuală, ea poate să afecteze o anumită categorie socială; de asemenea, ea se poate manifesta de-a lungul mai multor generaţii; persoanele înstărite pot fi excluse prin refuzarea unor drepturi legitime; excluziunea afectează persoanele care locuiesc într-o anumită zonă (ceea ce înseamnă că excluderea se poate datora şi vecinătăţilor); un individ poate fi exclus încă de la naştere: a te naşte într-o familie extrem de săracă înseamnă a avea şanse reduse de ascensiune materială, profesională, socială.

În iulie 2002, România a publicat Planul Naţional Anti-sărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale, elaborat de Comisia Guvernamentală Antisărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale (CASPIS), prin care exprimă interesul pentru combaterea excluziunii sociale şi promovarea incluziunii sociale. Iată cum sunt definite conceptele de excluziune socială, marginalizare socială şi incluziune socială în aceste documente:

„Excluziunea socială înseamnă plasarea unei persoane în afara formelor normale de viaţă socială, ca rezultat al unor deprivări multiple, cu şanse reduse de reinserţie într-o viaţă socială normală. Rezultat al discriminărilor, lipsei de oportunităţi, cumulării de privaţiuni,

degradării/nedezvoltării capacităţilor de funcţionare socială normală sau al altui stil de viaţă individual sau colectiv care marginalizează".

„Marginalizare socială este un termen folosit, în mare, cu acelaşi conţinut ca și excluziunea socială, referindu-se la poziţia unor persoane/grupuri în afara (la marginea) vieţii sociale normale a comunităţii. În ultimii ani, el tinde să fie chiar înlocuit de acesta din urmă, care accentuează mai mult responsabilitatea colectivă pentru starea de marginalizare/excluziune".

„Incluziunea socială desemnează în procesul de reinserţie în formele de viaţă normale, într-o funcţionare socială normală a persoanelor aflate în situaţia de excluziune/marginalizare socială sau cu risc ridicat de marginalizare, prin dezvoltarea capacităţilor şi construcţia de oportunităţi".

Atunci când ne gândim la soluții de reducere a excluziunii sociale, marginalizării, trebuie să cunoaştem foarte bine sursa generatoare de astfel de fenomene, cauzele care le determină apariția și dezvoltarea, precum și condițiile care favorizează direcția evoluției acestora. Insistenţa analizelor, a comparaţiilor, a descrierilor explicative a dus la progrese, dar şi la regrese (uneori chiar stagnări) pe linia identificării de surse ale excluziunii.

Pe ansamblu, progresele sunt vizibile, iar trei surse ale excluziunii sociale sunt incontestabile:

- **autoexcluziunea**. Ea depinde de opţiunea individului uman, de deciziile sale, de atitudinea sa care poate să fie una de dezinteres, de alegerea

modelului cultural. Astfel, individul însuşi respinge o formă sau alta de participare socială la viața grupului de bază sau la activitatea altor grupuri de referință;

- sistemul social poate determina o **excluziune structurală**. O nevoie, deşi evidentă și stringentă, poate să fie ignorată sau neglijată de sistemul social şi să nu beneficieze de o soluţie încadrată în obiectul politicii sociale a statului respectiv, motiv pentru care ea rămâne neacoperită și generatoare de disfuncții în macrosistemul social;
- **apartenenţa teritorială/comunitară a individului** poate determina nesatisfacerea unor nevoi, neexistând resurse în cadrul comunităţii. Aceasta, în condiţiile în care o astfel de nevoie este satisfăcută într-o comunitate asemănătoare.[31]

Nu este de neglijat aspectul stigmatizării persoanelor sărace sau excluse social. Aceste persoane se confruntă cu un deficit de socializare, ceea ce le împiedică să utilizeze resursele disponibile la nivel comunitar; nu participă, de multe ori, la activităţile comunitare, unii sunt în imposibilitatea de a petrece timpul liber în condiţii normale; cei mai mulţi îşi pierd grupul de apartenenţă (de exemplu, cel de la locul de muncă). De exemplu, devianţa (fenomen asociat de multe ori cu

[31] Comisia Antisărăcie şi Promovarea Incluziunii Sociale, 2002.

sărăcia) duce la respingere şi izolare de către ceilalţi membri ai societăţii, uneori chiar şi de către foştii prieteni.

Această situaţie îi determină pe aceşti indivizi să se alăture celor care împărtăşesc aceeaşi soartă, găsind acceptare, suport emoţional şi posibilitatea de a face faţă situaţiilor frustrante. „Există minorităţi care sunt stigmatizate pentru faptul că membrii lor au unele caracteristici care îi împiedică să se bucure de o acceptare totală din partea celorlalţi. Asemenea oameni nu sunt trataţi în relaţiile cu ceilalţi după aceleaşi reguli, tocmai pentru că eticheta lor este negativă, stigmatul intervenind în cadrul relaţiilor sociale. Chiar şi familiile unor persoane stigmatizate pot constitui subiectul comentariilor necuviincioase, a tăcerii stânjenitoare sau discreditărilor”[32] (de exemplu, persoanele infectate cu HIV – SIDA). (*Dicţionar Enciclopedic de Psihosociologie*, 2003).

[32] Septimiu Chelcea și Petru Iluț, *Enciclopedie de psihosociologie*, Editura Economică, București, 2003, p. 159.

5. Bunăstare socială şi stat al bunăstării generale

După cum am arătat şi în capitolul al II-lea, statul bunăstării s-a dezvoltat semnificativ în perioada postbelică. Drepturile sociale şi politice s-au consolidat şi în perioada 1980-2000, deşi discuţiile privitoare la satul bunăstării nu au contenit. Păreri pro şi contra se manifestă şi azi, în timp ce solidaritatea cunoaşte şi ea o globalizare, iar problema securităţii sociale este din ce în ce mai evidentă. De altfel, statul bunăstării contribuie la rezolvarea dezechilibrelor sociale, nu numai în domeniul economiei, ci şi în domeniul politicii. Aşadar, statul bunăstării este deosebit de important prin implicaţiile lui practice. Cheltuielile publice continuă să se extindă, noi programe sunt elaborate în vederea îmbunătăţirii siguranţei sociale.

Noile probleme cu care se confruntă societatea contemporană, cum ar fi creşterea divorţurilor, creşterea numărului familiilor monoparentale determină eforturi de susţinere a persoanelor afectate. Limitarea reformelor şi a fondurilor din domeniul bunăstării (cerută insistent prin anumite ideologii) s-a realizat într-o măsură mică şi în mod izolat. Statul bunăstării se bucură de un real

sprijin electoral şi popular, în întreaga Europă. Cu toate acestea, intervenţia statului în domeniul bunăstării trebuie corelată cu mărimea bugetului şi a datoriilor publice.

Literatura de specialitate îl menţionează pe Bismarck – Germania, ca fiind iniţiatorul statul bunăstării de mai târziu. Programul obligatoriu al asigurărilor sociale, gândit de el, ca o soluţie împotriva riscurilor cu care se poate confrunta orice individ (boală, pierderea capacităţii de muncă etc.), au dus la universalismul serviciilor sociale (pentru toţi cetăţenii, de exemplu, servicii de sănătate, educaţie). Modelul asigurărilor sociale din Germania s-a extins și în alte ţări.

În secolul al XX-lea (perioada 1945-1970) statul bunăstării a cunoscut o dezvoltare şi o consolidare fără precedent, fapt care reflectă indubitabil dezvoltarea democraţiei şi prosperitatea economică din acea perioadă. În perioada respectivă, au existat condiţii faste pentru o relaţie solidă între dezvoltarea democratică, dezvoltarea economică şi garanţia statului în a oferi bunăstare, precum şi certitudinea respectării drepturilor sociale pentru toţi cetăţenii. Am putea spune că politicile sociale au ca nucleu asigurarea socială, necesară prevenirii diferitelor riscuri.

Din anii ’70 ai secolului al XX-lea, statul bunăstării cunoaşte o perioadă de restrângere, datorită neoliberalismului din Marea Britanie şi SUA. Această perioadă face ca o parte din atribuţiile statului bunăstării să fie preluate de către comunităţi. Elementele statului bunăstării

se modifică: statul bunăstării şi funcţiile sale se reconfigurează. Dezvoltăm toate acestea în cele ce urmează.

5.1. Premise etice și economice ale statului bunăstării generale

„Statul bunăstării poate fi înţeles ca suma practicilor care au drept scop să aducă îmbunătăţirea vieţii cetăţenilor, aceasta însemnând asigurarea unor condiţii de trai decente"[1] (Sorin Cace, *Statul bunăstării*, 2004). Arătăm că necesitatea apariţiei statului bunăstării a apărut spre sfârşitul secolului al XIX-lea. *În această perioadă, a luat amploare dezvoltarea tipului de economie capitalistă (bazată pe capital); au apărut noi clase sociale (clasa muncitorilor sau proletariatul); industrializarea a cunoscut un puternic avânt; urbanizarea s-a dezvoltat şi ea datorită industrializării; un volum mare al populaţiei s-a concentrat într-un spaţiu îngust; comportamentele economice, interrelaţionarea cu semenii s-au modificat; relaţiile familiale au cunoscut şi ele importante schimbări; o dată cu apariţia capitalismului a apărut fenomenul şomajului; nivelul de pregătire profesională începe să crească, de unde şi competiţia pentru ocuparea unui loc de muncă; mişcările feministe încep şi ele să se manifeste (femeile nu mai vor să fie casnice, revendică locuri de muncă, salarii egale cu ale bărbaţilor etc.); tehnologiile de producţie avansează rapid, înlocuind cu succes forţa de muncă, fapt care duce la micşorarea numărului*

[1] Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 15.

locurilor de muncă; nevoile umane se diversifică simţitor; societatea cunoaşte o evoluţie şi sub aspectul vieţii politice, a ideologiilor care se manifestă ş.a.m.d. Toate acestea au făcut să scadă securitatea economică pentru cetăţean şi, totodată, să slăbească suportul tradiţional, care avea la bază familia şi comunitatea.

La acestea se adaugă, aşa cum spunea T.H. Marshall, discordanţa dintre diferitele componente ale cetăţeniei (manifestă îndeosebi în secolul al XV-lea). Creşterea egalităţii politice în secolul al XX-lea (caracteristică statului liberal) a condus la tendinţa spre egalitate socială şi economică. Era absolut necesară creşterea oportunităţilor. Toate aceste probleme converg către asigurarea securităţii social-economice a fiecărui cetăţean în parte, aceasta însemnând asigurarea unor condiţii de viaţă corespunzătoare, care sunt acceptate din punct de vedere social şi care sunt în concordanţă cu capacitatea de câştig a individului[2] (**Roller, E**., 1995).

Alţi autori au pus problema necesităţii reducerii inegalităţii dintre indivizi (sau gospodării) în cadrul diferitelor societăţi. Fundamentul apariţiei statului bunăstării îl constituie următoarea problemă: se pune întrebarea dacă sistemul de producţie capitalist este capabil să asigure bunăstare pentru toţi cetăţenii unei ţări. La această întrebare există mai multe răspunsuri, unele concordante,iar altele discordante. Printre aceste

[2] Roller, E, *The welfare state: The equality dimension*, pp.165-197 in The Scope of Government, edited by O. Borre and E. Scarbrough. Oxford: Oxford University Press.

răspunsuri se conturează un răspuns – întrebare, adică un răspuns care naște întrebarea: poate tot proletariatul să se trensforme în burghezie? Nu, nu poate. Chiar dacă unii proletari devin burghezi, schimbându-și statutul, nu este posibil ca toți proletarii să devină burghezi. Teoretic, este posibil drumul invers: toți capitaliștii devin proletari, sărăcind. În ambele situații ipotetice, societatea capitalisă ar fi un nonsens sau o posibilitate irealizabilă.

Pe de altă parte, se pune problema intervenţiei statului în cadrul economiei, mai ales când piaţa eşuează în a produce bunăstare. Avem doi termeni: s*istemul economic şi piaţa forţei de muncă*; la acești doi termeni adăugăm și termenul intitulat *intervenţia statului cu scopul de a asigura securitate socială pentru toţi membrii societăţii*. După cum am mai arătat, este evident faptul că statul se preocupă de securitatea socială a cetăţenilor săi prin redistribuirea veniturilor (colectarea de impozite, în special de la cei prosperi şi orientarea lor, organizată, către cei nevoiaşi).

Aşadar, statul bunăstării joacă un rol important în reglarea veniturilor şi veghează la păstrarea ordinii sociale (nevoiaşii lăsaţi de izbelişte pot crea probleme mari societăţii: creşterea violenţei, a infracţionalităţii, a criminalităţii, scade drastic starea de sănătate a populaţiei, creşte abandonul, se manifestă lipsa de educaţie ş.a.m.d.).

Păstrarea ordinii sociale constituie obiectivul cel mai important al statului bunăstării, în vederea preîntâmpinării situațiilor revoluționare care pot favoriza

veritabile revoluții socialiste și/sau comuniste. Revoluția comunistă a proletariatului pauperizat, dar organizat de partidul comunist, constituie spaima capitaliștilor din toate țările.

La lozinca marxistă „Proletari din toate țările, uniți-vă !", burghezia poate replica prin îndemnul *Capitaliști din toate țările, uniți-vă !* Proletarii din cvasitotalitatea țărilor s-au unit și au înființat Internaționala I, Internaționala II, Internaționala III, în timp ce capitaliștii din cuasitotalitatea țărilor s-au unit și au format temutele multinaționale.

Nu putem vorbi de un standard al bunăstării valabil pentru orice ţară. Fiecare ţară, la acea vreme, a adoptat un model al statului bunăstării. Se deosebesc, în acest sens, ţări ca SUA, Germania, Marea Britanie şi ţările nordice.

5.2. Configurarea statului bunăstării în ţările nordice, Germania, Marea Britanie şi SUA

În anii '20 şi chiar '30 ai secolului al XX-lea, ţările scandinave erau predominant agrare. Aceste ţări aveau şi au în continuare aspecte care le deosebesc de celelalte ţări ale Europei. La începutul secolului al XX-lea existau diferenţe în dezvoltarea sectorului industrial şi cel al serviciilor chiar între ţările scandinave. Urbanizarea nu a fost accentuată, oraşele nu erau dens populate, prin urmare, problemele sociale se manifestau mai degrabă în mediul rural.

În perioada interbelică, deşi dependente de piaţa britanică, datorită problemelor economice pe care le avea Marea Britanie, aceste ţări au început să exporte produsele lor în Germania şi în Suedia (mai puternică economic, comparativ cu ţările scandinave mai mici).

La începutul secolului al XX-lea, când securitatea socială a început să preocupe întreaga Europă, ţările scandinave aveau o dezvoltare economică scăzută. Dar într-un timp extrem de scurt, până la declanşarea primului război mondial, au recuperat distanţa dintre nivelul de dezvoltare economică ce le aparţinea şi nivelul de dezvoltare economică a SUA şi Marea Britanie. Aşa cum arătau **Kuhnle S., Hatland A. şi Olson S.E**. în 2003, în secolul trecut, un stat social şi democrat puternic nu s-a situat în antiteză cu valorile moderne care stau la baza producerii bunăstării prin mecanismele pieţei: libertăţile personale, dreptul la iniţiativă privată şi proprietate individuală, cea ce duce la crearea unor întreprinderi private şi la industrializare rapidă.

Ţările scandinave au avut drept scop o dezvoltare echilibrată din punct de vedere economic şi social, adică întărirea creşterii economice şi a dreptăţii sociale. Creștere economică fără dreptate socială înseamnă ceva lipsit de sens și de semnificație umanistă. Mişcările sociale populare au avut şi ele un rol important în adoptarea unei astfel de decizii. „Noile programe sociale, finanţate prin impozite, erau întotdeauna lansate cu un puternic accent pe impactul lor asupra eficienţei macroeconomice şi a stimulentelor de muncă individuală. Spre exemplu,

promovarea politicilor sociale de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea a avut o latură competitivă îndreptată *împotriva emigrării forţei de muncă* superior calificate către America de Nord, în timp ce politicile din anii '30 erau destinate condiţiilor de locuit şi puneau accent productivist pe educarea forţei de muncă viitoare şi, respectiv, pe menţinerea celei curente"[3] (Sorin Cace, 2004).

Ţările nordice s-au confruntat şi ele cu tensiuni create de ciocnirea intereselor agricultorilor şi cele ale muncitorilor, precum şi între angajaţi (forţă de muncă organizată în sindicate) şi angajatori. Cu toate acestea, s-au făcut paşi mari, unici în Europa, către construirea unui larg consens politic, pe platforma unui capitalism controlat de stat şi modificat din punct de vedere social (**Kuhnle**, 2005). Capitalismul controlat de stat este ceea ce marxiștii numesc entitatea capitalismul monopolist de stat. Tot acest autor a identificat şase componente ale sistemelor bunăstării care deosebesc ţările scandinave de alte ţări (de fapt, state):

- dimensiunea relativă a bunăstării la diferite guverne;
- vulumul și dimensiunea bunăstării ocupaţionale;
- proporţia angajaţilor în sistemul public din totalul angajaţilor;

[3] Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 19.

– redistribuirea;
– legitimitatea crescută pentru furnizarea bunăstării de către stat;
– drepturi sociale universale acordate pe baza criteriului cetăţeniei.[4]

Specificul *Germaniei* îl constituie intervenţia statului în asigurările de sănătate, având în vedere precedentul creat de Bismarck. Politica socială a lui Bismarck a avut efecte îndelungate în timp. Asigurarea socială, care cuprindea şi clasa muncitoare, furniza garanţii în caz de accident la locul de muncă, precum şi o siguranţă materială-financiară în cadrul sistemului economic de tip capitalist.

Asigurarea socială, care era obligatorie, era valabilă în cazul accidentelor de muncă, în caz de boală, invaliditate, dar şi pentru vârsta înaintată, lipsită de venituri, datorită pierderii capacităţii de muncă sau datorită micșorării aptitudinii de a munci. Contribuţiile la bugetul de stat erau obligatorii, prin lege, şi administrate de reprezentanţi ai angajatorilor şi ai asiguraţilor. Beneficiile se conturau în funcţie de contribuţii, iar contribuţiile erau condiţionate de câştiguri, în circuite economice productive și profitabile.

În perioada primului război mondial, politicile sociale germane nu s-au dezminţit şi au întărit dezvoltarea asigurării sociale împotriva celor mai importante riscuri

[4] Nanna Kildal and Kuhnle, Stein (University of Bergen), *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic Experience*, Publisher: Routledge, New York, 2005, pp. 21-23.

ale societăţii industriale moderne. Nu putem să nu aducem în discuţie naţionalismul german care se reflectă şi în politicile sociale de promovare a bunăstării, de la acea vreme. Din păcate, instituţiile bunăstării s-au transformat în instrumente de promovare a populaţiei pure rasial, iar acest proces a scos în evidenţă, în mod intenţionat, rase ale populaţiei nedorite (evreii şi ţiganii) şi categoriile bolnave, cum ar fi homosexualii şi persoanele handicapate, ca şi vagabonzii, criminalii şi prostituatele[5] (**Alber J**. – 1986).

În *Anglia* avem de-a face cu trei perioade distincte ale statului bunăstării:

- introducerea Legii săracilor în 1601 şi Amendamentul Legii săracilor din 1834, care sunt valabile până spre sfârşitul secolului al XIX-lea;
- a doua perioadă începe la sfârşitul celui de al doilea război mondial. Această perioadă este marcată de legislaţia pensiilor din 1908;
- a treia perioadă e marcată de termenul de „stat al bunăstării".[6]

Amendamentul Legii săracilor din 1834 a avut influenţe remarcabile asupra politicii sociale britanice. Până atunci, săracii trăiau în condiţii mizere, intolerabile,

[5] Cace, Sorin, Statul bunăstării – Evoluții și tendințe, Editura Expert, București, 2004, p. 23, apud Alber, J., Germani, Peter Flora (ed.), *Growth to Limits: The Western European Welfare States since World War II*, vol. 2, Berlin: Walter de Gruiter, pp. 1-154.

[6] Cace, Sorin, Statul bunăstării – Evoluții și tendințe, Editura Expert, București, 2004, p. 23.

cea ce determina dezordine socială, infracţionalitate crescută în rândul acestora; cei mai prosperi erau adesea jefuiţi de cei săraci.

Guvernul liberal britanic de la acea vreme a constituit o comisie care să se ocupe de strângerea de informaţii privitoare la situaţia săracilor, utilizând metode evoluate din punct de vedere ştiinţific, şi a elaborat soluţii de reducere a sărăciei. În acelaşi timp, organizaţiile de caritate, diverse organisme de sprijin pentru persoanele neajutorate, au fost legiferate şi instituţionalizate. În 1908 se produce un alt salt calitativ în dezvoltarea statului bunăstării în Marea Britanie.

Studiul realizat de **Rowntree S.** asupra sărăciei (*The Human Needs of Labor* - 1918) a avut implicaţii majore în reforma bunăstării, în restructurarea sistemului statului bunăstării generale pe baza principiilor eficienței și rentabilității. Argumentele aduse de studiile întreprinse de Rowntree au determinat *acordarea de pensii noncontributorii* (dar, prin testarea mijloacelor de care dispune potenţialul beneficiar), care să fie plătite, atât femeilor, cât şi bărbaţilor la vârsta de 70 de ani (această vârstă e considerată a fi înaintată, iar vârstnicul e dependent; nu mai poate, prin forţele proprii, să aibă venituri, starea de sănătate fiind precară). Acest guvern liberal a adoptat *Actul educaţiei*. Autorităţile locale ofereau mese gratuite pentru copiii flămânzi care nu puteau să profite de educaţia oferită datorită lipsei de hrană. Este important de reţinut faptul că această din urmă măsură a scos în evidenţă că minorii, aflaţi în grija

părinţilor, sunt dependenţi de aceştia şi, mai ales, *au şi ei drepturi* apărate prin legea fundamentală a statului.

În 1911, asigurarea de sănătate şi asigurarea de şomaj au fost cuprinse în *Actul de asigurare naţională*. Acestea au devenit obligatorii, iar contribuţia venea, atât din partea angajatorilor, cât şi din partea angajaţilor (contribuţia era o sumă stabilă).

Perioada interbelică, însoţită de marea criză economică de supraproducție dintre anii 1929-1933, nu putea decât să întărească statul bunăstării, ca pe un stat salvator, mântuitor. Supraproducția era un termen relativ și nu un termen absolut, în sensul că stocurile de mărfuri existau doar în raport cu puterea de cumpărare scăzută a majorității populației și nu în raport cu volumul nevoilor neacoperite. În 1934 a fost adoptat *Actul asigurării şomajului*. Muncitorul trimis în șomaj de legile economice obiective ale producției capitaliste primea o compensaţie în următoarele şase luni de la încetarea lucrului, urmată de un beneficiu pe baza testării mijloacelor lui de subzistență, pentru o perioadă cât mai lungă. Toate măsurile luate până la acest moment au făcut ca toţi cetăţenii să fie scoşi din cadrul Legii săracilor. Pentru prima dată, asistența acordată nu se mai limitează la o sumă fixă, ci ea variază în funcţie de condiţiile specifice şi de rezultatul testării mijloacelor de supraviețuire.

Statele Unite ale Americii sunt, în opinia unor autori americani, privite ca fiind primul stat al bunăstării în epoca modernă. Acest statut este revendicat datorită apariţiei *sistemelor de pensii pentru veteranii războiului civil*,

încheiat în 1870, şi pentru urmaşii săi. În America, pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, au existat ample programe (postrăzboi) de bunăstare a veteranilor, soţiilor lor şi chiar copiilor lor.

Recesiunea economică (anii '30 ai secolului al XX-lea), un alt eveniment istoric cu consecinţe grave asupra bunăstării cetăţenilor, *l-a determinat pe preşedintele Roosvelt să promoveze legislaţia programelor de asigurări sociale*, care vizau acordarea ajutorului de şomaj şi acordarea pensiilor pentru vârstnici. Roosvelt a încercat să menţină un echilibru între nevoile oamenilor, pe care s-a decis să le satisfacă la minimum, şi spiritul de competitivitate, de participare pe piaţa forţei de muncă a oamenilor. O parte din fondurile de asigurare socială au revenit oamenilor angajaţi în câmpul muncii. Mai mult, programele de asigurare socială erau promovate ca alternativă pozitivă la programele de asistenţă socială. Prin urmare, erau considerate a fi mai eficiente programele contributorii, decât programele noncontributorii.

5.3. Aspecte etice și economice ale dezvoltării progresive a statului bunăstării generale

Statul bunăstării s-a conturat ca o soluţie formală la nevoia de siguranţă economico-socială a cetăţenilor, la nevoia de reducere a inegalităţilor dintre indivizii umani. Statul bunăstării generale a apărut și s-a consolidat în țările capitaliste dezvoltate. Prin intermediul său se produc şi se distribuie bunurile economice de consum și/sau de folosință, precum şi serviciile.

Principiul după care se conduce statul bunăstării este acela de a oferi şanse egale tuturor cetăţenilor. Egalitatea șanselor devine o finalitate cu scop pentru statul bunăstării. De aceea, el se îngrijeşte ca fiecare membru al societăţii să beneficieze de anumite bunuri stabilite de comun acord (beneficiile universaliste).

Statul bunăstării este responsabil de cetăţenii săi şi trebuie să le ofere un anume nivel de protecţie socială. În acest fel, este stabilizat mediul social şi economic şi sunt protejate familiile şi membrii lor.

Observăm că fiecare ţară are specificul său în producerea şi distribuirea bunăstării. Nivelul de dezvoltare economică, ideologiile care domină la un moment dat deciziile politice, economice, sociale, îşi pun amprenta asupra statului bunăstării şi a politicii sociale a unui guvern. „Statul bunăstării are cinci elemente de bază prezente în grade diferite în actul de guvernare:

- un sistem de securitate socială;
- administrări centrale şi locale cu esenţa managerială a sistemului;
- recunoaştere socială şi legislaţia drepturilor fundamentale ale omului, care sprijină elaborarea sistemului la nivel ideologic;
- justificarea intervenţiei statului în sfera economică pentru a atinge angajarea deplină;
- realizarea unei democratizări de masă, bazată pe principiul deciziei parlamentare în sfera politicii.”[7] (S. Cace, 2004).

[7] Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 41.

Instituţia statului este aceea care garantează drepturile civile ale cetăţenilor săi: dreptul la viaţă, dreptul la proprietate etc. Criza economică din anii '30 ai Europei interbelice a determinat necesitatea intervenţiei statului în protecţia cetăţenilor săi. Astfel, statul a devenit un apărător al drepturilor economice şi sociale (dreptul la muncă, dreptul la asistenţă socială, dreptul de a beneficia de servicii sociale). În acest fel, şi-a modificat funcţiile şi a decis să acorde un standard de viaţă decent, normal, minimal colectivităţii.

Statul bunăstării se preocupă de asigurarea întregii colectivităţi cu bunuri economice şi servicii necesare, precum şi de realizarea unui mod de viaţă considerat a fi normal la nivelul comunităţii respective. Rezultă că scopul principal al statului bunăstării îl constituie asigurarea condiţiilor (pentru toţi membrii societăţii) care să permită accesul la un standard de viaţă ce corespunde necesităţilor şi aspiraţiilor unei colectivităţi.

Statul bunăstării iniţiază demersuri de înfăptuire a securităţii economice şi sociale prin intermediul politicilor sociale, care se materializează prin contribuţia unei sume de factori. Scopul comun este acela de a dezvolta bunăstarea socială şi, implicit, pe cea individuală.

Acţiunea sa a avut o amploare fără precedent în special în perioada de după cel de al doilea război mondial. Au existat programe generoase de asigurări sociale şi asistenţă socială. Această perioadă se caracterizează printr-o emancipare la nivel individual, datorată serviciilor oferite de statul bunăstării; societatea, în

ansamblul ei, a avut o evoluţie benefică în această perioadă.

Korpi W. arăta că schimbările cheie au fost:

- urbanizarea rapidă;
- schimbări în structura familiei;
- secularizarea şi declinul în dezvoltarea bisericii;
- revoluţia de gen;
- o libertate individuală mai mare şi redefinirea moralităţii într-o direcţie mult mai liberală, cu referire la elementele sexualităţii (homosexualitate şi avort);
- extinderea unor componente patologice, cum ar fi consumul de droguri şi consumul de alcool;
- apariţia mass-media, îndeosebi a televiziunii, cu puterea ei de a schimba atitudini şi valori;
- călătoriile în masă şi dezvoltarea turismului;
- revoltele studenţeşti ale anilor '60.[8]

Toate acestea au creat și au dezvoltat noi stiluri de viață socială şi individuală, noi modele de conduită și de comportament. A fost parcursă o perioadă extrem de favorabilă pentru dezvoltarea progresivă în sectoarele economic, social, cultural, individual.

Criza petrolului din 1973 a determinat apariţia unei perioade de restrângere, de regres în evoluția statului bunăstării.

---

[8] Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 57, apud Korpi, W., *The Democratic Class Struggle*, London, Routledge, 1983.

Sistemul economico-social și politic de tip capitalist şi statul bunăstării generale au intrat într-o nouă etapă, în o etapă a reconfigurării lor pe principiile draconice ale economiei de piață. Productivitatea muncii sociale a început să scadă sau să stagneze, după perioade de boom economic: fenomenul şomajului a luat o amploare amenințătoare, rata inflației a crescut şi stresul social a urcat la cote alarmante.

Ţările europene au început să se confrunte cu probleme mari şi să fie concurate pe piaţa mondială de Japonia şi SUA. Pentru a face faţă situaţiei, au hotărât să-şi unească eforturile şi să realizeze piaţa unică europeană şi integrarea europeană.

Comunitatea Europeană a devenit un factor economic important, deoarece a stimulat unirea statelor membre pe plan economic şi monetar şi introducerea unui curs unitar, euro. A fost înfiinţată Banca Centrală Europeană, care se ocupă de politica monetară a statelor membre (care participă la moneda euro). Aceasta nu înseamnă că guvernele naţionale sunt degrevate de o serie de responsabilităţi economice şi sociale, ci dimpotrivă.

Prin urmare, un oarecare declin economic, declanşat în anii '70, determină o reconfigurare a statului bunăstării în Europa. Începe să se manifeste o autonomie a sectorului economic şi financiar, precum şi o mai dificilă intervenţie a statului bunăstării.

Statul începe să aibă un rol de supraveghere care intervine doar atunci când este neapărată nevoie. Piaţa

privată câştigă teren în detrimentul statului. Se conturează modelul neoliberal al statului bunăstării; centrul de greutate se mută dinspre societate către individ. Începe să slăbească egalitarismul social şi să fie acceptată inegalitatea între indivizi.

Cheltuielile publice, serviciile publice pierd teren în favoarea serviciilor private (considerate mai bune şi mai ieftine). Asigurările private (care nu sunt obligatorii) sunt considerate a fi o alternativă care să înlocuiască impozitarea generală. Se consideră că serviciile publice consumă resurse însemnate şi oferă o calitate slabă, comparativ cu serviciile private.

S. Cace a desprins următoarele concluzii:

- individul uman a fost înţeles ca fiind purtătorul unui grup de drepturi, dar cu puţine obligaţii sau îndatoriri**; obligațiile sau îndatoririle sunt grupate în alte centre de intres decât cele care gravitează în jurul individului împovărat de nevoi;**
- moralitatea a fost individualizată ca alegere a stilului de viaţă, **ca opțiune pentru un mod de trai dintre multiplele feluri de a trăi;**
- succesul financiar al posesorilor de capital tehnic a fost glorificat fără limite**,** indiferent de **natura și de amploarea consecinţelor** pentru ceilalţi, în contrast cu discreţia anterioară în ceea ce priveşte bunăstarea privată, **individuală, personală;**

- sensul de societate omenească şi cel de comunitate umană s-au denaturat, **comunitatea umană apropiindu-și sensul de cel al societății umane istoricește determinate;**
- comunităţile **umane relativ** stabile s-au fragmentat î**n multiple și variate forme instabile** sau chiar au suferit un colaps;
- divizările claselor şi cele geografice au dus la bogaţi versus săraci; cei bogați au devenit mai bogați, iar cei săraci au devenit mai săraci, în virtutea acțiunii legii economice obiective a plusvalorii, precum și în virtutea goanei după profit.[9]

Observăm că în ultimii ani, între stat şi cetăţean s-a interpus o barieră reprezentată de instituţii care s-ar ocupa cu medierea. De altfel, democraţiile moderne sunt caracterizate de o mare varietate de instituţii. Conceptele de democraţie, stat, precum şi relaţia dintre stat şi societatea civilă variază de la o ţară la alta, păstrându-și totuși esența comună.

Pe de altă parte, se pare că suntem martorii unui nou tip de stat, cu noi valori de referință şi funcţii, cu o nouă concepţie asupra relaţiei dintre stat și comunităţile locale, cu o nouă atitudine față de sectorul privat sau față de mediul de afaceri.

[9] Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, pp. 17-54.

Considerăm că se păstrează, totuși, așa-numiții invarianți ai grupurilor de transformări care au loc la nivelul tuturor formelor de comunitate umană, acești *„invarianți"* păstrând specificul esenței umane pe care clasicii umanismuli îl considerau a fi ansamblul relațiilor sociale.

6. Componente morfofuncționale ale politicilor sociale

6.1. Prefaceri în principii de repartiție (echitabilă) a veniturilor

Repartiția veniturilor este o componentă esențială a politicii sociale şi un fenomen social major. În lanțul celor patru verigi ale producției bunurilor materiale, repartiția este plasată pe poziția a doua, după producția propriu-zisă; urmează schimbul și consumul. De fapt, repartiția și consumul constituie verigile intermediare între veriga dominantă a producției propriu-zise și veriga finală a consumului. Toate cele patru verigi sunt dependente funcțional unele de altele; chiar și producția propriu- zisă este dependentă funcțional de celelalte trei verigi, deși pare paradoxal prin caracterul ei determinant.

La prima vedere, producția materială este primă și primordială și rămâne așa până la sfârșitul lumii omului deoarece omul ca societate și istorie este definit prin munca de producere a bunurilor materiale de subzistență; munca l-a creat pe om, spune o aserțiune care nu mai are de mult vreo replică veridică; dar, la o privire mai atentă observăm că omul se produce pe sine însuși

consumând bunurile materiale pe care tot el și le produce. Ceea ce înseamnă că producția înseamnă consum și consumul înseamnă producție: producția de bunuri economice înseamnă consum de bunuri economice, bunurile economice vizate aici fiind atât materia primă cât și produsele finite; atâta doar că intermedierea producție–consum este mijlocită necesarmente de repartiție si de schimb. În caz contrar, lanțul celor patru verigi va fi fracturat și producția va intra pe stoc până la stagnarea ei, ceea ce va însemna subminarea existenței sociale însăși. Altfel spus, toate cele patru verigi ale lanțului producției de bunuri material sunt necesare dar insufinciente în mod separate.

Repartiția bunurilor materiale între toți membri societății este necesară și inevitabilă deoarece ea precede și pregătește schimbul și consumul, acesta din urmă închizând și deschizând totodată producția propriu-zisă. Și tot așa, până la sfârșitul lumii în condițiile imposibilității ei naturale, căci și lumea noastră are un sfârșit după ce a avut un început.

Repartiția este o problemă care poate fi soluționată diferențiat, de la societate la societate, pe baza unor principii deja „*tipizate*". Așa se face că avem, în istorie, aplicate cel puțin următoarele tipuri de principii ale repartiției:

- principiul repartiției comuniste primitive din formațiunea economico-socială a preorganizării orânduirii comunei primitive;

- principiul repartiției sclavagiste din formațiunea ecomomico-socială a orânduirii sclavagiste structurate în clase sociale;
- principiul repartiției capitaliste din orânduirea socială a burgheziei dominante asupra proletariatului ș.a.
- principiul repartiției specifice așa numitului mod de producție asiatic;
- principiul repartiției socialiste care precede și pregătește principiul repartiției comunismului dezvoltat.

Dintre aceste cinci principi ale repartiției, numai principiul repartiției sclavagiste este unul inuman, antiuman prin relația sclav-stăpân de sclav; lipsit totalmente de mijloace de producție și de subzistență, sclavul este lipsit și de dreptul juridic la viață, stăpânul lui avându-i viața în mâini. Și cu toate acestea, principiul economic primează și aici, așa încât stăpânii de sclavi rareori abuzează de dreptul de a lua viața sclavului său deoarece sclavul este chiar acela care susține viața de lux a stăpânului său. Lăsăm la o parte concepția filozofului Aristotel care vedea în sclav un animal și nu un om. Dreptul de viață și de moarte asupra sclavului făcea din stăpânul de sclavi un suveran absolut care putea zdrobi necesitatea repartiției ca moment obiectiv al producției material, motiv pentru care sclavia nu s-a putut extinde la întreaga scară a societății omenești.

Toate celelalte principii ale repartiției au un numitor comun în obiectul ei; bunurile economice existente

sub forma bunurilor materiale de consum sau /și de folosință. Principiul repartiției feudale a durat, în alternanță sau în coexistență, cu celelalte principii ale repartiției, în proporții și în forme diferite; volumul și dimensiunile feudei făceau discriminarea între cantitățile de bunuri repartizate, în mod feudal, claselor sociale și categoriilor sociale.

Principiul repartiției capitaliste a funcționat de-a lungul istoriei producției de mărfuri, având ca apogeu etapa capitalismului monopolist de stat care îngustează manifestarea liberei concurențe între agenții economici. Atât în faza reproducției capitaliste simple cât și în cea a reproducției capitaliste lărgite, principiul repartiției capitaliste funcționează călăuzit de scopul producției capitaliste: plusvaloarea. Dar, nu plusvaloarea în sine ci o plusvaloare cât mai mare. Faptul că plusvaloarea îmbracă forma profitului și se manifestă ca profit nu estompează funcționarea principiului repartiției capitaliste în și prin plusvaloarea obținută la nivelul fiecărei unități economice producătoare de surplus de valoare. Pe de altă parte, legitatea egalizării ratei profitului nu poate ascunde funcționarea diferențiată a principiului repartiției capitaliste, în funcție de rata plusvalorii fiecărei unități economice capitaliste. Aici apare diferența specifică între capitalul total avansat sau investit, pe de o parte, și capitalul variabil, pe de altă parte, principiul repartiției capitaliste funcționând discriminatoriu. Oricum, această funcționare discriminatorie are ca rol să evidențieze omul ca fiind cel mai prețios capital.

Repartiția capitalistă are loc între capitalist și proletar, sub forma profitului și, respectiv, sub forma salariului. Aici este util să remarcăm diferența specifică între două forme de venit obținut în capitalism, forme care se află în raporturi de opoziție de tipul contradicțiilor. Ceea ce înseamnă că mărirea salariului se face necesarmente pe seama micșorării profitului; șI invers: mărirea profitului nu poate avea loc fără micșorarea corespunzătoare a salariului, în condițiile menținerii constante a volumului plusprodusului.

Singura modalitate eficientă de creștere simultană a volumelor salariului și profitului o constituie reproducția capitalist lărgită, care antrenează reluarea reproducției cu mase sporite de capital constant și de capital variabil. Dar, această modalitate necesită realizarea și menținerea echilibrelor economice, în vederea obținerii optimului economic despre care știm că asigură acumularea capitalist. În felul acesta progresul economiei capitaliste este asigurat, chiar și în acel zig-zag care marchează efectele așa-numitelor crize economice de supraproducție. Paradoxul ''crizei economice de supraproducție" apare ca o ipostază a distorsiunilor și disfuncționalităților repartiției capitaliste din timpul ciclurilor dominante ale producției materiale bazate pe relația capital, realitatea fiind însă răsturnată de așa-numitul fetișism al producției generalizate a mărfurilor.

Principiul repartiției socialiste semnifică repartiția în funcție de cantitatea, calitatea și importanța socială a

muncii, acest principiu fiind impregnat cu elemente din conținutul principiului repartiției capitaliste din care tocmai s-a desprins. Cu toate acestea, repartiția socialistă succede producția socialistă propriu-zisă, care exclude capitaliștii ca agenți economici și care este guvernată de legile economice obiective ale dezvoltării planice.

Repartiția comunistă este o realitate în China comunistă, deși ea pare o utopie, un loc despre care putem spune că nu există nicăieri și niciunde în realitatea obiectivă. Fiind altceva decât repartiția comunistă, principiul repartiției comuniste sună astfel: de la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi. Adică, fiecare primește de la societatea comunistă atât cât îi trebuie (în mod rational) ca să existe ca ființă umană, după ce dă societății cât poate să îi dea. Ce presupune aceasta? Presupune că nivelul forțelor de producție trebuie să fie atât de înalt încât în societate să fie bunuri economice din abundență, în așa fel încât ele să satisfacă deplin trebuințele diversificate ale oamenilor; cu precizarea că, trebuințele vor fi evaluate ca fiind rationale și justificate.

În societatea comunistă sau, mai bine zis, în societatea comunismului deplin, toate bunurile economice vor curge ca un șuvoi de neoprit și vor face realizabilă o repartiție dreaptă; de ce ? pentru că munca nu va mai fi o povară și va deveni o trebuință vitală, o nevoie a omului total. Ideea aceasta a „omului total“ pare că dobândește tot mai multă substanță și se concretizează în o entitate cât se poate de vie și de activă. Adică, ctivitatea devine determinația primă și primordială a omului concret,

plenar. Reținem aici, în comunismul dezvoltat, lipsa oricărui egalitarism în practica repartiției.

Literatura filosofică este îmbogățită cu concluzii de maximă generalitate despre conexiunea necesară dintre cele patru clasice verigi ale producției, repartiția ocupându-și continuu locul al doilea în circuitul economic. Schimbul de bunuri rămâne plasat pe locul al treilea, iar consumul închide circuitul de pe poziția a patra care este identificabilă cu primul și primordialul act de producție propriu-zisă. Explicația este relativ simplă, deoarece consumul de bunuri economice este producție: producție de forță de muncă.

În lanțul celor patru verigi ale producției bunurilor materiale, repartiția este plasată pe poziția a doua, după producția propriu-zisă; urmează schimbul și consumul. De fapt, repartiția și consumul constituie verigile intermediare între veriga dominantă a producției propriu-zise și veriga finală a consumului. Toate cele patru verigi sunt dependente funcțional unele de altele; chiar și producția propriu- zisă este dependentă funcțional de celelalte trei verigi, deși pare paradoxal prin caracterul ei determinant.

La prima vedere, producția materială este primă și primordială și rămâne așa până la sfârșitul lumii omului deoarece omul ca societate și istorie este definit prin munca de producere a bunurilor materiale de subzistență; munca l-a creat pe om, spune o aserțiune care nu mai are de mult vreo replică veridică; dar, la o privire mai atentă observăm că omul se produce pe sine însuși

consumând bunurile materiale pe care tot el și le produce. Ceea ce înseamnă că producția înseamnă consum și consumul înseamnă producție: producția de bunuri economice înseamnă consum de bunuri economice, bunurile economice vizate aici fiind atât materia primă cât și produsele finite; atâta doar că intermedierea producție – consum este mijlocită necesarmente de repartiție si de schimb. În caz contrar, lanțul celor patru verigi va fi fracturat și producția va intra pe stoc până la stagnarea ei, ceea ce va însemna subminarea existenței sociale însăși. Altfel spus, toate cele patru verigi ale lanțului producției de bunuri material sunt necesare dar insufinciente în mod separate.

Repartiția bunurilor materiale între toți membri societății este necesară și inevitabilă deoarece ea precede și pregătește schimbul și consumul, acesta din urmă închizând și deschizând totodată producția propriu-zisă. Și tot așa, până la sfârșitul lumii în condițiile imposibilității ei naturale, căci și lumea noastră are un sfârșit după ce a avut un început.

Repartiția este o problemă care poate fi soluționată diferențiat, de la societate la societate, pe baza unor principii deja „*tipizate*". Așa se face că avem, în istorie, aplicate cel puțin următoarele tipuri de principii ale repartiției:

- principiul repartiției comuniste primitive din formațiunea economico-socială a preorganizării orânduirii comunei primitive;

- principiul repartiției sclavagiste din formațiunea ecomomico-socială a orânduirii sclavagiste structurate în clase sociale;
- principiul repartiției capitaliste din orânduirea socială a burgheziei dominante asupra proletariatului ș.a.
- principiul repartiției specifice așa numitului mod de producție asiatic;
- principiul repartiției socialiste care precede și pregătește principiul repartiției comunismului dezvoltat.

Dintre aceste cinci principi ale repartiției, numai **principiul repartiției sclavagiste** este unul inuman, antiuman prin relația sclav-stăpân de sclav; lipsit totalmente de mijloace de producție și de subzistență, sclavul este lipsit și de dreptul juridic la viață, stăpânul lui avându-i viața în mâini. Și cu toate acestea, principiul economic primează și aici, așa încât stăpânii de sclavi rareori abuzează de dreptul de a lua viața sclavului său deoarece sclavul este chiar acela care susține viața de lux a stăpânului său. Lăsăm la o parte concepția filozofului Aristotel care vedea în sclav un animal și nu un om. Dreptul de viață și de moarte asupra sclavului făcea din stăpânul de sclavi un suveran absolut care putea zdrobi necesitatea repartiției ca moment obiectiv al producției material, motiv pentru care sclavia nu s-a putut extinde la întreaga scară a societății omenești.

Toate celelalte principii ale repartiției au un numitor comun în obiectul ei; bunurile economice existente

sub forma bunurilor materiale de consum sau /și de folosință. **Principiul repartiției feudale** a durat, în alternanță sau în coexistență, cu celelalte principii ale repartiției, în proporții și în forme diferite; volumul și dimensiunile feudei făceau discriminarea între cantitățile de bunuri repartizate, în mod feudal, claselor sociale și categoriilor sociale.

Principiul repartiției capitaliste a funcționat de-a lungul istoriei producției de mărfuri, având ca apogeu etapa capitalismului monopolist de stat care îngustează manifestarea liberei concurențe între agenții economici. Atât în faza reproducției capitaliste simple cât și în cea a reproducției capitaliste lărgite, principiul repartiției capitaliste funcționează călăuzit de scopul producției capitaliste: plusvaloarea. Dar, nu plusvaloarea în sine ci o plusvaloare cât mai mare. Faptul că plusvaloarea îmbracă forma profitului și se manifestă ca profit nu estompează funcționarea principiului repartiției capitaliste în și prin plusvaloarea obținută la nivelul fiecărei unități economice producătoare de surplus de valoare. Pe de altă parte, legitatea egalizării ratei profitului nu poate ascunde funcționarea diferențiată a principiului repartiției capitaliste, în funcție de rata plusvalorii fiecărei unități economice capitaliste. Aici apare diferența specifică între capitalul total avansat sau investit, pe de o parte, și capitalul variabil, pe de altă parte, principiul repartiției capitaliste funcționând discriminatoriu. Oricum, această funcționare discriminatorie are ca rol să evidențieze omul ca fiind cel mai prețios capital.

Repartiția capitalistă are loc între capitalist și proletar, sub forma profitului și, respectiv, sub forma salariului. Aici este util să remarcăm diferența specifică între două forme de venit obținut în capitalism, forme care se află în raporturi de opoziție de tipul contradicțiilor. Ceea ce înseamnă că mărirea salariului se face necesarmente pe seama micșorării profitului; șI invers: mărirea profitului nu poate avea loc fără micșorarea corespunzătoare a salariului, în condițiile menținerii constante a volumului plusprodusului. Singura modalitate eficientă de creștere simultană a volumelor salariului și profitului o constituie reproducția capitalist lărgită, care antrenează reluarea reproducției cu mase sporite de capital constant și de capital variabil. Dar, această modalitate necesită realizarea și menținerea echilibrelor economice, în vederea obținerii optimului economic despre care știm că asigură acumularea capitalist. În felul acesta progresul economiei capitaliste este asigurat, chiar și în acel zig-zag care marchează efectele așa-numitelor crize economice de supraproducție. Paradoxul „crizei economice de supraproducție" apare ca o ipostază a distorsiunilor și disfuncționalităților repartiției capitaliste din timpul ciclurilor dominante ale producției materiale bazate pe relația capital, realitatea fiind însă răsturnată de așa-numitul fetișism al producției generalizate a mărfurilor.

Principiul repartiției socialiste semnifică repartiția în funcție de cantitatea, calitatea și importanța socială a muncii, acest principiu fiind impregnat cu elemente

din conținutul principiului repartiției capitaliste din care tocmai s-a desprins. Cu toate acestea, repartiția socialistă succede producția socialistă propriu-zisă, care exclude capitaliștii ca agenți economici și care este guvernată de legile economice obiective ale dezvoltării planice.

Repartiția comunistă este o realitate în China comunistă, deși ea pare o utopie, un loc despre care putem spune că nu există nicăieri și niciunde în realitatea obiectivă. Fiind altceva decât repartiția comunistă, principiul repartiției comuniste sună astfel: de la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi. Adică, fiecare primește de la societatea comunistă atât cât îi trebuie (în mod rational) ca să existe ca ființă umană, după ce dă societății cât poate să îi dea. Ce presupune aceasta? Presupune că nivelul forțelor de producție trebuie să fie atât de înalt încât în societate să fie bunuri economice din abundență, în așa fel încât ele să satisfacă deplin trebuințele diversificate ale oamenilor; cu precizarea că, trebuințele vor fi evaluate ca fiind rationale și justificate.

În societatea comunistă sau, mai bine zis, în societatea comunismului deplin, toate bunurile economice vor curge ca un șuvoi de neoprit și vor face realizabilă o repartiție dreaptă; de ce ? pentru că munca nu va mai fi o povară și va deveni o trebuință vitală, o nevoie a omului total. Ideea aceasta a „omului total“ pare că dobândește tot mai multă substanță și se concretizează în o entitate cât se poate de vie și de activă. Adică, activitatea devine determinația primă și primordială a omului concret, plenar. Reținem aici, în comunismul dezvoltat, lipsa oricărui egalitarism în practica repartiției.

Literatura filosofică este îmbogățită cu concluzii de maximă generalitate despre conexiunea necesară dintre cele patru clasice verigi ale producției, repartiția ocupându-și continuu locul al doilea în circuitul economic. Schimbul de bunuri rămâne plasat pe locul al treilea, iar consumul închide circuitul de pe poziția a patra care este identificabilă cu primul și primordialul act de producție propriu-zisă. Explicația este relativ simplă, deoarece consumul de bunuri economice este producție: producție de forță de muncă.

Desfăşurarea oricărei activităţi economice sau umane are la bază obţinerea unui venit care să permită oamenilor satisfacerea nevoilor individuale, dar şi sociale. Repartiţia veniturilor se realizează prin intermediul două procese care se intercondiţionează reciproc:

Repartiţia funcţională sau distribuirea primară şi repartiţia secundară sau redistribuirea veniturilor.

Repartiţia funcţională presupune împărţirea veniturilor între posesorii forţelor de producţie (mijloace de producţie şi forţă de muncă) pentru contribuţia lor la activitatea economică. În acest proces se formează următoarele venituri: salariul (pentru posesorul forţei de muncă); profitul, pentru posesorul mijloacelor de producţie sau pentru posesorului factorului „capital”; dobânda, pentru posesorii capitalului împrumutat, renta, pentru posesorul pământului atras în circuitul economic. Obţinerea veniturilor primare nu este numai un fenomen economic, ci şi un fenomen social, deoarece oamenii conştientizează importanţa muncii lor mai mult

prin prisma satisfacerii propriilor nevoi şi apoi prin prisma dezvoltării societăţii.

Redistribuirea unei părţi din venituri îmbracă două forme:

- prelevări, adică sume preluate din veniturile primare de către autorităţile publice sub formă de impozite, de regulă în mod obligatoriu, în scopul redistribuirii lor către nevoile existente în diferite domenii de interes public. Aceste sume sunt redistribuite prin transfer;
- transferurile sunt orice plată a unui venit care nu constituie contrapartida unei prestaţii productive din partea beneficiarului. Acestea pot să fie în bani sau în natură.

Aceste transferuri sunt determinate de existenţa unor nevoi ale categoriilor defavorizate de societăţi: alocaţiile familiale, alocaţii pentru copii, pentru persoanele cu handicap, veterani de război, burse pentru elevi ş.a.m.d.

În concepţia lui **Galbraith**, distribuirea veniturilor între membrii societăţii este inegală, deoarece oamenii diferă unii de alţii prin nivel de pregătire, dorinţa de a face bani. Oamenii diferă prin competenţe diferite în efortul de a-şi mări veniturile. Autorul susţine că economia actuală, cea de piaţă, permite distribuirea veniturilor, dar într-o manieră total inechitabilă, arătând efectele sociale ale acestui lucru. În acest sens, ne putem întreba: care ar fi cea mai eficientă cale de distribuire a veniturilor? Este evident faptul că trebuie să se găsească

o metodă de ameliorare, care să reducă prăpastia dintre cei cu venituri foarte mari şi cei cu venituri foarte mici sau inexistente. În acest sens, politicile de ocupare a forţei de muncă trebuie să creeze locuri de muncă productive, care să garanteze accesul la o sumă minimă necesară de bani pentru acoperirea celor necesare vieţii. Crearea locurilor de muncă **productive** constituie cea mai grea, dar cea mai motivantă, activitate a omului. Economia de piață permite distribuirea veniturilor într-o manieră total inechitabilă, motiv pentru care o putem considera cea mai puțin umanistă, ceea ce contrastează cu caracterul profund umanist al economiei în genere.

6.1.1. O politică a veniturilor

Politia veniturilor este o componentă a politicii iniţiate de guverne. Ea reprezintă ansamblul de măsuri şi reglementări referitoare la:

- libertatea de negociere; negocierea este liberă și trebuie să fie cu libertate negradual㠍 ca să-și justifice conexiunea în sintagma *„libertatea de negociere"*;
- intervenţia şi controlul în domeniul preţurilor, la un număr redus de produse, în sensul formării lor – în special la produsele agricole; aici este posibilă o suită de acte antieconomice care îngrădesc acțiunea legii obiective a valorii, ceea ce este de natură să scadă interesul agenților economici pentru creșterea productivității muncii;

- intervenţia în controlul, în sensul de limitare a preţurilor, îndeosebi la bunurile de primă necesitate şi la serviciile publice;
- intervenţia în domeniul salarizării.[1]

Politica veniturilor diferă de la o ţară la alta, în funcţie de interesele specifice generale, folosind pârghii şi instrumente economice diferite.

Aceasta înseamnă, în principiu, o politică intervenționistă a statului în economie

La noi, una dintre măsuri o constituie asigurarea unui venit minim garantat, conform legii nr. 416/2001. Conform acestei lei, primăriile au datoria de a acorda ajutoare sociale. Această lege permite acordarea venitului minim garantat celor care deţin autoturisme, utilaje, pământ. În schimb, beneficiază de acest ajutor copiii sub 18 ani care urmează o formă de învăţământ la zi, cei care au până la 25 de ani şi urmează cursuri de master, copiii cu handicap sau grad de invaliditate I sau II.

Redistribuirea echitabilă a veniturilor pentru persoanele defavorizate se face şi prin acordarea unor ajutoare sociale: ajutoarele pentru încălzirea locuinţei, alocaţii pentru nou născuţi, ajutoare de urgenţă, ajutoare pentru deces etc.

O altă formă a politicii veniturilor o constituie impozitul negativ pe venit. Este o formă de redistribuire sau transfer de venit de la cei prosperi spre cei săraci, în

[1] Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 63-69.

vederea garantării unui venit minim pentru categoriile defavorizate ale societăţii. Reprezintă un program social unitar, care nu depinde de nici o particularitate a individului (vârstă, statut familial, grad de invaliditate etc.), ci depinde exclusiv de nivelul veniturilor. Aplicarea acestuia se face progresiv, astfel încât cel care nu are nici o sursă de venit va primi un minim de bază, iar cei care au un nivel modest de venituri, vor beneficia de un sprijin suplimentar mai mic, astfel încât să nu fie afectată motivaţia muncii. Astfel, individul este ferit de a cădea în capcana sărăciei şi i se asigură un venit minim până la ieşirea din această situaţie.

6.2. Politici convergente în domeniul ocupării forței de muncă

Dilemele privind viitorul muncii şi ocuparea forţei de muncă se numără printre cele mai tensionate probleme cu care se confruntă lumea de astăzi. Munca şi ocuparea forţei de muncă au drept scop sporirea avuţiei naţiunilor, precum şi crearea unei vieţi mai bune pentru toţi oamenii. Un loc de muncă bine remunerat va duce la creşterea veniturilor, la creşterea nivelului de trai şi la ocuparea unei poziţii sociale superioare.

Ocuparea forţei de muncă se poate defini ca *populaţia cuprinsă între anumite limite de vârstă şi care exercită o activitate sconomico-socială*. În România, conform balanţei forţei de muncă (BFM), populaţia ocupată cuprinde persoane cu vârstă între 15-62 de ani, care au

un loc de muncă ce le permite exercitarea unei activităţi economico-sociale, aducătoare de venituri.

Ocuparea forţei de muncă este un obiectiv al politicii sociale.

Politica ocupaţională este un ansamblu de intervenţii publice pentru stimularea creării de noi locuri de muncă, pentru ameliorarea adecvării resurselor de muncă la nevoile economiei şi pentru asigurarea unei fluidităţi şi flexibilităţi pe piaţa forţei de muncă.

Politica ocupaţională este foarte complexă, fiind, în principiu, un amestec de acţiuni cu caracter activ şi pasiv.[2]

Măsurile pasive ale politicii forţei de muncă urmăresc să compenseze venituri deficitare *cauzate de şomaj* şi pentru a estompa consecinţele negative în plan personal şi social ale şomerilor. Acestea sunt:

- ajutorul de şomaj;
- ajutorul de integrare profesională;
- alocaţia de sprijin.

În România, legea nr. 1/1991 privind sistemul asigurărilor de şomaj şi stimularea forţei de muncă a fost modificată şi a apărut legea 76/2002. conform acestei legi, pot beneficia de ajutor de şomaj persoane al căror contract de muncă a fost desfăcut pentru motive neimputabile lor şi care au contribuit la fondul de şomaj (cel puţin 6 luni din ultimele 12 luni).

[2] Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 135-179.

Se mai acordă ajutor de şomaj absolvenţilor de învăţământ care în termen de un an de la absolvire s-au angajat şi nu au beneficiat integral de ajutorul de integrare profesională. Pot să beneficieze de ajutor de şomaj şi persoane fizice autorizate să presteze o activitate individuală, dacă au contribuit la fondul de şomaj (12 luni în ultimele 24 de luni). Nu pot să beneficieze de ajutor de şomaj persoanele care îndeplinesc condiţiile de înscriere la pensie pentru munca depusă, sau pentru limită de vârstă.

Ajutorul de integrare profesională este unul de care pot beneficia absolvenţii unei forme de învăţământ în vârsta de minim 18 ani, care nu au surse de venit proprii la nivelul a cel puţin jumătate din venitul minim pe ţară şi care nu au reuşit să se încadreze în muncă în termen de cel mult 60 de zile de la absolvire. Mai pot beneficia absolvenţii unei instituţii de învăţământ, în vârstă de cel puţin 16 ani, care nu au susţinător legal. Se acordă un astfel de ajutor absolvenţilor şcolilor speciale pentru handicap, care nu au loc de muncă şi care au fost luaţi în evidenţă imediat după absolvire.

Alocaţia de sprijin se acordă persoanelor care au beneficiat de ajutor de integrare profesională şi sunt lipsite de mijloace de întreţinere, pe o perioadă de maxim 18 luni. Cuantumul este diminuat şi are ca scop asigurarea unui venit minim de trai.

Cei care beneficiază de toate aceste **măsuri pasive** pot beneficia de alocaţia pentru copii, de asistenţă medicală gratuită ş.a.m.d.

Aplicarea acestor măsuri pasive este o condiţie esenţială de menţinere a liniţtii sociale şi de evitare a conflictelor sociale, care nu ar avea decât efecte distructive în plan social, regional, personal.

Măsurile active în politicile de ocuparea forţei de muncă pot să ia forme ca:

- sprijin pentru angajarea şomerilor şi a potenţialilor şomeri;
- creşterea capacităţii antreprenoriale în diferite regiuni ale ţării;
- sprijin **eficient** pentru reducerea timpului de lucru**, a timpului de muncă individual dar și a timpului de muncă socialmente necesar care dă măsura valorii mărfii;**
- limitarea imigraţiei;
- asistenţă acordată investitorilor care creează locuri de muncă.[3]

6.3. Salariul ca venit fundamental

Din punct de vedere economic, salariul reprezintă un venit fundamental prin care se remunerează munca **prestată** în întreprinderi şi administraţii**;** fiind, în acelaşi timp, un mod particular de recompensare, şi anume preţul unei forţe de muncă închiriate de un agent economic. Mai exact, salariul este expresia valorii forței

[3] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 8-12.

de muncă, în calitatea ei de marfă. Și mai exact, salariul este prețul mărfii forța de muncă în calitatea ei de marfă specială. Cât privește forța de muncă, aceasta este personalitatea vie a omului, ansamblul aptitudinilor fizice și intelectuale pe care le posedă omul și pe care acesta le pune în funcțiune atunci când produce. Fiind o marfă specială, în condițiile proprietății private asupra principalelor mijloace de producție, forța de muncă se vinde și se cumpără la un preț care oscilează în jurul unei valori a cărei mărime este dată de timpul de muncă socialmente necesar pentru producerea și reproducerea ei. Prețul mărfii forța de muncă este chiar suma de bani pe care o primește posesorul acestei mărfi speciale, în timpul exercitării ei; iar, această sumă de bani este chiar salariul nominal, salariul real fiind volumul mărfurilor și serviciilor care pot fi procurate cu ajutorul salariului nominal.

Salariul, (cf. L.M. Pop) **în genere**, este o componentă principală a venitului, atât prin pondere cât şi prin faptul că celelalte categorii de venit sunt asociate statutului de salariat. Măsuri de protecţie există şi în **ceea** ce priveşte salariul. La nivel naţional, una dintre politicile salariale o reprezintă garantarea unui salariu minim. Acesta a apărut ca o formă de protecţie socială împotriva exploatării şi sărăciei pentru majoritatea populaţiei.

Salariul minim reprezintă un nivel minim al retribuţiei, impus ca obligatoriu, prin intervenţia autorităţilor publice. Prin urmare, nici un întreprinzător nu poate să

plătească forţa de muncă angajată cu un salariu mai mic, în ceea ce priveşte nivelul, decât salariul minim stabilit la nivel naţional, prin negociere între guvern şi sindicate. Salariul minim este de două tipuri:

- legal (impus de autorităţile publice, de un nivel universal, aplicabil la scară naţională);
- negociat (se aplică la nivel de sector, de ramură, de întreprindere sau pe categorii profesionale. Este stabilit pe baza negocierilor între partenerii sociali sau în virtutea convenţiilor sau contractelor de muncă ce sunt colective).

Salariul minim îndeplineşte următoarele funcţii de protecţie socială:

- asigurarea protecţiei grupurilor sociale defavorizate;
- asigură stabilirea unor salarii echitabile**:** disproporțiile dintre salariile defavorizaților trebuie să fie stabilite între limite rezonabile, respectându-se principii ale justiției universale din toate timpurile;
- permite stabilirea unei limite inferioare a remunerării, ca bază a sistemului de salarizare şi ca instrument de protecţie socială; o limită inferioară a volumului salarizării este necesară și utilă;
- susţine puterea de cumpărare a salariaţilor; puterea de cumpărare a salariilor este susținută sau/și menținută prin indexări cuprinse în programe conexe cu programele fundamentale

ale partidelor de guvernământ, în cadrul așa-numitului stat de drept care înseamnă chiar statul în care are loc domnia legii;
- previne conflictele de muncă; orice conflict de muncă este precedat de încălcări ale legislației muncii, angajatorul și angajatul având posibilitatea de a învăța să respecte prevederile legale obligatorii, recurgând inclusiv la serviciile mediatorilor; soluționarea conflictului de muncă în instanța de judecată conține riscul ca ambele părți ale relației reclamant-pârât să înregistreze pierderi pe care nu le-ar fi suferit prin stingerea conflictului pe cale amiabilă;
- elimină unele forme de concurenţă neloială, fără ca alte forme ale acesteia să fie reprimate;
- reduce inegalităţile sociale.[4]

O astfel de intervenţie se regăseşte şi în SUA, unde salariul minim este stabilit de Congres, de către însuși legiuitorul statului.

6.4. Forme actuale ale protecţiei socială

Actualmente, protecţia socială este o problemă care preocupă nu numai statul, prin politicile sale sociale, ci şi societatea civilă, ONG-urile, diversele organisme de caritate, naţionale şi internaţionale, chiar şi pe angajator şi angajaţi (vezi asigurările private de pensii).

[4] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 8-24.

După cum am menţionat în capitolul I, protecţia socială constituie obiectivul central al politicii sociale, deşi ea se realizează prin intermediul acţiunii altor factori, cum ar fi ONG-urile, familia, instituţii private (e vorba de asigurările private pe care unii cetăţeni şi le fac în caz de accident, boală, bătrâneţe; ele sunt mai obişnuite în ţările bogate ale occidentului, dar încep să funcţioneze şi la noi). Protecţia socială are două mari componente:

– *asigurările sociale sau beneficiile contributorii*;
– *asistenţa socială sau beneficiile noncontributorii*.

Este evident faptul că aceste două mari componente ale protecţiei sociale, parte din ele, au existat şi în perioada comunistă, dar acum ele se află într-o perioadă de tranziţie, cum de altfel se află întreaga societate românească. Unele elemente sunt specifice acestei perioade şi vor dispărea odată cu încheierea tranziţiei, altele se vor consolida, deoarece sunt piloni esenţiali ai activităţii de protecţie socială.

Atunci când vorbim de protecţie socială, avem în vedere beneficii sociale, oferite cetăţenilor de către stat, prin politica sa socială. Beneficiile sociale pot fi clasificate după mai multe criterii. O împărţire dihotomică a beneficiilor sociale a fost făcută mai înainte şi are drept criteriu *participarea (sau neparticiparea) beneficiarului la fondurile cheltuite pentru protecţie*. Unele beneficii se pot acorda celui ce are nevoie de ele doar dacă a contribuit la anumite fonduri, cum ar fi fondul de şomaj, de pensii, de sănătate. În ceea ce priveşte sănătatea, la noi, şi în altă

parte, unele servicii de sănătate sunt gratuite (nu ţin cont de contribuţie), alte intervenţii medicale se realizează doar în condiţiile contribuţiei la fondul de sănătate.

Aşadar, unele servicii medicale se acordă tuturor cetăţenilor din cel puţin două motive. Un motiv îl constituie respectarea unor principii umaniste, a unor drepturi universale ale omului. Un alt motiv îl constituie politicile care au în vedere menţinerea sănătăţii întregii populaţii (politici de sănătate publică).

Alte servicii medicale se acordă în virtutea contribuţiei la Fondul de sănătate. Menţionăm că această contribuţie la Fondul de sănătate permite doar un anumit pachet de servicii medicale. Unele intervenţii medicale se realizează la cererea pacienţilor, iar costurile acestora sunt suportate de către ei.

O altă clasificare (cf. Marian Preda) are în vedere *criteriul situaţiei de risc*. Astfel, identificăm:

- *beneficiile universaliste*, care se acordă tuturor cetăţenilor fără să se afle în situaţie de risc (de exemplu, educaţia gratuită şi obligatorie);
- beneficiile care decurg din *sistemul de securitate socială* şi care au menirea de a ajuta persoanele aflate în situaţie de risc (de exemplu, ajutorarea unor familii care altfel ar cădea în capcana sărăciei).

Beneficiile universaliste, ca şi beneficiile care decurg din sistemul de securitate socială sunt beneficii noncontributorii. Ele se acordă de la bugetul de stat, în virtutea drepturilor cetăţeneşti (aşa cum aprecia Th. Marshall), fără a exista condiţia unei contribuţii prealabile.

Un alt criteriu al clasificării beneficiilor sociale îl constituie *natura beneficiului*. În funcţie de acest criteriu, distingem:

- beneficii în bani;
- beneficii în natură (e vorba de bunuri, servicii, resurse de timp alocate unor servicii de protecţie socială).

Beneficiile noncontributorii, acordate în virtutea statutului de cetăţean al unui stat şi a drepturilor care decurg din acest statut, sunt de două feluri:

- *beneficiile universaliste*. Însăşi denumirea ne sugerează faptul că ele se acordă unui număr mare de indivizi, respectiv tuturor cetăţenilor uni stat (de exemplu, alocaţia pentru copii se acordă tuturor copiilor, indiferent de situaţia materială a părinţilor). Orice cetăţean, într-un moment sau altul al vieţii sale, beneficiază de aceste avantaje: educaţie gratuită; unele servicii de sănătate, gratuite (cele de urgenţă) etc.;
- *asistenţa socială*. Beneficiile noncontributorii ale asistenţei sociale se acordă tuturor persoanelor care nu fac faţă situaţiilor de risc şi trebuie ajutaţi în a le depăşi. Se acordă persoanelor aflate în situaţie de criză care nu au nici o posibilitate de a se redresa. Aceste persoane şi familii sunt ajutate în urma testării mijloacelor, deoarece beneficiul variază în funcţie de situaţia concretă. [5]

[5] Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 79-83.

Exemple concrete de astfel de beneficii sunt: *diverse tipuri de ajutorare a persoanelor sărace* (ajutor social, mese gratuite la cantina săracilor, ajutoare pentru a face faţă cheltuielilor cu încălzirea locuinţelor pe timp de iarnă etc.); *forme de ajutorare a persoanelor cu handicap* (pensii de invaliditate, medicamente gratuite, proteze gratuite etc.); *servicii de instituţionalizare a copiilor abandonaţi*, sau care nu pot fi crescuţi de familiile lor din diverse motive: sărăcie, boală, violenţă; burse sociale pentru elevi şi studenţi.

Toate aceste beneficii se bazează pe principiul solidarităţii sociale şi obligativitatea contribuţiei (acolo unde este cazul). Este evident faptul că statul se implică prin reglementări juridice, metodologice, organizatorice. El este acela care elaborează politicile, centralizează resursele, le direcţionează raţional.

Aşadar, între autorităţile locale şi autorităţile centrale există o interdependenţă, respectând autonomia locală. Specialiştii şi studiile întreprinse de ei sunt o altă parte importantă a sistemului de protecţie socială. De exemplu, asistenţii sociali sunt aceia care realizează testarea mijloacelor, consilierii în orientare profesională evaluează personalitatea şi abilităţile celor care caută un loc de muncă.

Persoane specializate pot să ofere informaţii privitoare la piaţa muncii, pot să-i instruiască pe cei care sunt în căutarea unui loc de muncă (de exemplu, îi învaţă cum să se comporte la un interviu, cum să elaboreze o scrisoare de intenţie, un curriculum vitae etc.).

Psihologii joacă şi ei un rol important în examinarea cazurile de violenţă, de agresiune. Asistenţa psihologică e absolut necesară în ajutorarea persoanelor dependente de alcool, droguri. Asistenţa socială are în vedere şi persoanele infectate cu HIV, care au nevoie de sprijinul psihologilor (specializaţi în lucrul cu astfel de persoane). Prin urmare, specialiştii trebuie să formeze o echipă interdisciplinară pentru a interveni eficace şi în timp util.

6.4.1. *Asigurările sociale – subsisteme ale sistemului protecţiei sociale*

Asigurările sociale au rolul de a diminua cât mai mult posibil riscurile cu care se poate confrunta orice om pe parcursul vieţii sale (pierderea locului de muncă, pierderea capacităţii temporare de muncă etc.). În cazul asigurărilor sociale funcţionează cu certitudine solidaritatea socială, constituită pentru a înfrunta riscurile.

Trebuie să facem precizarea că solidaritatea socială nu se confundă cu actele de caritate, cu altruismul, care sunt unilaterale. „Solidaritatea socială în faţa riscului” [6] se caracterizează prin asumarea riscurilor la nivelul întregii societăţi. Orice persoană care se confruntă cu evenimente generatoare a unor probleme de securitate poate beneficia de solidaritatea celorlalţi în sistemul asigurărilor sociale.

[6] Pop, Luana Miruna, Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale, Editura Economică, București, 2005, p. 109.

Solidaritatea socială se manifestă între generaţii (relaţia dintre persoanele active în muncă şi pensionari) şi în cadrul aceleiaşi generaţii (de exemplu, o persoană beneficiază de sprijinul celorlalţi în cazul concediului de boală, plătit). Solidaritatea este o reciprocitate susţinută. Asigurările sociale se bazează pe contribuţii, pe solidaritate, pe redistribuire, pe obligativitate (statul impune obligativitatea ca cetăţenii angajaţi în muncă să participe cu contribuţii la sistemul de asigurări naţional).

Obiectivele sistemelor de asigurări sociale sunt (conform L.M. Pop):

- reducerea sărăciei, prin creşterea echităţii orizontale: sistemul de asigurări sociale creşte gradul de echitate socială, deci de acces egal la beneficii/suport în caz de pierdere a veniturilor primare din muncă;
- atenuarea diferenţelor de venit de-a lungul vieţii individului, **micșorarea fluctuațiilor de venituri salariale și/sau nesalariale** prin realocarea consumului;
- securitatea economică: asigurarea în faţa unor pierderi neaşteptate a veniturilor;
- solidaritatea socială, **în sensul întăririi coeficientului de coeziune intragrupală și intergrupală, până la nivelul națiunii sau al statului național**.[7]

[7] Pop, Luana Miruna, Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale, Editura Economică, București, 2005, p. 112.

Asigurările sociale se caracterizează prin faptul că volumul veniturilor reflectă volumul contribuţiei, întrucât acestea sunt direct proporţionale. Beneficiarii de asigurări sociale primesc un venit care nu are legătură cu nivelul contribuţiei, ci se contu-reză în funcţie de nevoi. Prin urmare, contribuţia se face în funcţie de venituri, iar beneficiarul urmăreşte satisfacerea nevoilor şi nu nivelul contribuţiei anteriore.

Motivul principal al existenţei asigurărilor sociale îl constituie certitudinea faptului că orice cetăţean se poate afla, la un moment dat, în imposibilitatea de a munci, de a obţine venituri necesare lui şi familiei. Vârsta înaintată, accidentele, bolile, invaliditatea, maternitatea, sunt situaţii care pot influenţa obţinerea veniturilor şi mărimea lor (scad dramatic, în unele situaţii). De aceea, statul, dar şi cetăţenii, trebuie să prevadă astfel de situaţii şi să fie pregătiţi să le facă faţă în mod corespunzător.

Asigurarea în cazul unor evenimente nedorite se poate realiza şi prin intermediul pieţei private. Asigurările sociale sunt un sistem de protecţie şi ajutorare a cetăţenilor activi, dar şi a cetăţenilor care nu se mai află în activitate, precum şi a familiilor acestora.

Ajutorarea constă în acordarea de către stat sau de către anumite organizaţii, de indemnizaţii, pensii, gratuităţi (de exemplu, transportul gratuit pentru pensionarii cu pensii mici), trimiteri în staţiuni de odihnă şi tratament. Protecţia se oferă temporar (de exemplu, indemnizaţia de şomaj) sau definitiv (de exemplu, pensia pentru anii de muncă lucraţi).

Incapacitatea temporară sau definitivă impune ajutorarea prin solidaritate, astfel încât toţi cetăţenii să beneficieze de condiţii de trai acceptabile pentru societate. Sub aspect financiar, asigurările sociale participă la repartiţia unei părţi din produsul naţional brut, constituind un mijloc de control al formării, repartizării şi utilizării acestuia.

Asigurările sociale au un rol deosebit de important în protecţia cetăţenilor în toate cazurile de pierdere a capacităţii de muncă; ele joacă un rol important în educarea cetăţenilor şi în promovarea echităţii sociale. totodată, dezvoltă responsabilitatea cetăţeanului faţă de muncă şi faţă de familie. Ele contribuie la creşterea bunăstării şi reducerea inegalităţilor.

În acelaşi timp, asigurările sociale, prin impunerea unor restricţii, sancţionează persoanele leneşe. Principiul solidarităţii care decurge din asigurările sociale nu se aplică celor care nu vor să muncească. Nemunca este dezumanizantă, deoarece munca l-a creat pe om.

Tipurile cele mai frecvente de asigurări sociale sunt:

- asigurările de pensii; iar, pensiile existând inclusiv în afara așa-numitului sistem național de pensii care exclude aplicarea principiului contributivității.
- asigurările de sănătate;
- asigurările de şomaj.

Acestea constituie fonduri distincte la care cel ce are venit participă cu contribuţii stabilite prin lege.

Asigurările de pensii pot fi, pe lângă cele de stat, şi pensii private. Piaţa privată poate să ofere astfel de servicii. De asemenea, mai există scheme de pensii ocupaţionale, scheme de pensii pentru top-manageri, organizate de corporaţii sau asociaţii. Menţionăm că sistemul de pensii privat nu funcţionează pe principiul solidarităţii sociale intergeneraţionale.

Asigurările de sănătate. Datorită costurilor foarte ridicate, asigurările de sănătate sunt mai puţin frecvente pe piaţa privată. Costurile pentru estimarea probabilităţilor individuale de apariţie a diferitelor boli sunt foarte mari.

Asigurarea privată de sănătate se regăseşte în sistemul american, unde celelalte tipuri de asigurări sunt foarte diverse, numărul firmelor care se ocupă de asigurări de tot felul este foarte mare, şi preiau o serie de costuri asociate serviciilor de sănătate.

Asigurările de şomaj nu se regăsesc nicăieri în lume pe piaţa privată, între aceste două entități funcționând o relație de respingere reciprocă. Calculul probabilităţii individuale de a ajunge şomer este greoi, fiind implicaţi foarte mulţi factori exogeni şi endogeni.[8]

Costurile acestui calcul sunt mari, informaţiile utilizate pot să fie nesigure (de exemplu, istoria de angajare a individului exogen e greu de verificat). Pe de altă parte, individul însuşi poate influenţa probabilitatea de a

[8] Pop, Luana Miruna, Politici Sociale: *Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale,* Editura Economică, București, 2005, pp. 108-109.

deveni şomer şi durata şomajului. Prin urmare, piaţa privată nu poate asigura riscul de şomaj, iar statul trebuie să intervină printr-un sistem propriu de asigurări.

Principiile pe baza cărora funcţionează sistemul public de asigurări sociale (conform **C. Isac**), sunt:

- *Unicitatea*. Potrivit acestui principiu, este organizat şi funcţionează un singur sistem public naţional de asigurări sociale, garantat de stat. Concomitent, se prevăd posibilitatea şi condiţiile de organizare şi funcţionare a unor sisteme private, facultative de asigurări sociale;
- *Obligativitatea*. În concordanţă cu cerinţele acestui principiu, persoanele fizice care desfăşoară activităţi aducătoare de venituri şi care îndeplinesc condiţiile prevăzute de lege, sunt cuprinse, prin efectul legii, în sistemul public naţional de asigurări, în beneficiul de drepturi şi având obligaţii reglementate.

De asigurări sociale beneficiază următoarele categorii: personalul din companiile naţionale, regiile autonome, societăţile comerciale, întreprinderile private, cooperatorii, asociaţii, avocaţii, slujitorii cultelor, toţi pensionarii şi membrii lor de familie;

- *Principiul generalităţii*. Actualmente, toţi cetăţenii activi în muncă, pensionarii şi membrii familiilor lor, sunt protejaţi prin asigurările sociale, statul garantând aceste drepturi prin constituţie şi alte acte normative, legile speciale constituind cele mai reprezentative exemple;

- *Garantarea de către stat a drepturilor de asigurări sociale*. Statul este garantul acestui drept exercitat prin sistemul public naţional al asigurărilor sociale în situaţii temeinic motivate, prin acoperirea deficitelor financiare, potrivit prevederilor legii bugetului de stat;
- *Cetăţenii sunt ocrotiţi în toate cazurile şi pentru toată perioada de pierdere a capacităţii lor de muncă*, iar mamele se bucură de ocrotire socială în caz de sarcină, lehuzie, pentru creşterea şi îngrijirea copiilor, când au copii mici bolnavi etc.;
- *Egalitatea*. Acest principiu are în vedere că persoanele asigurate beneficiază de aceleaşi drepturi şi au aceleaşi obligaţii, dacă îndeplinesc aceleaşi condiţii prevăzute de lege. Adică, semnificația egalității nu vizează aceleași cuantumuri de bunuri economice pentru toate persoanele din aceeași categorie socio-profesională;
- *Imprescriptibilitatea dreptului la pensie şi la indemnizaţiile de asigurări sociale*. Sunt interzise tranzacțiile cu drepturile din aceste sfere. Acest principiu este anume prevăzut de legislaţia de asigurări sociale. **Salariaţii,** membrii cooperatori, asociaţii, agricultorii **şi ceilalţi cetăţeni care îndeplinesc condiţiile legale au dreptul să ceară oricând stabilirea dreptului la pensie, indemnizaţie etc.;**
- *Pensiile şi indemnizaţiile de asigurări sociale nu pot fi cedate nici total, nici parţial*. **Pensiile** şi indemni-

zaţiile de asigurări sociale **constituie un drept personal şi nu pot face obiectul vreunei tranzacţii, nu pot fi limitate şi nu pot fi cedate nici total, nici parţial, deoarece sunt menite să asigure condiţii decente de viaţă persoanei căreia i-au fost conferite;** dreptul la pensie este altceva decât obligația de pensionare sau pensia obligatorie, adică, de exemplu, este neconstituțională și nelegală pensionarea contrară voinței sau dorinței pensionabilului. Dreptul la muncă este nelimitat sau neîngrădit de nici o prevedere legală, pentru cadrele didactice de predare din învățământul preunuversitar din România, de exemplu. Ceea ce înseamnă că nimeni nu poate să forțeze pensionarea salariatului pe baza interzisului criteriu al vârstei.

Pensionabilul este altceva decât pensionarul sau pensionatul: pensionabilul este persoana salariată care a îndeplinit toate condițiile prevăzute de legislația în vigoare pentru a cere să beneficieze de dreptul la pensie; pensionarul sau pensionatul constituie, însă, persoana care beneficiază de dreptul la pensia pe care o încasează deja, după ce i-a fost admisă legala și benevola cerere de pensionare sau dorință de pensionare (cerere însemnând și dorință, conform tuturor dicționarelor). Problema aceasta a necesității delimitării conceptuale riguroase între noțiunea de pensionabil și noțiunea de pensionar este una utilă, deoarece: nesoluționarea ei corecte și legale creează confuzii și deschide căi pentru pensionarea

silită sau abuzivă a pensionabilului de către angajatorul care coate comite o concediere interzisă de lege.

Pensia poate fi cumulată cu salariul, în mod legal, în virtutea dublului statut al persoanei apte de muncă: pensia nu exclude salariul și salariul nu exclude pensia, dar în această situație salariatul nu mai poate avea statutul de titular al locului de muncă pe care l-a ocupat înainte de pensionarea pe baza cererii formulate de bună voie și nesilit de nimeni.

Această situație există legalmente în Romania și în numeroase alte state cu statut de state de drept, dar există și state în care noțiunea de pensie este secundară în raport cu cea de salariu. Oricum, venitul persoanei există în multiple forme care îmbracă diferite conținuturi, pensia și salariul fiind însă printre cele dominante la persoanele care sunt nevoite să își vândă forța de muncă în calitatea ei de marfă.

– *Autonomia şi descentralizarea*, potrivit cărora asigurările sociale se înfăptuiesc de către asiguraţii respectivi prin organe şi organizaţii competente, constituie un principiu de care statele țin seama prin politicile lor sociale.[9]

6.4.2. *Asistenţa socială ca dominantă etică în sistemul protecţiei sociale*

Sistemul de asistenţă socială poate fi definit ca totalitatea principiilor umanitare pe care se întemeiază

[9] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 98-99.

ajutorul acordat unor membri ai comunităţii, aflaţi în nevoie. Prin activitatea de asistenţă socială se pun în aplicare programe naţionale şi regionale, care au în vedere susţinerea (prin ajutoare, alocaţii, indemnizaţii) familiilor cu copii mulţi, vârstnicilor, persoanelor cu deficienţe (copii sau adulţi), persoanelor sărace din straturile cele mai de jos ale societății etc. Principiile umanitare sunt conexate în sisteme mai mult sau mai puțin funcționale, în condițiile economiei de piață care are ca motor goana după profit.

Sistemul de asistenţă socială este un sistem de ajutorare finanţat de la bugetul de stat şi bugetele locale, în interesul persoanelor care nu sunt apte de muncă (bătrâni, persoane cu dizabilităţi, copii) şi nu dispun de mijloacele necesare traiului; sensul bugetului (de stat sau local) rămâne același tablou de venituri și cheltuieli pe diferite intervale de timp; cu precizarea că preocuparea trebuie să fie pentru asigurarea bugetelor echilibrate și a celor execedentare.

Interesant apare și faptul că: asistenţa socială se adresează şi persoanelor apte de muncă, dar care, temporar, nu îşi găsesc de lucru în funcție de calificarea sau policalificarea lor. În cazul acestora, sunt elaborate și intră în funcţiune programe de reintegrare pe piaţa muncii sau mai exact pe piața forței de muncă.

Principiile pe baza cărora se desfăşoară activitatea de ajutorare a diverselor categorii nevoiaşe, sunt:

– universalitatea dreptului, adică toate categoriile de persoane aflate într-o anumită situaţie de

criză beneficiază de acelaşi drept (dreptul de a fi ajutat);

- acordarea dreptului, în funcţie de nevoi, persoanelor sau familiilor, pe baza analizei situaţiei acestora prin anchetă socială;
- autodeterminarea, adică terapia socială se stabileşte cu acordul persoanei care urmează să beneficieze de asistenţă socială; **acordul persoanei sună umanist, dar acest acord poate ridica imprevizibile probleme de conștiință religioasă sau de altă natură, creând probleme acolo unde este nevoie de soluții.**
- confidenţialitatea întemeiată pe secretul profesional al asistentului social şi respectarea dreptului persoanei beneficiare de asistenţă socială la confidenţialitate.[10]

Asistenţa socială se înscrie şi ea în multitudinea de factori necesari asigurării funcţionalităţii sistemelor sociale. Ea se înscrie, de asemenea, în sistemul beneficiilor sociale noncontributorii, acordate persoanelor aflate în nevoie şi în funcţie de mărimea acestei nevoi.

Beneficiari ai asistenţei sociale sunt: familiile sărace; familiile aflate în incapacitatea de a obţine o locuinţă; copiii instituţionalizaţi (abandonaţi sau din mediu familial disfuncţional); minorii delincvenţi; tineri neintegraţi social; persoane dependente; persoane

[10] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 7-24.

abuzate; persoane cu handicap; persoane care suferă de boli sociale; persoane vârstnice; persoane discriminate; persoane sinistrate. Prin serviciile de asistenţă socială se apără interesele şi drepturile persoanelor aflate în dificultate, în căutare de metode și tehnici de surmontare a situațiilor–problemă.

„Asistenţa socială este considerată a reprezenta ultima plasă în sistemul de protecţie socială a individului. Individul, prin modul său de viaţă (profesie, ocupaţie, tip de familie etc.) îşi poate asigura, până la un punct, singur nevoile individuale şi sociale''

Atunci când acesta eşuează (pierderea locului de muncă, bătrâneţe), este captat de sistemele asiguratorii. Sistemele asiguratorii însă îi lasă pe dinafară pe toţi cei care nu au plătit o contribuţie, şi cel mai adesea, această categorie îi defineşte pe cei neincluşi în mod sistematic pe piaţa muncii sau, mai exact, piața unde se vînd și se cunpără persoane devenite obiecte ale actelor de vânzare-cumpărare

Precizarea aceasta terminologică este mai mult decât necesară, deoarece ea delimitează conceptual sensuri și/sau semnificații utile discursurilor specializate ale agenților implicați în identificarea de soluții viabile și durabile.

„Pierderea locului de muncă" nu este o sintagmă întâmplătoare sau contingentă în sistemele economico-sociale bazate pe dominanta proprietății private asupra principalelor mijloace de producție, deoarece: în aceste tipuri de formațiuni economico-sociale există o puternică

și frecventă corelație pozitivă între variabila „BĂTRÂNEȚE" și variabila frecvenței pierderii elementelor de conținut care definesc „locul de muncă".

Totodată, locul de muncă constituie cea mai sigură garanție a subzistenței oricărui individ uman capabil de muncă, în condițiile în care mecanismul economic funcționează pe baza principiilor liberalismului societăților progresive. Aptitudinea de a munci, chiar și la jumătatea capacității de muncă, lasă loc pentru salarizarea forței de muncă pe baza raportului dintre cerere și ofertă.

O nouă „plasă" vine în ajutorul celor ce se „scurg" printre „ochiurile" primelor: sistemul de beneficii universalist-categoriale (copii, vârstnici etc.). Polul opus variabilei vârstinicilor este cel al variabilei forței de muncă a copiilor cuprinși între vârsta de 16 ani și cea de 18 ani, despre care putem să emitem ipoteze de lucru în limitele drepturilor la muncă prevăzute prin Constituție, prin legi juridice cu grad mediu de generalitate și chiar prin legi speciale aplicabile copiilor.

O ultimă „plasă" este cea a asistenţei sociale, care „recuperează" toţi indivizii sau familiile ce nu reuşesc să se descurce în baza resurselor proprii sau prin combinarea resurselor proprii cu diferite „plase" ale protecţiei sociale. Acest sistem este gândit să fie responsiv şi sensibil la orice conjunctură particulară, ce plasează individul sau familia într-o stare de sărăcie sau imposibilitate de a supravieţui, a trăi decent sau integrat

în comunitate[11] (L.M. Pop, 2005). Această plasă reziduală pare că devine încărcată cu virtuți neprevăzute și imprevizibile chiar și pentru unii cercetători cu experiență avansată în domeniul asistenței sociale.

Nu putem să nu avem în vedere poziţia unor ideologii faţă de principiul ajutorării semenilor nevoiaşi. Astfel, *libertarienii aprobă* „un model de justiţie socială care are la bază *principiul autosuficienţei şi autoajutorării*"[12].

Liberalii sunt mai puţin radicali şi au în vedere, totuşi, categoria celor mai săraci. Ei ar trebui ajutaţi, iar *ajutorul este privit de ei ca un simplu act de caritate şi nu ca un drept social al individului* de a fi ajutat.[13] Ideologia liberală își îndreaptă preocupările spre categoria socială a celor mai săraci pe care îi ajută prin un simplu act de generozitate; dar, în realitate, este vorba despre un veritabil drept social al individului uman, drept care trebuie apărat atât cu legea cât și cu mijloace materiale adecvate.

Ideologia social-democrată este centrată pe om şi pe nevoile sale umanizate. Ea promovează statul bunăstării, pune accent pe predominarea serviciilor universaliste, pe gradul ridicat de egalitate socială **care**

---

[11] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 107-134.

[12] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 110.

[13] Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 110.

constituie indicatorul cel mai înalt al egalității sociale privite nu atât aritmetic ci statistic. Astfel de state întâlnim în ţările nordice ale Europei (Suedia, Norvegia, Danemarca).

Revenind la serviciile de asistenţă socială, observăm că acestea abordează probleme la niveluri diferite sau la paliere sociale diferențiate.

- *la nivel individual* (asistenţă economică, psihologică, morală acordată persoanelor aflate în nevoie, cum ar fi: şomerii, cei dependenţi de drog, alcool, cei cu probleme legate de integrarea în muncă, victime ale abuzurilor de orice fel etc.);
- la nivel interpersonal şi de grup (terapii de familii, ale cuplului, ale grupurilor marginalizate), relațiile interpersonale funcțiomând ca liant al indivizilor umani.
- la nivel comunitar (rezolvarea conflictelor etnice, grupale), mobilizarea energiilor individuale şi colective pentru refacerea resurselor necesare integrării lor normale; **stingerea conflictelor interetnice este întotdeauna un exemplu care se cere urmat de către comunități.**

E. Zamfir a identificat următoarele funcţii ale asistenţei sociale, multiplicitatea acestor funcții fiind un indicator sau un indice al utilității și eficienței activității de asistență socială:

- identificarea şi înregistrarea segmentului populaţiei ce face obiectul activităţilor de asistenţă socială; acest „obiect" sau, mai bine zis,

această componentă a vastului „obiect al activităților de asistență socială", este greu de identificat și de înregistrat deoarece realitatea socială este ea însăși extrem de greu de cuantificat prin indicatori și indici de relevanță analitică.

- **diagnoza** problemelor socio-umane cu care persoanele vulnerabile sau grupurile cu risc crescut se pot confrunta într-o anume perioadă de timp şi în anumite condiţii socio-economice şi culturale date; ***aceasta este o „diagnoză" care nu lasă loc pentru interpretări generalizatoare și cu aplicabilitate altfel decât imediată și eficientă;***
- dezvoltarea unui sistem coerent de programe, măsuri, activităţi de suport şi protecţie a acestora; coerența fiind aici mai mult decât utilă și necesară, deoarece ea asigură precondiția sistematicității la nivelul societății omenești privite în ansamblul componentelor ei determinante. Adică, sistemicitatea trebuie să caracterizeze orice ansamblu de activități cu obiect identic sau similar.
- identificarea variatelor surse de finanţare a programelor de sprijin; această funcție este mai puțin problematică în identificarea ei, deoarece aici funcționează indicatorii economico-financiari despre care știm că au o mare rigurozitate matematică în orice formulă de calcul, statistica

matematică și statistica socială constituind argumente întregitoare la această teză.

De asemenea, corelația dintre sursele de finanțare și programele de sprijin poate fi controlată prin politici ale statului care o face și funcțională la parametri optimi (dacă statul își înclină orientarea spre ceea ce înseamnă *statul de drept*).

- conştientizarea propriilor probleme de către cei aflaţi în situaţii de risc; aici intervine aptitudinea formațiunilor socio-economice de a-și constitui mecanisme proprii de investigare a propriilor nevoi raționale.
- stabilirea drepturilor şi modalităţilor concrete de acces la serviciile specializate de asistenţă socială, prin cunoaşterea cadrului legislativ-instituţional; și aici identificăm posibilitatea autoconstituirii unităților specializate în asimilarea cognitivă a cadrului legislativ-instituțional care reglementează conduita juridică permisivă.

Dreptul de acces la justiție este garantat pentru toți justițiabilii, inclusiv prin scutirea de taxe judiciare de timbru sau prin plata de către stat a serviciului de asistență avocațială. Problema aceasta a stabilirii drepturilor de acces la serviciile specializate în asistență socială este destul de greu de rezolvat de către societate și statul, datorită unui fel anume de inerție a percepției.

- suportul prin consiliere, terapie individuală sau de grup, în vederea refacerii capacităţilor de integrare socio-culturală şi economică; consilierea

trebuie și ea prestabilită, iar terapia trebuie orientată asupra entităților aflate în nevoi identificate fără erori; aici este vizat un aspect alarmant care constă nu numai în identificarea dezintegrării unor structuri ci și în găsirea refacerii sau a reconstituirii capacităților de integrare socio-economică și culturală a microgrupurilor aflate în insuficiență.

Revigorarea aptitudinii de integrare socio-culturală și economică constituie un obiectiv permanent pentru grupuri sociale aflate în nevoi. Pe de altă parte, terapia individuală sau de grup oferă refacerea capacității de integrare, în condițiile în care aceasta a fost vătămată.

- prevenţie, adică promovarea unor strategii de prevenire a situaţiilor defavorizante; statul intervine cu strategii adecvate de prevenire a situațiilor defavorizante, strategii de natură să pregătească progresul social în condiții de echilibru economic și de optim-um economic;
- elaborarea și dezvoltarea unor programe de cercetări ştiinţifice la nivel naţional şi local privind volumul și dimensiunile problemelor persoanelor implicate în mod obiectiv în situaţii speciale.[14]

Aici apare problema corelării programelor de cercetare științifică la nivel național cu cele de cercetare

[14] Zamfir, Elena (coord.), *Strategii antisărăcie şi dezvoltare comunitară*, Editura Expert, Bucureşti, 2000, pp. 62-104.

științifică la nivel local, această problemă corelativă neputând fi soluționată adecvat în afara exercitării puterii de decizie a statului sau a comunităților umane nestatale; oricum, puterea de decizie aparține unor comunități umane organizate și puternic structurate și ea este exercitată necesarmente pe baza unor sisteme de norme incluse în sistemul legislativ al statului.

Bibliografie

Alexandrescu, Vlad, *Copiii lui Irod. Raport moral asupra copiilor lasati in grija statului*, Editura Humanitas, București, 2019.

Arrow, K.J., *Social Choice and Individual Values* (ed. a II-a), John Wiley and Sons, New York, 1963 (1951).

Atkinson, A.B., „On Targeting Social Security: Theory and Western Experience wuth Familiy Benefits", în: Van de Walle, D., Nead, K. (coord.), *Public Spending and the Poor: Theory and Evidence*, Washington: IBIRD – WB, p. 30, 1995.

Atkinson, A.B., „Social Exclusion, Poverty and Unemployment", în: A.B. Atkinson şi J. Hill (coord.), *Exclusion, Employment and Opportunity*, CASE Paper nr. 4, London School of Economic, 1998.

Atkinson, A.B., *Incomes and the Welfare State. Essays on Britain and Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1995.

Baldwin, P., *The Politics of Social Solidarity. Class Bases of the European Welfare State*, 1875-1975. Cambridge, US: Cambridge University Press,1990.

Barr, N., *Economic Theory of the Welfare State: A Survey and Interpretation*, în „Journal of Economic Literature", nr. 30, p. 741-803, 1992.

Barr, N., *The Economics of the Welfare State* (ed. a II-a), Stanford University Press, Stanford, 1993.

Barr, Nicholas, *The Economics of the Welfare State*, Stanford University Press, Stanford, 1998.

Bergham, J., „Social Exclusion în Europe: policy context and analytical framework", în G. Room (coord.), *Beyond the Threshold: The measurement and analysis of social exclusion*, The Policy Press, Bristol, 1995.

Berlin, Isaiah, *Adevăratul studiu al omenirii. Antologie de eseuri*. Editura Meridiane, București, 2001.

Buzducea Doru, *Aspecte Contemporane în Asistența Socială*, Editura Polirom, 2005.

Buzducea, Doru, *Risc si societate*, Editura Tritonic, București, 2017.

Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004.

CASPIS, Guvernul României, *Planul Naţional Anti-Sărăcie*, 2002.

Chelcea, Septimiu, Iluț, Petru, *Enciclopedie de psihosociologie*, Editura Economică, București, 2003.

Cojocaru, Ștefan, *Metode Apreciative în Asistența Socială*, Editura Polirom, Iași, 2005.Davis, C.R., *Organization Theories and Public Administration*, Praeger, London, 1996.

Deacon, B., „Developments in East European Social Policy", în: (coord.), *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, London, NY: Routledge, 1993.

Esping-Andersen, G., Micklewright, J., „Welfare State Models in OECD countries: An Analysis for the Debate in Central and Eastern Europe", în: G.A. Cornia, S. Sipos (coord.), *Children and the Transition to Market Economy*, Avebury, 1991.

Esping-Andersen, G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge, 1990.

George, V., Taylor-Gooby, P., *European Welfare Policy. Squaring the Welfare Circle*, Macmillan, Basingstone, 1996.

Gherguț, Alois, *Managementul instituțiilor și serviciilor pentru persoane cu nevoi speciale,* Editura Polirom, Iași, 2018.

Giddens, Anthony, *Consecințele modernității*, Polity, Cambridge, 1990.

Hayek, F.A., *Ordinea de piață sau catalaxia*, în: „Polis", vol. 6, nr. 2, p. 5-28, 1999.

Keynes, John Maynard, *Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor* (1936), Editura Publica, București, 2009 (traducere de Corina Mădălina Haită)

Korpi, W., *Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities types of welfare states*, Social Politics, No. 7, 2000, pp. 127-191.

Kuhnle, Stein, *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic Experience*, Publisher: Routledge, University of Bergen, 2005.

Leibfried, S., „Towards a European Welfare State?", în: C. Pierson şi F-G. Castles (coord.), *The Welfare State Reader*, p. 190-206, Polity Press, Cambridge, 2000.

Marshall, T.H., „Citizenship and Social Class", în: T.H. Marshall (coord.), *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge University Press, Cambridge, 1950.

Mărginean, Ioan, *Politica socială.* Studii 1990-2004, Editura Expert, București, 2004

Mâță, Ilarion, *Consilierea spirituala a varstnicilor din centrele rezidentiale,* Editura Institutul European, Iași, 2018.

Miftode, Vasile (coord.), *Populații vulnerabile și fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iași, 2002.

Miftode, Vasile, *Tratat de asistență socială*, Editura Lumen, Iași, 2011.

Molnar, Maria, *Sărăcia și protecția socială*, Editura Fundația România de Mâine, București, 1999.

Nozick, R., *Anarhie, Stat şi Utopie*, Humanitas, Bucureşti, 1997.

Oscar Lewis, *La Vida; A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*—San Juan and New York, 1969.

Petrică, Ion, *Biserica si asistenta sociala in Romania*, Editura Institutul European, Iași, 2012.

Poede, George, *Politici sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002.

Pop, L.M. (coord.), *Dicţionar de politici sociale*, Editura Expert, Bucureşti, 2002.

Pop, L.M., *Imagini instituţionale ale tranziţiei*, Editura Polirom, Iaşi, 2003.

Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005

Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009.

Preda, Marian, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie şi Globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2002.

Preda, Marian, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2007.

Rawls, J., *A Theory of Justice* (ed. a III-a), Oxford University Press, Oxford, 1976 (1972).

Richard Titmuss, Essays on The Welfare State, George Allen and UNWIN, Londra, 1958.

Rothstein, B., *Just Institution Matter. The moral and political logic of the universal welfare state*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Sen, A., „The Political Economy of Targeting" în: *Public Spending and The Poor. Theory and Evidence*, D. Van de Walle, K. Nead (coord.), p. 11-25, IBRD-WB, Washington, 1995.

Sen, A., *Dezvoltarea ca Libertate*, Editura Economică, Bucureşti, 1999.

Teşliuc, C., Pop, L., Teşliuc, E.D., *Sărăcia şi sistemul de protecţie socială*, Editura Polirom, Iaşi, 2001.

Therborn, G., *Why some peoples are more unemployed than others*, Verso, London, 1986.

Titmuss, R.M., *Income Distribution and Social Change*, George Allan and Unwin, London, 1962.

Titmuss, R.M., *Social Policy: An Introduction*, George Allan and Unwin, London, 1974.

Tutty, Leslie M., Rothery Michael A., Grinnell Richard M. Jr., *Cercetarea Calitativă în Asistența Socială*, Editura Polirom, Iași, 2005.Universitatea Bucureşti, ICCV, *Harta Sărăciei în România*, CASPIS, Guvernul României, 2004.

Valtriani, Patrick, *Un concept de pauvreté disjonctif*, Economie applliquée, Grenoble, Presse Universitaire de Grenoble, tom XLVI nr. 4 1993

Wilson, W.J., *Thetruly disadvantaged: the inner city, the underclassand public policy*, University of Chicago Press Book, Chicago, 1991.

Zamfir, Cătălin (coord.), *Politici sociale în România: 1990-1998*, Editura Expert, Bucureşti, 1999.

Zamfir, Cătălin și Zamfir, Elena (coord), *Politici sociale: România în context european*, Editura Alternative, Bucureşti, 1995.

Zamfir, Elena (coord.), *Strategii antisărăcie şi dezvoltare comunitară*, Editura Expert, Bucureşti, 2000.

Siteografie

https://www.marxists.org/romana/dictionar/m/Marx_Karl.htm

https://www.marxists.org/romana/tematica/filozofie/mdi/index.htm

https://www.marxists.org/romana/tematica/citate/index.htm

https://www.marxists.org/romana/dictionar/index.htm

https://ro.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim
https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Titmuss
https://ro.wikipedia.org/wiki/Vincen%C8%9Biu_de_Paul
https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Chalmers
https://en.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham
https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo
https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Robert_Malthus
https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Dickens
https://en.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck
https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Tuckerman
https://en.wikipedia.org/wiki/Florence_Kelley
https://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Addams
https://en.wikipedia.org/wiki/Ellen_Gates_Starr
https://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Richmond
https://en.wikipedia.org/wiki/Eduard_Taaffe,_11th_Viscount_Taaffe
https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Humphrey_Marshall
https://ro.wikipedia.org/wiki/Franklin_Delano_Roosevelt
https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Marwick
https://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Giddens
https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes
https://en.wikipedia.org/wiki/Bob_Deacon
https://en.wikipedia.org/wiki/Alain_Touraine
https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Rawls
https://en.wikipedia.org/wiki/Oscar_Lewis
https://en.wikipedia.org/wiki/William_Julius_Wilson
https://ro.wikipedia.org/wiki/Ralf_Dahrendorf
https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Booth_(social_reformer)
https://en.wikipedia.org/wiki/Life_and_Labour_of_the_People_in_London
https://ro.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow
http://www.poverty.ac.uk/free-resources-books/poverty-united-kingdom

https://en.wikipedia.org/wiki/Talcott_Parsons
https://en.wikipedia.org/wiki/Mollie_Orshansky
https://en.wikipedia.org/wiki/Seebohm_Rowntree

ISBN: 978-606-37-0704-9